

SEÇİM HUKUKU DERGİSİ

Turkish Journal Of Election Law

E-ISSN: 3062-0015

ACAR INDEX

İDEALONLINE

Cilt/ Volume 1, Sayı/ Issue 1, Yıl/ Year 2024

30 Ağustos 2024/ 30 August 2024

Ulusal Hakemli Dergi

Seçim Hukuku Dergisi, Seçim Hukuku Derneğinin yayınıdır.

Yılda bir kez ve 30 Ağustos tarihinde yayınlanır.

İLETİŞİM

Doç. Dr. Fatih GÜLER

Seçim Hukuku Dergisi Baş Editörü

Seçim Hukuku Derneği Başkanı

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

0 505 813 48 38

fatih.guler@comu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5365-5700>

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/HNP-4827-2023>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/@fatihguler>

<https://search.trdizin.gov.tr/tr/yazar/detay/868531/fatih-guler>

<https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/view/viewAuthor.jsp>

<https://avesis.comu.edu.tr/fatih.guler>

<https://scholar.google.com.tr/citations?user=bixmssUAAAAJ>

<https://www.researchgate.net/profile/Fatih-Gueler-6>

EDİTÖRLER KURULU

1	Baş Editör	Doç. Dr. Fatih GÜLER	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
2	Seçim Tarihi	Prof. Dr. Rabia Bahar ÜSTE	Dokuz Eylül Üniversitesi
3	Elektronik Seçimler	Doç. Dr. Abidin KEMEÇ	Uşak Üniversitesi
4	Sendika Seçimleri	Doç. Dr. Mehtap DEMİR	Kırklareli Üniversitesi
5	Mahalli İdareler Seçimleri	Doç. Dr. Mücahit BEKTAŞ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
6	Yasama Seçimleri	Dr. Öğr. Üyesi İlker KARAÖNDER	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
7	Karşılaştırmalı Seçim Hukuku	Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin AYDIN	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
8	Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşu Seçimleri	Dr. Erdal GÜLER	Bartın Üniversitesi
9	Siyasi Parti Seçimleri	Dr. Abdullah TURAN	Aksaray Üniversitesi
10	Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	Dr. Öğr. Üyesi Kübra ÖZTÜRK	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
11	Halkoylaması/Plebisit	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin SEVİNÇ	Bitlis Eren Üniversitesi
12	Seçimlerin Finansmanı	Dr. Öğr. Üyesi Selcen ALTINBAŞ UMUT	Trakya Üniversitesi

DANIŞMA, BİLİM ve HAKEM KURULU

1	Prof. Dr. Abdülmenaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
2	Prof. Dr. Erhan ÖRSELLİ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
3	Prof. Dr. Ferit İZCİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
4	Prof. Dr. Kadir ARSLANBOĞA	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
5	Prof. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
6	Prof. Dr. Rabia Bahar ÜSTE	Dokuz Eylül Üniversitesi
7	Prof. Dr. Selçuk BALI	Selçuk Üniversitesi
8	Prof. Dr. Veysel Karani BİLGİÇ	Kırıkkale Üniversitesi
9	Doç. Dr. Abidin KEMEÇ	Uşak Üniversitesi
10	Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK	Ordu Üniversitesi
11	Doç. Dr. Çağrı ÇOLAK	Trabzon Üniversitesi
12	Doç. Dr. Damla MÜRSUL	Bağımsız Araştırmacı
13	Doç. Dr. Emre AKCAGÜNDÜZ	Trakya Üniversitesi
14	Doç. Dr. Emre SAVUT	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
15	Doç. Dr. Erkan ASLAN	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
16	Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ	Bitlis Eren Üniversitesi
17	Doç. Dr. Halil Emre DENİŞ	Hakkari Üniversitesi
18	Doç. Dr. Handan BOYALI	Munzur Üniversitesi
19	Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU	Bayburt Üniversitesi
20	Doç. Dr. Mücahit BEKTAŞ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
21	Doç. Dr. Ömer Faruk TEKİN	Selçuk Üniversitesi
22	Doç. Dr. Rukiye SAYGILI	Selçuk Üniversitesi
23	Doç. Dr. Veysel DİNLER	Hitit Üniversitesi
24	Doç. Dr. Yıldız ATMACA	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
25	Doç. Dr. Yusuf UYSAL	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
26	Dr. Abdullah TURAN	Aksaray Üniversitesi
27	Dr. Öğr. Üyesi Aydoğan KUTLU	Kastamonu Üniversitesi
28	Dr. Öğr. Üyesi Betül AYDOĞAN ÜNAL	Ege Üniversitesi
29	Dr. Öğr. Üyesi Burak KOÇAK	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
30	Dr. Öğr. Üyesi Cem ANGIN	Ordu Üniversitesi
31	Dr. Öğr. Üyesi Eray GÖÇ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
32	Dr. Erdal GÜLER	Bartın Üniversitesi
33	Dr. Öğr. Üyesi Hakan Gökhan GÜNDOĞDU	Anadolu Üniversitesi
34	Dr. Öğr. Üyesi Harika UÇAR ALTINIŞIK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
35	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSU	Şırnak Üniversitesi
36	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin SEVİNÇ	Bitlis Eren Üniversitesi
37	Dr. Öğr. Üyesi İlke Bezen TOZKOPARAN	Fırat Üniversitesi
38	Dr. Öğr. Üyesi İlker KARAÖNDER	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
39	Dr. Öğr. Üyesi Jale TAŞOĞLU	Dokuz Eylül Üniversitesi
40	Dr. Öğr. Üyesi Kübra ÖZTÜRK	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

30.08.2024

41	Dr. Öğr. Üyesi Mesut KOÇ	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
42	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Burak CELEBİ	Şırnak Üniversitesi
43	Dr. Mustafa DEMİRKOL	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
44	Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin AYDIN	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
45	Dr. Öğr. Üyesi Selami ERDOĞAN	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
46	Dr. Öğr. Üyesi Selcen ALTINBAŞ UMUT	Trakya Üniversitesi
47	Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU	Munzur Üniversitesi
48	Dr. Öğr. Üyesi Tark SÖYLEMİŞ	Isparta Uyg. Bilimler Üniversitesi
49	Dr. Öğr. Üyesi Umut ÜZMEZ	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

AMAÇ VE KAPSAM

Derginin temel amacı seçim hukukunun bağımsız bir disiplin olarak gelişmesine katkı sağlamaktır. Dergi, seçim hukuku ve bu hukuk dalıyla ilişkilendirilebilen diğer bilim alanlarındaki özgün tüm çalışmaları kapsamakla beraber, bu kapsam sınırları içerisinde kalarak tematik bir dergi olarak yayın hayatına devam etmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede aşağıda derginin kapsamına giren temel konular ifade edilmiştir. Bu konularla illiyet bağı olan diğer konular ve aşağıda sayılan konuların dışındaki konuların derginin kapsamında olup olmayacağı konusunda editörlükten bilgi alınabilir.

- ✓ 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve uygulaması,
- ✓ 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ve uygulaması,
- ✓ 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun ve uygulaması,
- ✓ 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ve uygulaması,
- ✓ 3376 sayılı Anayasa Değişikliğinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun ve uygulaması,
- ✓ 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu ve uygulaması,
- ✓ Anayasa hukukunun seçime ilişkin konuları,
- ✓ Seçim, seçmenlere ilişkin temel hak ve hürriyetler,
- ✓ Elektronik oylama,
- ✓ Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları seçimleri,
- ✓ Karşılaştırmalı hukukta seçim hukuku uygulaması ve ülke örnekleri,
- ✓ Mülki amirlerin seçime ilişkin görev ve yetkileri, seçim güvenliği,
- ✓ Seçimlerin finansmanı ve mali denetimi
- ✓ Sendikaların organ seçimleri,
- ✓ Siyasi parti kapatma davaları,
- ✓ Siyasi parti tüzükleri,
- ✓ Siyasi partilerin organ seçimleri,
- ✓ Yerel yönetimlerin seçilmiş organları,
- ✓ Yüksek Seçim Kurulu kararlarının analizi,
- ✓ Yüksek Seçim Kurulu ve diğer seçim kurullarının yapısı ve işleyişi,

30.08.2024

YAZIM KURALLARI

1. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekmektedir.
2. **YAZI ALANI:** Makalelerin Microsoft Word programında yazılması gerekmektedir. Kağıt türü olarak A4 seçilmelidir. Kenar boşlukları "Geniş" sekmesi seçilmelidir.
3. **YAZIM KARAKTERLERİ:** Yazı karakteri "Times New Roman" olarak; yazı büyüklüğü ise "11 punto" olarak ayarlanmalıdır. Satır aralığı olarak "1,5 satır aralığı" kullanılmalıdır. Paragraflar arasında (önce-sonra) "6 nk (inç)" boşluklar bırakılmalıdır.
4. Yazımda, virgül ve noktalardan (noktalama işaretlerinden) sonra bir karakter aralık(başlık) bırakılmalıdır. Yazılar paragraflar şeklinde ve "her iki yana yaslı" olarak yazılmalıdır.
5. **ANA BAŞLIK:** Makale genel başlığının koyu renkte, sola yaslı ve 14 punto olarak yazılması gerekmektedir. Kullanılan kelimelerin ilk harfleri büyük, diğer harfler ise küçük olarak yazılmalıdır. Türkçe başlığın altına İngilizce başlık yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce başlıklar arasına satır boşluğu bırakılmadan, önce ve sonrası için "6 nk" boşluk bırakılmalıdır. İngilizce başlıkta yer alan kelimelerin ilk harfi büyük ve diğer harfleri küçük olarak yazılacaktır. İngilizce başlık italik, normal renkte (koyu değil), sola yaslı ve 11 punto olarak yazılmalıdır.
6. **YAZAR BİLGİLERİ:** İngilizce başlıktan sonra (alt satırda), satır boşluğu bırakmadan, yazarın akademik unvanı, Ad ve SOYADI sola dayalı bir şekilde, Times New Roman yazı türü ve 10 punto olarak yazılmalıdır. Yazarın sırasıyla görev yaptığı/öğrencisi olduğu kurum, ORCID adresi ve e-posta adresi bir alt satıra, sola dayalı olarak, İtalik ve 10 punto olarak tam ve açık bir şekilde yazılması gerekmektedir. Birden fazla yazar olması halinde diğer yazarlar da aynı şekilde alt alta eklenmelidir. Yazar bilgileri ek olarak dipnot ile gösterilmemelidir.
7. **ANA BÖLÜMLER:** Makale metni "ÖZET", "ABSTRACT", "GİRİŞ", Metin, "SONUÇ" ve "BİBLİYOGRAFYA" bölümlerine ayrılmış olmalıdır. Ana bölümler 11 punto, koyu (kalın), büyük

harflerle ve sola dayalı olarak yazılmalıdır. "BİBLİYOGRAFYA" hariç tüm ana başlıklar 1'den başlayarak sırasıyla numaralandırılmalıdır.

8. TÜRKÇE ÖZET VE ABSTRACT: Özet kısmı "Türkçe" 250 - 300 kelime arasında olmalıdır. Özet sonunda içeriğe uygun en az 3 ve en çok 5 adet "anahtar kelime" yer almalıdır.

9. METİN: Makale yazımında kullanılan dilin açık, anlaşılır ve akıcı olması gerekir. Metin Türk Dil Kurumu yazım ve imla kurallarına uygun olmalıdır. Uygulama esaslı çalışmalarda "metin" kısmı içerisinde "Araştırmanın Konusu, Amacı, Önemi", "Araştırmanın Metodolojisi (evreni, örnekleme, ölçekleri, veri toplama yöntemi ve aracı, kısıtları, kullanılan veri analiz teknikleri)" "Literatür İncelemesi" ile "Bulgular" alt kısımları yer almalıdır.

10. DİĞER BAŞLIKLAR (BÖLÜM BAŞLIKLARI): Başlık numaralarında, sayılar Girişten itibaren verilmelidir. Başlık ve alt başlıklar numaralanmalıdır. Bölüm başlıklarının tümü ilk satır ayarlamasında ve şu şekilde olmalıdır.

1. BAŞLIK (Harflerin tümü büyük ve tümü kalın - 11 punto)

1.1. Başlık (Kelimeler iki yana yaslı, kalın (koyu) ve sadece ilk harfleri büyük - 12 punto)

1.1.1. Başlık (Kelimeler iki yana yaslı, kalın (koyu) ve sadece ilk harfleri büyük - 12 punto)

11. TABLO VE ŞEKİLLER: Çalışma bölümleri içindeki tüm tablo, şekil ve grafikler metnin uygun yerlerinde ardışık olarak numaralandırılmış bir şekilde sayfaya ortalı olarak gösterilmelidir. Her tablo, şekil veya grafiğe bir başlık verilmelidir. Başlık; tablo, şekil veya grafiğin üstünde, sayfaya ve tabloya ortalı, yalnızca kelimelerin baş harfleri büyük olacak şekilde ve 11 punto olarak yer almalıdır. Tablo, şekil ve grafik içindeki metin 8-11 punto aralığında olmalıdır. Tablo, şekil veya grafikler kolaylıkla okunacak biçimde olmalı ve yukarıda verilen sayfa yapısına (sayfa marjlarını aşmayacak şekilde) uygun şekilde sayfaya yerleştirilmelidir. Şekil ve Tabloların hemen altına kaynakçası eklenmelidir.

ETİK İLKELER VE İNTİHAL POLİTİKASI

1. Editörler Kurulunda yer alan araştırmacılar, dergi süreç görünürlükleri hakkında yetkili olduklarından hakem olarak görevlendirilmeyecekler ve yazarı oldukları çalışmalar dergiye kabul edilmeyecektir. Bu kısıtlama araştırmacının editörler kurulundan ayrılmasını takip eden üç sayı sonra kendiliğinden ortadan kalkacaktır.
2. Danışma, Bilim ve Hakem Kurulu derginin temel politikasının şekillenmesi konusunda danışma işlevi görmektedir. Danışma, Bilim ve Hakem Kurulunda yer alan araştırmacılar, dergi süreç görünürlükleri hakkında yetkili olmadıklarından hakem olarak görevlendirilebilecek ve yazarı oldukları çalışmalar dergiye kabul edilebilecektir.
3. Seçim Hukuku Dergisi, araştırma ve yayın etiğii konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu (a), Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (b) ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğii Yönergesi'ne (c) uymaktadır. Ayrıca Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni (d) benimsemiştir.
 - a) Basın Kanunu
 - b) Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
 - c) Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğii Yönergesi
 - d) Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri
4. Seçim Hukuku Dergisi, bilimsel süreli yayıncılıkta etik güvence oluşturmak amacıyla, Yayın Etiğii Komitesi'nin (COPE) "Dergi Editörleri için Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama Rehber İlkeleri" ve "Dergi Yayıncıları için Davranış Kuralları" ilkelerini benimsemektedir. Bu kapsamda dergiye gönderilen çalışmalarda aşağıdaki hususlara uyulmalıdır:

- a) Etik kurul izni gerektiren, tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için (etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.
- b) Etik kurul izni gerektiren araştırmalarda, izinle ilgili bilgilere (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde, ayrıca makalenin ilk/son sayfalarından birinde; olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalatıldığına dair bilgiye makalede yer verilmelidir.
5. **Özel Sayı Yayınlama Politikası:** Seçim Hukuku Dergisi yılda bir kez özel sayı yayımlanabilir. Özel sayıda yer alması için gönderilen makaleler önce Editöryal ön incelemeye tabi tutulur. Sonra derginin yazım kurallarına uygunluk açısından incelenir ve intihali önlemek için benzerlik tarama yapılır. Bu aşamalardan sonra çift taraflı körlleme modelinin kullanıldığı akran değerlendirmesi sürecine alınır.
6. **Düzeltilme, Geri Çekme, Endişe İfadesi:** Editörler, yayınlanan makalede, bulguları, yorumları ve sonuçları etkilemeyen küçük hatalar tespit edilirse düzeltme yayınlamayı düşünebilirler. Editörler, bulguları ve sonuçları geçersiz kılan büyük hatalar / ihlaller söz konusu olduğunda, makaleyi geri çekmeyi düşünmelidir. Yazarlar tarafından araştırma veya yayını kötüye kullanmaya yönelik olasılık söz konusu ise; bulguların güvenilir olmadığına ve yazarların kurumlarının olayı soruşturmadığına dair kanıtlar var veya olası soruşturma haksız veya sonuçsuz görünüyorsa, editörler endişe ifadesi yayınlamayı düşünmelidir. Düzeltme, geri çekme veya endişe ifadesi ile ilgili olarak COPE ve ICJME yönergeleri dikkate alınır.
7. **İntihal Eylem Planı ve Derginin Önlemleri:** Seçim Hukuku Dergisi fikri mülkiyete saygı duyar ve yazarlarının özgün çalışmalarını korumayı ve teşvik etmeyi amaçlar. İntihal içerikli yazılar kalite, araştırma ve yenilik standartlarına aykırıdır. Bu nedenle, dergiye makale gönderen tüm yazarların etik standartlara uyması ve herhangi bir biçimde intihalden kaçınması beklenir. Gönderilen veya yayınlanan bir yazıda bir yazarın intihalden şüphelenilmesi durumunda, öncelikle çalışmayı Baş Editör inceler. Sonrasında bu çalışma Editörler

Kurulu'nda incelenir. Daha sonra Dergi bir hafta içinde açıklamalarını göndermek için yazar(lar)la iletişime geçer. Dergi, belirtilen süre içinde yazardan herhangi bir yanıt almazsa, yazarın bağlı olduğu üniversite ile iletişime geçerek iddianın araştırılmasını talep eder.

Dergi, intihal içerdiği tespit edilen yayınlanmış yazılara karşı aşağıda belirtilen ciddi önlemleri alacaktır:

- a. Dergi, ilgili yazar hakkında kesin işlem yapılması için yazar(lar)ın bağlı olduğu üniversite ile derhal iletişime geçecektir.
 - b. Dergi, yayınlanan makalenin PDF kopyasını web sitesinden kaldıracak ve tam metin makaleye tüm bağlantıları devre dışı bırakacaktır. İntihal Edilmiş Makale ibaresi yayınlanan makalenin başlığına eklenecektir.
 - c. Dergi, yazar hesabını devre dışı bırakacak ve yazarın gelecekteki tüm gönderilerini reddedecektir.
8. Seçim Hukuku Dergisi, incelenmeye sunulan çalışmalarda intihal olup olmadığını kontrol eder: Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal/kendi kendine intihal tespit edilirse yazarlar bilgilendirilir. Editörler, gerekli olması halinde makaleyi değerlendirme ya da üretim sürecinin çeşitli aşamalarında intihal kontrolüne tabi tutabilirler.
9. **Yayın Etiği Politikası:** Seçim Hukuku Dergisi, incelenmeye sunulan çalışmalarda intihal olup olmadığını kontrol eder. Dergi, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. Ayrıca Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir.
1. Yazarlık
 - Kaynakça listesi eksiksiz olmalıdır
 - İntihal ve sahte veriye yer verilmemelidir

• Aynı araştırmanın birden fazla dergide yayımlanmasına teşebbüs edilmemeli, bilim araştırma ve yayın etiğine uymalıdır. Bilim araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

a) İntihal: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini sahiplerine bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,

b) Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,

c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler ve/veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

ç) Tekrar yayım: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

d) Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

e) Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

f) Diğer etik ihlali türleri: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak (YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Madde 8).

2. Yazarın Sorumlulukları

- Tüm yazarlar önemli oranda araştırmaya katkıda bulunmalıdır.
- Makaledeki tüm verilerin gerçek ve özgün olduğu beyanı gerekir.
- Tüm yazarlar geri çekmeyi ve hataların düzeltilmesini sağlamak zorundadır.

3. Hakemliklerin Sorumlulukları

- Değerlendirmeler tarafsız olmalıdır.
- Hakemler araştırmayla, yazarlarla ve/veya araştırma fon sağlayıcılar ile çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Hakemler ilgili yayımlanmış ancak atıfta bulunulmamış eserleri belirtmelidirler.
- Kontrol edilmiş makaleler gizli tutulmalıdır.

4. Editöryal Sorumluluklar

- Editörler bir makaleyi kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir.
- Editörler kabul ettiği ya da reddettiği makaleler ile ilgili çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Sadece alana katkı sağlayacak makaleler kabul edilmelidir.
- Hatalar bulunduğu zaman düzeltmenin yayımlanmasını ya da geri çekilmesini desteklemelidir.
- Hakemlerin ismini saklı tutmalıdır ve intihal/sahte veriye engel olmalıdır. Hakemlik süreci bilimsel yayımlamanın başarısının merkezinde bulunmaktadır. Hakemlik sürecinin

korunması ve iyileştirilmesi taahhüdümüzün bir parçasıdır ve Seçim Hukuku Dergisinin bilim camiasına yayıncılık etiği ile ilgili her durumda özellikle şüpheli, yinelenen yayınlar olması durumunda ya da intihal durumlarında yardım etme zorunluluğu vardır. Okuyucu Seçim Hukuku Dergisinde yayınlanan bir makalede önemli bir hata ya da yanlışlık fark ettiğinde ya da editoryal içerik ile ilgili herhangi bir şikâyeti (intihal, yinelenen makaleler vb.) olduğu zaman secimhukuku@gmail.com adresine mail atarak şikayette bulunabilir. Şikâyetler gelişmemiz için fırsat sağlayacağından şikâyetleri memnuniyetle karşılıyoruz, hızlı ve yapıcı bir şekilde geri dönüş yapmayı amaçlarız.

10. **İntihali Ortaya Çıkarma:** Seçim Hukuku Dergisinde yayınlanmak üzere gönderilen makaleler, en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Ayrıca intihal tespitinde kullanılan iThenticate aracılığıyla makalelerin daha önce yayımlanmamış olduğu ve intihal içermediği teyit edilir.
11. **Ön İnceleme ve İntihal Taraması:** Çalışma; dergi yayın ilkelerine, akademik yazım kurallarına ve TÜHAS Atıf Sistemi'ne uygunluk açısından editör tarafından incelenir ve iThenticate programı kullanılarak intihal taramasından geçirilir. Kaynakça hariç azami benzerlik oranı %25 olup, bu sınırını aşan çalışmalar editoryal süreçte iade edilmektedir. Mevzuat ve içtihat yoğun çalışmalar açısından bu sınır göz ardı edilebilir. Ön inceleme en fazla 15 gün içinde tamamlanır.

MAKALE DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. Seçim Hukuku Dergisin, gönderilen makalelerin değerlendirilmesinde editöryal iç inceleme ve dış hakem değerlendirmesi olmak üzere iki aşamalı bir süreç işletmektedir. Gönderim yapıldıktan hemen sonra Baş Editör, makaleyi derginin amaç ve kapsamına uygunluk ile araştırma ve yazımda etik standartlara bağlılık açısından kontrol eder.
2. Baş Editör sonrasında dergi yayın politikasına uygun makaleleri, konusuna dair araştırması bulunan uzmanlar arasından iki dış hakeme gönderir seçilir. Makale konusunda çalışması bulunan uzman bulunamazsa, hakemler o bilim dalında doktora derecesine sahip araştırmacılar arasından belirlenir. Hakemler konusu, yöntemi ve sonuçları açısından makaleyi ayrıntılı bir şekilde değerlendirerek yayımlanıp yayınlanmamasına dair görüş belirtirler. Baş Editör eş zamanlı olarak makaleyi alan editörüne de değerlendirme için gönderir. Bu süreçte alan editörünün kimliği yazara, yazarın kimliği de alan editörüne de kapalıdır.
3. Hakem raporlarının ikisi de ve alan editörünün kararı da “kabul” ise çalışma, Baş Editörün kararı ile yayıma kabul edilir.
4. İki hakemden birinin veya alan editörü “red” kanaati belirtmesi halinde çalışma, üçüncü bir hakeme gönderilir. Alan editörünün kabul kararı verdiği durumlarda, çalışmalar, en az iki hakemin “kabul” kararı ile yayıma kabul edilir.
5. Alan editörünün ilk kararı “red” olduğu durumlarda, en az iki hakemin “kabul” kararı var ise, makale üçüncü bir hakeme de gönderilir. Üçüncü hakemin kararının ardından, mevcut durum alan editörüne bildirilir. Alan editörü bu aşamada yazardan ayrıntılı revizyon isteme veya hakem raporlarına karşı Baş Editöre gerekçeli rapor sunmak durumundadır. Revizyon sürecinin ardından Alan Editörü “kabul” kararı alması durumunda, makale Baş Editör kararı ile yayıma kabul edilir. Alan Editörünün ilk “ret” kararında ısrar ettiği durumlarda, makalenin kabulü Editörler Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğuna bağlıdır. Yayıma kabul edilen

çalışma Baş Editör veya Son Okuyucu tarafından son kez okunur. Akabinde İngilizce dil kontrolüne gönderilir.

6. Hakemlerin Sorumlulukları:

a) Hakemlerin araştırma, yazarlar ve/veya araştırma fon sağlayıcıları ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmamalıdır. Yargıları objektif olmalıdır.

b) Hakemler, gönderilen yazılarla ilgili tüm bilgilerin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında telif hakkı ihlali ve intihalden haberdar olmaları durumunda editöre bildirmelidir.

c) Bir makalenin konusunu gözden geçirme konusunda kendini yetersiz hisseden veya derhal incelemenin imkânsız olacağını bilen bir hakem, editöre haber vermeli ve inceleme sürecinden muaf olmalıdır.

7. Editörlerin Sorumlulukları:

a) Editör, yazıları yazarların etnik kökeni, cinsiyeti, cinsel yönelimi, vatandaşlığı, dini inancı veya siyasi felsefesine bakmaksızın bilimsel içerik açısından değerlendirir.

b) Editör, yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift-kör hakem değerlendirmesini yapar ve gönderilen makalelerle ilgili tüm bilgilerin yayınlanmadan önce gizli tutulmasını sağlar.

c) Editör, hakemlere yazıların gizli bilgi olduğunu ve bunun ayrıcalıklı bir etkileşim olduğunu bildirir. Hakemler ve yayın kurulu, yazıları başka kişilerle tartışamaz. Hakemlerin anonimliği sağlanmalıdır. Belirli durumlarda editör, belirli bir noktayı netleştirmek için bir hakemin incelemesini diğer hakemlerle paylaşabilir.

d) Yayının içeriğinden ve genel kalitesinden Editör sorumludur. Gerekğinde düzeltme notu yayınlamak veya geri çekme işlemi uygulamak da onun sorumluluğundadır.

e) Editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında herhangi bir çıkar çatışmasına izin vermez. Sadece hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve yazıların Dergide yayınlanmasına ilişkin nihai karardan sorumludur.

ATIF USULÜ

Atıf usulü olarak Prof. Dr. Kemal GÖZLER tarafından geliştirilen Türk Hukuk Atıf Sistemi (TÜHAS) kullanılacaktır.

<https://www.tuhas.com.tr/index.htm>

ÜCRET POLİTİKASI

Hiçbir ad altında yazar veya kurumundan ücret alınmaz.

Seçim Hukuku Dergisi kâr amacı gütmeyen bilimsel ve hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen makaleler için başvuru/gönderim, süreç yönetimi, işlem/yayın, vb. adlar altında hiçbir ücret talep edilmemektedir. Konuya ilişkin masraflar Seçim Hukuku Derneği tarafından karşılanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Editörden

Doç. Dr. Fatih GÜLER 1

Siyasi İktidarı Belirlemek ve Sınırlandırmak: Seçim Hukuku ve
Hukuk Devleti İlkesinin İşlevi

Araştırma Makalesi

Doktorant Burcu BÜYÜKEKMEKÇİ 5

Analogdan Dijitale Demokrasinin Gelişimi: E-Demokrasi

Araştırma Makalesi

Dr. Öğretim Üyesi İlke Bezen TOZKOPARAN 53

2972 Sayılı Kanun ve Hesaba Katılmayan Geçerli Oylar

Araştırma Makalesi

Dr. Öğretim Üyesi Mesut KOÇ 72

Seçim Hukuku ve Demokrasi

Araştırma Makalesi

Doktorant Cüneyt TELSAC..... 105

1950 Seçimlerinin Türk Seçim Hukukuna Etkisi

Araştırma Makalesi

Dr. Öğretim Üyesi Eray GÖÇ..... 145

Merhaba.

Uzun yıllar yayın hayatına devam etmesini arzu ettiğim ve fikri altyapısından başlayarak baskı sürecine kadar beni son derece heyecanlandıran *Seçim Hukuku Dergisinin* ilk sayısını çıkartmanın mutluluğu içerisindeyim. *Seçim Hukuku Dergisinin*, bilim dünyasına ve seçimin tüm paydaşlarına faydalı olmasını temenni ederim.

Çağımızın en temel değerlerinin başında demokrasi gelmektedir. Demokratik sistemlerin sağlıklı bir şekilde işleminin temel koşulu ise adil ve dürüst seçimlerdir. Adil ve dürüst seçimlerin gerçekleşmesi ancak sağlıklı bir şekilde işleyen seçim hukuku ile mümkündür. Seçimin demokratik değer ve kurumlar üzerindeki etki gücü gözetildiğinde seçim hukukunun geri plana atılamayacak kadar önemli olduğu izahıta varestedir. Bu normatif değerine rağmen seçim hukuku da diğer multidisipliner başlıkların uğradığı akademik ilgisizliğe maruz kalmıştır.

Seçim hukukunun normatif ve pratik değerinin ayırında olan ve seçim hukukunu bilimsel çalışmalarının odağına alıp bu alanın gelişmesine katkı koymayı misyon edinmiş bir akademisyen olarak bireysel akademik çalışmaların etki düzeyinin sınırlı olduğunu zamanla hissetmeye başladım. Son iki yıl içerisinde seçim hukukuna yönelik ilgiyi arttırmaya matuf yürüttüğüm editoryal çalışmalarda da (*Türkiye’de Yerel Seçimler*, *Seçim Hukuku Ansiklopedisi*, *Siyasi Partiler Hukuku Ansiklopedisi*) hukukçuların bu alanı daha çok siyaset bilimcilerin ilgi alanında, siyaset bilimcilerin ise daha çok hukukçuların ilgi alanında gördüklerini gözlemledim. Yüksek Seçim Kurulunun, kararlarının büyük bir çoğunluğunu yakın zamana kadar (2021) yayınlamamasının da seçim hukukunun bağımsız bir disiplin olarak gelişmemesi üzerinde yadsınamaz olumsuz bir etkisi olduğunu da bu çerçevede ifade etmeliyim.

Seçim hukukunun ülkemizde bağımsız bir disiplin haline gelmesine yönelik yaptığım akademik çalışmaları kurumsal bir perspektifle devam ettirme ve akademik çalışmaları yaygınlaştırma amacı doğrultusunda 2024 yılının başında *Seçim Hukuku Derneğinin* ve bu dernek bünyesinde yayın yapacak olan *Seçim Hukuku Dergisinin* kurulmasına öncülük ettim.

Cumhuriyetimizin banisi, Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk olağanüstü şartların geçerli olduğu Millî Mücadele döneminde dahi seçimlere büyük bir önem vermiştir. Bu doğrultuda, Atatürk'ün ilke, inkılap ve öğretilerini temel referans noktası alan üyelere müteşekkil derneğin temel amacı, seçim hukukunun Türkiye'de bağımsız bir disiplin haline gelmesini sağlayarak seçimlerin adil ve dürüst bir şekilde gerçekleşmesine yönelik tarihsel ve anayasal hedefe katkı koymaktır. Bu görüş ve anlayış çerçevesinde *Seçim Hukuku Dergisi*, Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün başkumandanlığında zaferle neticelenen Büyük Taarruz günü olan 30 Ağustos tarihinde yayımlanmaktadır.

Derginin kuruluş sürecinde karşılaştığım en önemli eleştiri ve destek derginin kapsamına yönelik olmuştur. Özellikle kıdemli akademisyenler, bakir ve akademik ilginin çok sınırlı olduğu alana odaklanmış bir derginin makale bulmakta çok zorlanacağını, hatta gelen makalelere hakem atamanın dahi güç olacağını ve derginin bu haliyle yayın hayatına devam etmesinin imkânsız olacağını ifade ettiler.

Diğer taraftan özellikle akademik yayıncılığın içinde yayıncı, editör vb. görevlerde bulunan akademisyenler ise genel kapsamlı dergilerde, hedef (akademik teşvik, akademik yükselme, doçentlik vb.) odaklı çalışmalardan kaynaklı nitelik sorunlarının her geçen gün arttığı, YÖK ve ÜAK'ın doçentlik kriterleri ve şaibeli dergi listeleri üzerinden disipline etmeye çalıştığı bir ortamda tematik bir dergi çıkartmanın çok değerli olduğunu ifade ederek derginin yayın hayatına başlaması konusunda beni

cesaretlendirdiler. Muhtemelen bu konudaki iştıyakımdan kaynaklı ikinci görüş daha makul ve baskın geldi.

Seçim Hukuku Dergisi belli hususlarda ilkleri temsil etmektedir. *Seçim Hukuku Dergisi*, seçim hukuku alanında ilk ulusal dergi olma özelliğinin yanında, uluslararası alanda seçim hukukuna odaklanmış dördüncü dergidir. Derginin kısa vadeli hedefi ulusal dergi, orta vadeli hedefi bölgesel dergi, uzun vadeli hedefi ise uluslararası dergi olmaktır.

Diğer taraftan *Seçim Hukuku Dergisi* Prof. Dr. Kemal GÖZLER tarafından geliştirilen TÜHAS'ı (Türk Hukuk Atıf Sistemini) ilk kullanan dergilerdendir. Dergi, seçim hukukunun kaynağı olan seçim kanunlarına ve seçim hukukunun uygulayıcısı olan Yüksek Seçim Kurulu kararlarına atıf yapan çalışmaları kabul etme niyetinde olduğundan, bu kaynaklara en sağlıklı atıf imkânı sağlayan atıf sisteminin TÜHAS olması, tercihin en temel gerekçesidir.

Seçim Hukuku Dergisinin kurulması süreci dahil olmak üzere akademik her konuda desteğini hissettiğim Mehmet MECEK hocam; iyi ki varsın. *Seçim Hukuku Dergisinin* teknik altyapısının oluşması sürecinde yakın desteğini hissettiğim Doç. Dr. Veysel DİNLER ve Dr. Öğr. Üyesi İlker KARAÖNDER hocalarıma özellikle teşekkür etmek isterim. Bunun yanında Bilim ve Danışma Kuruluna davetimi kabul etme nezaketini gösteren ve büyük bir çoğunluğunu daha önce yürüttüğüm seçim hukuku odaklı editoryal çalışmalar vesilesiyle tanıdığım kırk dokuz kıymetli bilim insanına şükranlarımı arz ederim.

Her konuda olduğu gibi bu konuda da beni destekleyen güzeller güzeli canım eşim, yaşam sevinçlerim, canım güzel kızlarım Mervem ve Ayşem, hukuki perspektifi ile süreçlere destek olan değerli kardeşim Av. Arb. Mustafa Burak GÜLER, saygıdeğer annem ve babam; iyi ki varsınız.

30 Ağustos 2024

Çanakkale

Doç. Dr. Fatih GÜLER

Seçim Hukuku Dergisi Editörü

Seçim Hukuku Derneği Başkanı

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Siyasi İktidarı Belirlemek ve Sınırlandırmak: Seçim Hukuku ve Hukuk Devleti İlkesinin İşlevi¹

Determining and limiting political power: election law and function of the principle of the rule of law

Doktorant Burcu BÜYÜKEKMEKÇİ²

Hitit Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-2948-7233- ekmeckiburcu@gmail.com

ÖZET

Demokratik meşruluğun kaynağı şüphesiz seçimlerdir fakat seçimlerin şekli anlamda belirli periyotlarda gerçekleştirilmesi demokrasinin işleyişi için yeterli değildir. Hukuk devleti prensibinin, liberal demokratik bir anayasal sistemde varlık göstermesi de benzer biçimde gereklidir ancak yeterli değildir. Dolayısıyla hukuk devleti prensibinin ve demokrasinin ana ilkelerinin bütüncül olarak siyasal yaşama entegre edilmesi ve bununla uyumlu kolektif bilincin hem normatif hem de toplumsal düzlemde varlık göstermesi elzem görünmektedir. Hukuk kurallarından bağımsız ve yargısal denetimden muaf bir şekilde işleyen seçimlerin reel-politik karakterinin olası riskleri göz önünde bulundurulmalıdır. Seçim hukuku alanındaki akademik ilginin artırılması, demokrasinin içsel risklerini ortaya çıkarmaya ve bu risklere çözüm geliştirmeye katkı sağlayacaktır. Bu çalışmanın odak noktası, modern devlet anlayışının ana karakteri olarak liberal demokrasilerde siyasal iktidarın belirlenmesinin ötesinde, iktidarı belirleme imkânının önemli bir unsuru olarak görülen siyasal iktidarı sınırlandırma mekanizmasıdır, yani hukuk devleti ilkesidir. Bu çalışmada, siyasi biçimi yasalar aracılığıyla tesis etmenin ve iktidarı kurumlar aracılığıyla işletmenin, toplumsal yapıyla bütünleşmenin ve sınırlarını yasal çerçeve içinde çizmenin boyutlarını içeren hukuk devletinin rolünü incelenmektedir. Bu noktada hukuk devletinde karşımıza çıkan temel fark, hukuk devletinin, meşruiyeti sistematik olarak inşa etmeye ihtiyaç duymadan, etki alanını tanımlanmış sınırlar içinde kullanılmak üzere yeni uygun yapılar içinde tahsis eden iktidar ile olan ilişkisidir. Çalışmada hukuk devletine mevcut biçimini veren tarihsel süreç kısaca ele alınmakta, siyasi iktidar, devlet otoritesinin kurumsal çerçevesi içinde irdelenmekte ve hukukun üstünlüğünü bir ilke olarak şekillendiren temel unsurlar tanım düzeyinde yer almaktadır. Çalışma, modern devlet anlayışında hukukun işlevi ve hukuk devletinin bir prensip olarak kabulünün teorik olarak irdelenmesini mümkün kılan ana ilke, unsur ve kavramları, tarihsel bağlamı da göz önünde bulundurarak, bütüncül halde inceleme çabasından ibarettir.

Anahtar Kelimeler: *İktidar, Devlet, Siyasal İktidar, Hukuk Devleti, Seçim Hukuku*

¹ Makale Geliş Tarihi :18.06.2024
Revizyon Tarihi :26.07.2024
Kabul Tarihi :05.08.2024

² YÖK 100/2000.

ABSTRACT

The source of democratic legitimacy is undoubtedly elections, but holding elections at certain intervals in a formal sense is not sufficient for the functioning of democracy. This perspective is the same for the principle of the rule of law. Therefore, it is important to integrate the principle of the rule of law and the basic principles of democracy into political life in a holistic manner. There must be a harmonious collective consciousness and the consciousness corresponding to this must be manifested normatively and socially. The potential risks of the realpolitik character of elections operating independently of legal rules and free from judicial control should be taken into consideration. Intensifying academic interest in election law will contribute to revealing the inherent risks of democracy and developing solutions to these risks. The principle of the rule of law is an important element of balancing political power, beyond determining it, in liberal democracies, which are accepted as the main character of the modern state concept. The focus of this study is the mechanism of limiting political power, which is the principle of the rule of law. This study examines the dimensions of establishing the political form through laws and operating authority via institutions, integrating with the social structure, and delineating its boundaries within the legal framework. A key difference observed in the rule of law at this juncture is the relationship with authority, which, without needing to systematically construct legitimacy, allocates its sphere of influence within newly suitable structures for use within defined boundaries. In this context, the study investigates the historical process that has given the rule of law its current form, scrutinizes political power within the institutional framework of authority, and delineates the fundamental elements that shape the rule of law as a principle. This study is an attempt to provide a general outline of the historical background and key concepts of the principle of the rule of law.

Keywords: *power, state, political power, rule of law, election law*

1. GİRİŞ

“patere legem quam ipse fecisti.”³

Çok boyutlu ve karmaşık yapıların bir araya gelerek oluşturduğu, sosyal bilimler açısından ampirik saptamalara konu edilen ancak hukuk kuramı açısından koşulları ile tanımlanan örgütlü bir yapı olarak devlet, genel kuram içinde tanımlanma sorununu içermesine karşın, genel kuram aracılığıyla oluşturulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Jellinek’e göre devlet, sosyal bilimlerin konusu olsa da, öncelikle hukuki bir kavramdır ve yalnızca hukuki olarak tanımlanabilir⁴.

Philip Abrams’ın devleti araştırmaya dönük ortaya koyduğu üç analiz düzeyi vardır: bunlardan ilki siyasal yaşamın zorunlu kıldığı ancak mistifikasyona uğramış devletin açıklanmasıdır, ikincisi işlevselliği ile varlık gösteren, sistem olarak devlettir ve sonuncusu ise tahakkümü meşrulaştıran ideolojik bir güç olarak devlet fikridir⁵. Sosyal bilimlerin devlet tanımlamasını ortaya koymak bakımından içerdiği temel güçlük, devletin daimi olarak hazırda bekleyen bütüncül bir varlık olmadığını ispatlama yüküdür⁶. Kant’ın ifadesi ile hukuku üreten ve yürüten devlet,⁷ hukuku içeren formunda hak ve özgürlüklerin teminatını üstlenen ve dahası her gün genişleyen biçimde daha çok beklentinin sunulduğu ‘imkânlar ve hizmetler’ kaynağı haline dönüşmüştür⁸. Devlet fikrini içeren devlet tanımındaki asimetri, devlet çalışmalarında, salt hizmet ve imkan kaynağı olarak varlık gösteren devlet fikrini aşarak, tarihsel bağlamı, siyasal ve toplumsal bağlamı da dahil eden bir yaklaşımla birleştirmeyi zorunlu kılar⁹. Morfolojik bir devlet çözümlemesinde, kurumlar, yöneticiler, normlar ve bu üç unsurun işleyişinde de kendisini gösteren sistemli araçlar karşımıza çıkar¹⁰. Bu dört unsurun devlet analizinde

³ Türkçe anlamı, “Koyduğun kurala göre yaşa.” olarak tercüme edilen, Latince deyiş.

⁴ Cemal Bali Akal, *Devlet Kuramı*, Ankara, Dost, 2000, s. 341.

⁵ Bob Jessop, *Devlet: Dün, Bugün, Gelecek*, Çev. Atilla Güney, Ankara, Nika, 2021, s.32-33.

⁶ *Ibid.*

⁷ Karl Doehring, *Genel Devlet Kuramı - Genel Kamu Hukuku*, Çev. Ahmet Mumcu, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2002, s.211.

⁸ Mukbil Özyörük, *İdare Hukuku Ders Notları*, s.135.

⁹ Jessop, *op. cit.*, s.34.

¹⁰ Cem Eroğul, *Devlet Nedir?*, Ankara, İmge, 1990, s.122.

görünümleri, özgül çözümleme aracılığıyla saptanabilir. Bu çalışmada özgül çözümlenmenin temel ögesi ‘hukuk devleti’ olarak benimsenmiş, devlet fikrini içeren ayrışma ile hukuk devleti niteliği arasındaki derece farkı tarihsel bağlam ve tanımlamalar düzeyinde olguların açıklanması çabası ile birleştirilmiştir.

Devlet fikrine içkin toplum düzeninde, hukuk, devletin ideolojik aygıtları vasıtasıyla kendi bilinçli itaatini oluşturmuştur¹¹. Devlet eliyle oluşturulan sistemin modern versiyonu, yasaklayıcı ve ağır cezai yaptırımlara bağlanmış negatif iktidar anlayışından vazgeçmemiştir; ancak vatandaş merkezli uygulamalar da benimsenerek pozitif iktidar yapısını da içeren bir konum oluşturulmuştur¹². Burada dikkat çekilmesi gereken unsurlardan biri, ifade edilen toplumsal düzenlemenin yasalar ile güvenceye kavuşturulması düşüncesinin modernizme has olmadığıdır. Ancak hukuk devleti için durum tam tersidir. Bu nedenle hukuk devletini yalnızca yasalarla sınırlı bir toplumsal düzen ile tanımlamak sonuç bakımından eksikliklere yol açabilir. Demokrasilerde önemli ölçüde farklılık yaratan unsur siyasal iktidarın belirlenmesi unsurudur. İktidarın belirlenmesinde ve el değiştirmesinde seçimlerin temel işlevi yönetenlerin meşruluğunu tesis etmesidir. Meşruluk iktidarın yönetme yetkisini elde etmek ve sürdürmek bakımından en önemli mekanizmalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuk kurallarına riayet edilen seçim süreci ve yasa ile tesis edilmiş bir düzende seçimlerin gerçekleştirilmesi, iktidarın meşruluğunun temel kaynaklarından¹³. Bu anlamda seçimler, siyasal iktidarı belirleme imkânının tesis edildiği ana arterdir. Diğer yandan siyasal iktidarın doğası gereği iktidarı sınırlandırmanın ve denetlemenin ana unsuru ise hukuktur. Siyasal iktidarın, demokratik usullerle belirlendiği sistemlerde, yöneticilerin en az yönetilenler kadar hukukla bağlanması, hukuk devleti ilkesinin demokrasilerin işleyişindeki yerini belirgin hale getirmektedir.

¹¹ Şefik Taylan Akman, “Hukuk Politika İlişkisinin Niteliği Üzerine”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – VI, Sempozyum, HFSA26, İstanbul, 26-29 Kasım 2012), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s.8.

¹² Umut Koloş, “Foucault ve Hukuk Tartışmalarına Katkı: Dispositif Olarak Hukuk”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – VI, Sempozyum, HFSA26, İstanbul, 26-29 Kasım 2012), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s.263.

¹³ İsa Turan, “Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri”, *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2022, s.104.

Yönetilenlerin temsil yetkisini tayin ettiği ve rızalarını ortaya koyduğu temel mekanizma seçimler olarak değerlendirildiğinde, seçimlerin hukuk aracılığı ile öngörülebilir ve somut kurallarla yürütülmesi, iktidarın meşruluk kaynağında seçimleri ve hukuku belirleyici unsurlar haline getirmektedir¹⁴.

Hukuk, tarihsel açıdan tanımlandığında, siyasal düzeyde örgütlenmiş toplumun bir kontrol mekanizması içerisinde tutulmasında bir araçtır¹⁵. Bu anlamda sözü edilen pozitif iktidarın karmaşık yapısının bir parçasını ifade etmektedir¹⁶. Özgürlük metinleri, siyaset teorisi açısından disiplinler bir perspektif oluşturulmasında ve siyasal – toplumsal hareketlerin arka planında da pratik açıdan katalizör işlevini efektif bir biçimde sunmuştur. Modern yönetim ve devlet anlayışı çerçevesinde, ağırlık merkezinde rasyonel teorinin yer aldığı perspektifin sunduğu imkanlar, birey hak ve özgürlükleri üzerinde uygulanan hukukla aynı oranda, siyasal düzeyde örgütlenmiş toplumun yani devletin de hukuka tabi tutulması ihtiyacını işaret eden bir kurgu ile değerlendirilmiştir. Devlet otoritesinin sınırsız gücü ve kendi iradesiyle var ettiği mekanizmanın karşısında hukukun üstünlüğü ilkesi, devletin topluma göre tanımlandığı ‘hukuk devleti’ ile temel karakteristiğini ortaya koymuştur. Hukuk devleti, bir yönüyle iktidarın ağırlık merkezinin siyasetten hukuka kaymasının bir sonucu olarak kendisini ortaya koyarken; siyaseten kitlelerin politik, apolitik ve apatik koşullarını da şekillendirir. Siyasal katılımın içerdiği hak ve özgürlüklerin, katılımın formel biçimlerini aşarak, gündelik yaşamı da kuşatan bir biçimde bireyi merkezine alması ve bunu hukukun teminatı ile bağlaması sözü edilen koşulların şekillendirilmesinde, devlet ve vatandaş ilişkisinin belirleniminde nirengi noktası olarak tayin edilmiştir. Hukuk devleti, diğer yönüyle de siyasal unsurların aktif düzeylerinin sınırlarını belirleme misyonunu hukuk üzerinden yüklenen bir iktidar anlayışını karşımıza çıkarmaktadır¹⁷. Keyfi yönetimin sınırlandırılmasının siyaset teorisi açısından ortaya koyduğu bu iki yönün beraberinde, hukuk devletinin bir ilke olarak

¹⁴ Şeref İba, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Ankara, Seçkin, 3. Baskı, 2019, s.103-104.

¹⁵ Anıl Çeçen, *Ulus Devlet: Türkiye Cumhuriyeti*, Ankara, Kilit Yayınları, 2009, s.62.

¹⁶ Koloş, “Foucault ve Hukuk Tartışmalarına Katkı: Dispositif Olarak Hukuk”, s.263.

¹⁷ Mehmet Tevfik Özcan, *Modern Toplum ve Hukuk Devleti*, İstanbul, XII Levha Yayınları, 2008.

anayasal düzeyde de tanımlanması, hukuk devleti ilkesinin pozitif hukuk açısından da değerlendirilmesini içerir. Siyaset bilimi açısından, hukuk devletinin modern topluma özgü koşullarının ideolojik göstergelerinin, hukuk alanında işaret edilen soyut norm ve düzenlemelerinin dışına taşması ile somutlaşan iktidar üzerinden tartışma konusu edilmesine uygun bir zemin sunmaktadır.

Hukuk devleti, tanımı bakımından, dar anlamda, yönetenlerin de yönetilenler kadar hukuka tabi olmasıdır. Rudolf von Mahl'ın ifadesi ile hukuk devleti, "etkinliklerinin sınırını kişilerin özgürlüğünde gören, yasaların genelliği ilkesine uyan ve kişilerin devlet gücü karşısında korunması için yargı organları kuran devlettir"¹⁸. Hukuk devleti siyasal, yasal ve bilimsel tüm çalışmalarda kendini var edebileceği unsurları ile tanımlanabilir ve dahi bu unsurlar Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasası'nda devletin nitelikleri arasında yer aldığı gibi anayasal düzeyde devletin siyasal içeriğini belirleyici bir biçimde açıkça hükme bağlanabilir.

Hukuki iktidar, toplum sahasında şiddetin bertaraf edilmesinde usullerin toplandığı ve adilane olanın tesis edildiği alandır, diğer yandan devlet gücünün diğer iktidar alanlarının bugün geldiğimiz noktada, tabir yerindeyse varlık koşulu ve ilk şartıdır. Modern toplumun, şiddetsizlik halinin garantörlüğü ve şiddetin bertaraf edilmesi amacının, meşru şiddet tekeline bağlanmış ilk alanı olarak hukuki iktidar, meşruluk vasıtası işleviyle, siyasi alanın nihai sonucu olarak devletin siyasi iktidarını, egemenlik kavramıyla tanımlamaya olanak tanır. Tüm bu kavram dizisinin ardında, hukukun üstünlüğü, devletin bir niteliği olarak görünür. Kavramların dolayımı ve tarihsel olarak uğraklarının dönüşüm bakımından ortaya koyduğu potansiyeli, modern devletlerde temsil, siyasi alan, iktidar ve öngörülebilirlik zeminin kurucu unsuru olan hukukiliğin zeminini yeniden tartışmaya açmış görünmektedir. Sözleşme ve irade teorisinin rasyonel dolayımıyla, ulus devletlerin iktidarlarını, egemenlik ile tanımladıkları formun garantörü ve meşruluk vasıtası olan hukuk devreye alınmaktadır. Bu sebeple, çalışma, sözü edilen kavramları merkezine alarak, hukuk devletinin şekli ve maddi olarak prensiplerinin

¹⁸ Ali Akın Anal, "Hukuk Devleti", TBB Faruk Eren Ödülleri, 2005, s.101-149, s.103

işleyişinde iktidar, devlet ve hukuk düzeninin kuramsal açıdan yaklaşım farklarını irdelemeyi amaçlamaktadır. Genel çerçevenin içerisinde esas hareket noktası ise hukuki olanın öncelikle siyasal olduğu¹⁹ düşüncesi üzerinden belirlenmiştir. Bu çalışmanın konusu, güç ilişkilerinin dinamiklerine odaklanarak hukukun üstünlüğü, siyasi iktidar, devlet otoritesi ve meşruiyet arasındaki tarihsel ilişkilerin teorik bir incelemesidir. İçerik yönünden, bu çalışma, siyasi iktidarın tanımıyla başlayarak hukuk devleti ilkesinin siyasi içeriğini anlamayı ve tarihsel köklerini serimlemeyi amaçlamaktadır. Hukuk devletinin tarihsel arka planına ve unsurlarına ilişkin temel bir görünüm ortaya konmakta ve siyasi iktidar ile toplum düzenini tesis eden hukuk kurallarının temel mantığı değerlendirilmektedir.

2. İKTİDAR

Devlet kurumu bugünkü anlamında modernitenin bir ürünüdür; güç kullanma, hukuk oluşturma, siyasal otoritenin yegane taşıyıcısı olma, ülkesi ve halkı üzerinde egemen olma sıfatıyla hareket etme yetkilerinin tamamı modern devlete mahsustur. Bu bakımdan iktidarın, gücün dolayımlanması vasıtasıyla anlaşıldığı modern devlet, tarihsel bir sonuçtur.

İktidar doğasına ilişkin yaklaşım farkları, siyasal analiz açısından anlamlıdır: farklı iktidar tipleri, iktidarın paylaşımı açısından da mutlaka fark yaratmak zorunda değildir ancak iktidarın ağırlık merkezindeki belirleyici unsur analizin iktidar kavramını hangi veçhede ele aldığını anlamlı kılar. Siyasal teorinin baskın belirleyici unsuru, iktidar kavramının içeriğini belirler: çoğulcu yaklaşım iktidarı karar verme yetisi ile, elit teori iktidarı gündem belirleme yetisi ile, deskriptif olarak realizm güç istenci ile iktidar kavramını ele almaktadır²⁰.

¹⁹ Cemal Bali Akal, “İktidar ve Hukukilik”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 17, Sayı 69, 2014, s.107.

²⁰ Andrew Heywood, *Siyasetin Temel Kavramları*, Çev. Hayrettin Özler, 2. Baskı, İstanbul, Adres, 2015, s.46.

Dahl tarafından iktidar terimleri olarak ifade edilen, otorite, etki, zorlama, ikna, güç benzeri kavramlar da birbirleri ile ilişkileri ve tanımları doğrultusunda sahip oldukları nitelikleri bakımından geniş anlamları, iktidar kavramını tanımlamada güçlükler yol açan diğer faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır²¹.

İktidar, anlamı bakımından incelendiğinde, eylemde bulunma, bir şeyler yapabilmeye yönelik gücün ya da yeteneğin var olması durumunu ifade etmektedir. Yanı sıra, etkide veya eylemde bulunma imkânı veren siyasi, hukuki veya ahlaki güç olarak da tanımlanmaktadır. Formel açıdan bir iktidar tanımı yapıldığında; A'nın B'yi, B'nin yapmak istemediği bir şeyi yapmaya zorlama gücü olarak ifade edilmektedir²². Akal, iktidar tanımları içinde “*Yasa ’yla uyum içinde ve onun adına kullanılan güç*” ya da “*gücün yasal kullanımı*” tanımını benimsediğini ifade etmektedir. Bunun nedenini ise, tanımın her toplum için hukukiliğin de tanımıyla ilişkili olmasına bağlamakta ve hukukiliği güç kullanımı ile yasa arasındaki ilişki çerçevesinde açıklamaktadır²³.

İktidar tanımlanması bakımından “yapma-etme” gücüne atıfla değerlendirilebilirken, bir yönetimde ekonomik büyüme hedefi ile bağlantılı olarak veya bir kişi için yaşamı sürdürebilme kabiliyeti ile bağlantılı olarak çok geniş bir skalada kapsayıcı bir anlamlılık ortaya koyabilmektedir. Siyasal bir iktidar tanımlaması ise etkileme kabiliyeti ile bağlantılı bir anlam ortaya koymaktadır. Kısacası “güç”, siyasal alanda karşılık bulan bir “güç” olarak bir sahipliğe işaret eden anlamla donanır siyasal iktidar. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta siyasal iktidara atfedilen etkileme kabiliyetinin ve etki etme gücünün, otoriteye atfedilen etki etme “hakkı” ile karıştırılmaması gerektiğidir. İktidarın etkileme kabiliyeti, onun cezalandırma kabiliyeti ile ilişkilidir. Dolayısıyla bu kabiliyet, iktidarın zorlama gücü ile de donatılmasını içerir. Ters yönlü bir biçimde ise zorlama ve etkileme gücü onu “ikna etme” bakımından da bir nitelik ile karşımıza çıkaracaktır. İktidar bu çıkarımlar doğrultusunda iki anlamla

²¹ Nihat Bulut, *Siyasal İktidar Tipleri ve Bir Siyasal Tipi Olarak (Modern) Devlet*. <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=siyasal-iktidar-tipleri-ve-bir-siyasal-tipi-olarak-modern-devlet.pdf>, s.2.

²² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999, s.454.

²³ Akal, “İktidar ve Hukukilik”, *op. cit.*, s.107.

değerlendirilebilir. İlk anlamı, eylem ve kararların biçimlendirilmesinde yargıda bulunma bakımından karar vermedir. İkinci anlamı ise karar vermeye konu edilen gündemi belirleme gücü ve buna bağlı olarak kararı engelleme veya kararı aldırma kabiliyeti olarak ifade edilebilir²⁴.

Hukuk ve siyasal iktidar açısından bir ilişkilendirme ise sözleşme teorilerinden itibaren hukukun sağladığı iki yönlü bir teminat ile işlemektedir. Bu bağlamda iktidar kendisini hukuki bir teminat altına alırken, iktidarını sürdürdüğü alana yönelik etkisini işlettiği kısım için de hukuki bir teminat sağlamaktadır. İktidarın geleneksel bir biçimde tanımlanması üzerinden yapılan bu çıkarımlar doğrultusunda iktidar, egemenlik yönünden tam bir kuşatıcı konumuyla bölünmez bir görünümündedir. Diğer yandan ise siyasal açıdan meşruiyeti ve hukukiliği ile kavranan bir varlıktır. Foucault'nun böyle bir iktidar anlayışına yönelik görüşü "hukuksal-söylemsel" iktidar olarak ifade edilmektedir. Hukuk devleti açısından erişmeye çalıştığımız meşruluk ve egemenlik ile siyasal iktidar ilişkisi, bu noktada Foucault'nun iktidarı bir meşruiyet sorunu olarak değerlendirmesi ile bağlantılı bir hususa değinmektedir. Foucault'ya göre, bu iktidar anlayışının temel hukuk ile donatılmış bir görünümündedir²⁵.

İktidar üzerinden yapılan siyaset anlayışının temel saptaması güç istenci varsayımı ile işlemektedir. Buna göre siyaset, gücü ele geçirmek isteyen siyasal aktörlerin rekabet alanıdır. Rekabetten galip çıkmak yönetimin gücünü meşrulaştıran bir zemin kurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında en üst iktidar birimi olarak "devlet" düzenin belirleyici, karar almada veya almamada üst güç sahibi olarak ilk etkileme kabiliyeti ile donanmış ve hukuki kuşatma ile meşruiyetini hem yasal hem de siyaseten kurmuş olarak, düzenin sağlayıcısı olarak da varlık göstermektedir²⁶. Bu bağlamda iktidarın sorunsallaştığı bir konu dahilinde, devlet bu konunun dışında ve bağımsız bir olgu olarak değerlendirilemez. Sadece kapsam bakımından bir postür farkı söz konusu edilebilir. Zira devlet kurumsal olarak göz önüne alındığında, kurum bir aracı olarak işlev gösterecektir. İktidarın varlık koşulu

²⁴ Heywood, *op. cit.*, s.44.

²⁵ Utku Özmakas, *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s.99.

²⁶ Heywood, *op. cit.*, s.46.

olması yönünden bir kaynak olarak değerlendirilemeyecektir. Foucault'nun geleneksel iktidar anlayışına yeniden bir atıfla, geleneksel iktidar anlayışının devleti ön plana sürerek, kendi işleyiş alanlarının arka planda süregiden genişliğinin dikkatlerden kaçmasına yol açtığına işaret edilebilir. Bu yaklaşımda ise temel sorun devletin daima hazır bir nesne olmadığına altının çizilmesi gerektiğidir. İktidar ile ilişkili bir biçimde, devleti yalnızca ideolojik açıdan bir etki aygıtı gibi çözümlenmek bir indirgeme sorunudur. Foucault'ya göre devlet etkileşimli bir yapı olarak hem kurumsal bir yapı hem de kendisinin bilgisini üreten bir gerçekliktir. Bu anlayış nominalist bir tavırla devletin tüm kurumlarını da kapsayan bir biçimde iktidar ağı içerisinde iktidarının garantörlüğünü de üstlenen bir sonuç üretir. Devlet tam da kendi iç çekirdeğinden üst katmanına doğru işlediği bu garantiyi temsil eder²⁷.

2.1. Siyasal İktidar

İktidarın tanımlanması üzerinden yürütülen kuramsal kargaşa, iktidarın yapısal unsurları ile bir güç ilişkisi bakımından anlaşılabilir. Kargaşanın kaynağında ise iktidarın kimi kuramlarda baskı ile, kimi kuramlarda mücadele ile, hukuk disiplini içinde keyfilik ile tanımlanabilen esnek bir alana yerleşmiş olmasıyla bağlantılıdır²⁸. Siyasal iktidar tanımlaması da benzer biçimde, tanımlandığı perspektifin temel argümanları üzerinden şekillenmektedir. Siyasal iktidarın tanımlanması, tanımlamanın yapıldığı ideolojik bakış açısı ile ilişkilidir²⁹. Otoriter ve totaliter ideolojiler açısından siyasal iktidarın tanımında güç, etki, otorite, hegemonya ve baskı unsurları doğrultusunda devlete iktidarın yegâne kullanıcısı olarak yer verilmektedir. Özgürlük temelinde geliştirilmiş ideolojik bakış

²⁷ Özmakas, *op. cit.*, s.102.

²⁸ Byung-Chul Han, *İktidar Nedir?*, Çev. Mustafa Özdemir, İstanbul, İnsan Yayınları, 2020, s.7.

²⁹ Dilan Mızrak ve Özgür Temiz, "Hukuk ve Politika: Türkiye'de Yaşanan Olağanüstü Dönemlerin Edebiyat Eserleri Işığında İncelenmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2, 2009, s.92.

açılarında ise, siyasal iktidar birey ve toplum açısından araçsal olarak güvenlik mekanizması işleyişi ile tanımlanmaktadır³⁰.

Platon ve Aristo açısından siyasal iktidar, toplumu kuşatan bir biçimde gücün tamamını kapsamaktadır. Bu yaklaşım açısından devlet ve toplumun arasında, kamusal ve özel alan ayrımının olmadığı doğal hukuk anlayışından doğan bir biçimde, belirgin bir fark yoktur. Hobbes'un Leviathan'ı açısından, siyasal iktidar gelecekteki iyiliğin garantörüdür ve vazgeçilmez bir araçtır. Locke açısından ise siyasal iktidar ne bir araç ne de topluma tümleşik bir yapıdır, bir görev bağı ve ilişki unsuru olarak görülür³¹.

Siyasal iktidar, iktidarın kaynağına ilişkin çatışmaların, çatışmaya yönelik güç kullanımının gücü meşru kılacak yasaların ve toplumsal düzenin işleyiş kurallarının kullanımını belirleme alanıdır³².

Modern devlet, siyasal iktidarın kurumsallaşmış yapısını haiz olması açısından iktidarı toplumdan kaynaklı ve soyut biçimiyle, egemenlik ve üstünlükle donatan bir gerçeklik olarak ifade edilmektedir. Devlet sistemli bir biçimde güç kullanma tekeline sahip ve zorlayıcı güç olarak, otorite ve düzenleyici güç olarak ifade edilebilir. Devlet bu bakımdan iktidar kapsamında değerlendirilebilmektedir. Zira otoritenin kurulması ve iktidarın kurumsallaşması devletin varlık koşulunu ortaya çıkarmaktadır³³. Bu aşamada otorite anlam yönünden genel bir çerçevede meşru iktidar olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama ile otorite bir iktidar biçimi olarak, etki etme becerisi ile ifade edilen iktidardan derece farkı ile ayırt edilebilir. Bu fark ise etki etme becerisinin zorlama veya ikna boyutu ile değil, itaat etme boyutu ile işlemesidir³⁴.

³⁰ Halis Çetin, *Siyasal İktidar ve Meşruiyet: Meşruiyetin Tipolojisi, Fonksiyonları, Araçları*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman Atilla Yayla), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, (<https://tez.yok.gov.tr>, Tez No: 108802), s.9.

³¹ Göksu, Hasan Tuna, "Egemenlik ve Siyasal İktidar Perspektifinde Anayasacılık ve Anayasa", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 5, 2011, s.350.

³² Çetin, *op. cit.*, s.10.

³³ *Ibid.*

³⁴ Heywood, *op. cit.*, s.52.

3. SİYASAL İKTİDARIN KURUMSALLAŞMASI: DEVLETİN TANIMLANMASI

Genel bir itibarla, tarihsel süreçte oluşan bir yapı olarak karşımıza çıkan devlet, ihtiyaçlar doğrultusunda, ihtiyaçlara bağlı olarak gelişen kurum ve değerlerin birleşimi olarak ifade edilmektedir. Devletin yapısını oluşturan temel kurumlar ordu, hukuk, meşruluk, din ve ekonomi olarak sınıflandırılabilir. Devletin oluşması ile birlikte temel toplumun varlığına ilişkin temel kurallar bir çerçeve içerisinde ele alınmaya başlamıştır. Bu çerçeve içerisinde yöneten ve yönetilenlerin hakları ve hakların kullanımına ilişkin boyutun ana hatları hukuk kurumunun temel alanını ihtiva etmektedir³⁵.

Devlet bizzat, kendinde bir varlıktır. Bu varlık düzlemi, devletin tartışmalı konumunu belirgin hale getirmekle beraber, onun hem egemen olma sıfatını hem de insan unsurunu barındırmaksızın var olamayacağını pekiştirir. Egemenlik kaynağı üzerinden ele alındığında devlet dinamik yapısını ortaya koymak ve buna bağlı olarak yeniden yapılandırıldığı bir devinimle hareket alanı oluşturmak zorundadır³⁶. Egemenlik, en üst otoriteyi imler. Devlet yalnızca egemenlik yetkilerinin kullanıcısı değil, aynı zamanda onun yaratıcısıdır da. Bu durum ise devletin, iktidar alanına açıkça bir görünürlük atfeder. Çetrefilli olan ve tarihsel açıdan farklılaşan, egemenliğin kaynağıdır; egemenliğin kimin adına kullanıldığı devletin yapısını şekillendirmektedir. Siyasetin, düşünsel zeminine ve tartışmalı boyutuna kapı aralayan ise egemenliğin adına kullanıldığı kaynağı ortaya koymaktır³⁷. Ulus devlet formunun belirgin özelliği, iktidarını, egemenlik kavramıyla tanımlamasıdır. Egemenliğin, bölünmez, mutlak ve devredilmez nitelikte ele alındığı 15'inci ve 16'ncı yüzyıl siyaset teorilerinin ardından, 17'nci ve 18'inci yüzyılların teorik kurgusu egemenin sınırlandırılması tartışmalarına odaklanmıştır: doğal haklar ve kuvvetler ayrılığı teorisi, sınırlandırma tartışmalarında ağırlık merkezini tayin eden reçeteler olmuştur³⁸. 19'uncu yüzyıla

³⁵ Ayhan Bıçak, *Devlet Felsefesi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2016, s.23-28.

³⁶ Mehmet Ali Kılıçbay, "Devletin Yeniden Yapılanması", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 1997, s.17.

³⁷ *Ibid*, s.18.

³⁸ Uygun, Oktay, *Devlet Teorisi*, 9. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2022, s. 305.

geliğinde ise modern anlamda devlet iktidarlarının işlem ve eylemlerinde sınırlandırmanın ana eksenini hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkelerinde temel bir mutabakat düzeyi sunmuş görünmektedir. Öz bir tanımlama ile devlet iktidarı, hukukla bağlanmış, keyfî iktidarın karşıt pozisyonunda kurallılık hakim yaklaşım haline gelmiştir³⁹.

3.1. Devlet Kavramı

Devlet, toplumsal evrimin içinde, siyasal iktidarın kurumsallaşmasının belirli bir aşamasında ortaya çıkmış olarak kabul edilmektedir.⁴⁰ Devletin yapısını, oluşumunu, otoritesinin kökenini ve otorite karşısında birey hak ve özgürlüklerinin hukuk, felsefe ve sosyoloji açısından incelenmesi kamu hukukunun ve siyaset biliminin temel konularından birini oluşturmaktadır. Kamu hukuku, temeli XII Levha Kanunu'na⁴¹ indirgenen bildiğimiz anlamda kamu ve özel hukuk ayrımının sonucunda ortaya çıkmıştır⁴². Recai Okandan; kamu hukukunu, hukuk ve siyaset biliminin bir sentezi olarak ifade etmektedir⁴³.

Devlet siyasi bir örgütlenmenin yanı sıra hukuki bir yapılanmadır⁴⁴. Devlet, fertlerin otoritesine tabi bulunduğu düzenin ihtivasıdır. Hâlihazırdaki bu yaklaşım devlet ve hukukun birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceğinin ifadesidir. Devlet bu yaklaşımda hukuk normları sistemi olarak yerini almaktadır. Kelsen' in Saf Hukuk Teorisi'nde işlenen mantık zinciri devlet ve hukuku özdeş tutmaktadır⁴⁵. Weber, modern devleti açıklamak adına, siyasi bir birlik

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, 1987, s.4.

⁴¹ *XII Levha Kanunu*: Roma İmparatorluğu'nun kendi devrinin önünde giden bir devlet olması iyi bir hukuk düzenine sahip olmasından kaynaklanmaktaydı. İlk dönemleri örf – adet hukuku ile şekillenmekteyken yetiştirilen rahip hukukçular Roma Hukuku'nun nasıl yorumlanması gerektiğini XII Levha Kanunlarını kaleme alarak yazılı hale getirmişlerdir. Bu kanunlar içinde, usul hukuku, hukuki işlemlerde şekil, miras vesayet, haksız fiiller ve cezalar üzerinde en çok durulan konulardı.

⁴² Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013, s.159.

⁴³ Mustafa Bayram Mısır, "Hukuk ve Devlet Özdeşliğinin Ötesinde Kamu Hukuku", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 2013, s.211.

⁴⁴ Adnan Küçük, *Anayasa Hukuku*, Ankara, Orion Yayınevi, 2008, s.32.

⁴⁵ Mehmet Yüksel, "Bilim Felsefesi ve Sosyal Teori Bağlamında Hukuk Öğretimine Bakmak", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2013, s.10.

olan kurumun gerçekleştirdiği eylemlerin içeriğinden ziyade, meşru şiddet tekeline vurgu yapmaktadır⁴⁶.

Devlet haklarının birey hakları karşısındaki öncelikli konumuna zemin hazırlayan şiddet unsuru hukuk devleti ilkesi açısından paradoksal bir sonuca yol açmaktadır⁴⁷. Bu durumda hukuk felsefesi bağlamında insan onurundan “insan hakları” formüle edilmeli ve “insan onuru” “hukuk devleti” ilkesi bakımından devletten önce korunmalıdır⁴⁸. İnsan hakları alanında yaşanan ihlal ve ihmallere dönük olarak yapılan çalışmalar sonucu elde edilen gelişmeler, bugün uluslararası alanda insan haklarını, devletlerin “meşruluk” kıstaslarından biri haline getirmiştir⁴⁹. Meşru şiddet tekelinin, insan hakları ve insan onurunu koruyucu niteliğini de yüklenmesi, meşruluk vasıtası olarak hukuk devletinin paradoksal işleyişini ortaya koymaktadır.

Devlet, yaşamı güvence altına alan otorite görünümünden, iyi yaşamı sağlama amacı güden sınırlı üstün güç formuna ulaşmıştır⁵⁰. Modern devlet sistemleri ve günün şartları bu işleyişi birey hak ve özgürlüklerinin kullanım ve güvencesi açısından zorunlu kılmaktadır. Bir ideal olarak tasarlanıp ilke olarak uygulanması hedeflenen hukuk devleti, tanım bakımından, öz bir ifadeyle, hukukun üstünlüğünü benimsemiş yönetim biçimidir⁵¹. Hukuk devleti ilkesi ile egemenlik arasındaki temel paradoks, hukuk ve devlet arasındaki ilişkide, üstünlüğün hukuka tanınmış olmasıdır. Devlete, yurttaşlık bağı ile bağlı olanların üzerinde sürekli ve mutlak iktidarını tahkim edici unsur olarak, devletin konuşlandığı egemenlik teorileri kapsamında, Hobbes’a göre, hukukun yapıcısı devlettir ve buna göre egemen istese dahi kendisini sınırlayamaz. Hukuk devleti ilkesi ile egemenlik

⁴⁶ Berke Özenç, *Hukuk Devleti*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s.124-125.

⁴⁷ Anıl Çeçen, *İnsan Hakları*, Ankara, Savaş Yayınevi, 2000, s.111-112.

⁴⁸ Altan Heper, “Kültürlerarası İlişki Bağlamında İnsan Onuru”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – V, Sempozyum, HFSA Bildiriler/2, İstanbul, 13-17 Eylül 2010), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2012, s.17.

⁴⁹ Nazan Arslanel, Haydar Efe, ve Berkan Hamdemir, “Türkiye’de Devlet Eliyle Oluşturulmuş İnsan Hakları Kurumsal Yapısı Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2011, s.161.

⁵⁰ Zeynep Kantarcı, “En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”, *Mavi Atlas Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2014, s.26.

⁵¹ Yılmaz Aliefendioğlu, “Hukuk-Hukukun Üstünlüğü-Hukuk Devleti”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2, 2001, s. 31.

arasındaki paradoksun aşılması ancak mutlak iktidar anlayışının sınırlı iktidar anlayışına dönüşmesi ile mümkün olmuştur⁵².

3.2. Devletin Unsurları

Devletin kesin bir tanımı henüz yapılmamış olmasına rağmen şu ana dek yapılan tanımlardan en fazla benimsenmiş olanının kökeni George Jellinek'in üç unsur teorisi (*Dreielementenlehre, three elements theory*) olarak bilinen teorisi ile karşımıza çıkmaktadır. Teoriye göre devlet “insan”, “toprak” ve “egemenlik” unsurlarının bir araya gelmesiyle ortaya çıkan varlıktır⁵³.

Devletin varlığını sağlayan daimi unsurlarından “insan topluluğu” ve “ülke” maddi, üstün iktidar olan “egemenlik” tinsel nitelik taşımaktadır⁵⁴. Devlet ülke, nüfus ve hukuki ve siyasi teşkilat unsurlarından yola çıkarak toplumsal meşruiyet zemininde belli bir toprak parçası üzerinde ve toplum üstü teşkilatlı zorlama gücüne sahip kurum olarak ifade edilmektedir⁵⁵. Kısaca devlet, varlık gösterdiği temel unsurlarının üzerinde otorite sahibi iktidar olarak ifade edilebilir⁵⁶.

Tanım ve teoride ifade edilen üç unsurun gerekliliğini bir arada kavramak gerekmektedir. Devletin üç unsur arasından seçilebilecek bir veya iki unsurla ifade edilmesi eksik olma riski taşıyacaktır. Üç unsurun biri diğerlerinden daha önemli değildir. Bu noktada unsurlar “birlikte gerekli”, “indirgenemez” ve “derecelendirme yapılamaz” niteliklere sahiptir⁵⁷. Üç unsura ek olarak diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi yani “tanınma” olarak ifade edilen ilke de devletin unsurları arasında sayılmaktadır⁵⁸.

⁵² Uygun, *op. cit.*, s.306.

⁵³ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Temel Esasları*, Bursa, Ekin Yayın, 2013, s.133.

⁵⁴ Levent Gönenç, “Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları İçin Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 56, Sayı 1, 2007, s.147.

⁵⁵ Küçük, *op. cit.*, s. 35.; Ali Fuat Başgil, “Devlet Nedir? Realist Bir Tarif Denemesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 12, Sayı 4, 1946, s.987.

⁵⁶ Çetin, *op. cit.*, s.10.

⁵⁷ Gözler, *op. cit.*, s.134.

⁵⁸ *Üç Unsur Teorisi ve Tanınma*: tanımın uluslararası ilişkiler çalışmalarında yaygın bir şekilde kabul görmüş olmasında 1933 yılında imzalanan devletlerin hak ve

Devletin tanımı yapılırken kullanılan unsurlara bağımlı ancak bunların dışında bir varlık olduğu sonucuna kesin ulaşılmamasına dikkat etmek gerekmektedir. Devlet, bu unsurların dışında, teşkilatlanma, hukuki kişiliğe sahip olma ve devamlı bir yapı olma özelliklerine sahiptir⁵⁹.

3.2.1. Toprak Unsuru: Ülke

Devletin varlığı “ülke” şartına bağlı olarak tanımlanmaktadır. Ülke, devlet iktidarının kullanım alanını ve hâkimiyetin doğrudan veya dolaylı olarak tatbik edildiği sınırları belirleyen üç boyutlu maddi çevredir⁶⁰. Ortaçağ’ın feodal düzeninde egemenlik mülki arazi ile sağlanırken günümüz devlet siteminde insan topluluğu ve insan topluluğun üzerinde yaşadığı toprak bütünü şartı aranmaktadır. Devletin sahip olduğu ülke yalnızca kara parçası olarak ifade edilemez⁶¹. Çünkü devletin egemenliği yer altı kaynakları, hava sahası ve karasularını da ihtiva etmektedir.

3.2.2. İnsan Unsuru: Millet

Devlet unsurları arasında sayılan *insan topluluğu* dil, kültür, tarih ve ülkü birliği sağlayan toplumdur. Devlete sahip olan bir insan topluluğu millettir. Milletin oluşumunda temel ölçü “kültür birliği” olarak kabul edilmektedir⁶². Toplumu oluşturan her birey bir devletin vatandaşdır. Devletin bulunduğu yerde zorunlu olarak hukuk düzenine tabi bulunan vatandaşlar topluluğu söz konusudur. Kabile toplumlarında “vatandaş” değil yönetenler ve uyruklarının söz konusu olduğu

görevlerine ilişkin Montevideo Sözleşmesi’nin önemli payı bulunmaktadır. Söz konusu sözleşmeyle bu üç unsura bir de “diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi (tanınma) unsuru ilave edilmiştir. Yirmi devletin imza koyduğu Montevideo Sözleşmesi’nin 1. maddesinde, devletin uluslararası hukukun bir kişisi olarak kabul edilebilmesi için taşıması gereken dört nitelik sayılmaktadır. Bunlar; daimi nüfus, sınırları belirli bir alan, hükümet ve son olarak da diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi (tanınma) olarak sıralanmıştır.

⁵⁹ Gözler, *op. cit.*, s.135.

⁶⁰ Küçük, *op. cit.*, s. 32.

⁶¹ Adnan Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013, s.34.

⁶² Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, *op. cit.*, s.159.

bilinmektedir⁶³. Vatandaş devlete hukuki bağ ile bağlı olan bireylerden oluşmaktadır⁶⁴. Bu anlamda hukuk devleti ilkesi benimsenmiş modern toplumlar da yöneticiler de vatandaşlık bağına tabidir⁶⁵.

3.2.3. İktidar Unsuru: Egemenlik

Egemenlik veya *hâkimiyet*, kendisinden üstün kudret tanımayan iradeyi ifade etmektedir. Egemenliğin Fransızca karşılığı “*souverainete*” sözcüğünün kökü Latince’ de “en üstün iktidar” anlamındaki “*superanus*” sözcüğüne karşılık gelmektedir. Machievelli ile egemenlik dinin iktidarını parçalamış yeni bir toplum anlayışı ile yeni bir meşruiyet geleneği ortaya çıkmıştır⁶⁶. Fransız hukukçusu Jean Bodin egemenlik kavramını sistemleştirmiş ve kuram haline getirmiştir. Kuram, Fransa’ da feodalitenin tasfiye edilip merkezi bir sistem kurulmasının dayanağını oluşturmuştur⁶⁷.

Ülke içerisinde yalnızca devlet cebri yaptırımlarla kamu kuralları koyma ve uygulama gücüne sahiptir⁶⁸. Buradan hareketle devlet, egemenlik gücü ile donatılmış tüzel kişilik olarak ifade edilebilir. Klasik Fransız kamu hukuku doktrini devleti, ulusun hukuki kişilik kazanmış biçimi olarak ifade etmektedir⁶⁹. Yanı sıra Maria Alonso, devleti “insanoğlunun inşa ettiği en büyük politik gerçeklik” olarak tanımlamıştır⁷⁰.

Uluslararası hukuk alanında devlet temel kişi olarak kabul edilmektedir⁷¹. Yani uluslararası alanda irade açıklama ehliyeti devletlere aittir. Uluslararası hukukta devlet iradeleri birbirine eşit varsayıldığından bu anlamda egemenlik, eşitlik anlamında

⁶³ Cihan Kanlıgöz, “Hukuk Devletin Maddi (Siyasal ve Toplumsal) Boyutu Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 54, Sayı 1, 1997, s.67.

⁶⁴ Küçük, *op. cit.*, s. 33.

⁶⁵ Kanlıgöz, “Hukuk Devletin Maddi (Siyasal ve Toplumsal) Boyutu Üzerine Bir Deneme”, s.67.

⁶⁶ Çetin, *op. cit.*, s.2.

⁶⁷ Aybay, Rona ve Aybay, Aydın, *Hukuka Giriş*, İstanbul, Aybay Yayıncılık. 1998, s.213.

⁶⁸ Küçük, *op. cit.*, s. 35.

⁶⁹ Aybay ve Aybay, *op. cit.*, s.212.

⁷⁰ Özgün Özger Bölükbaş ve Davut Ateş, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Silahlı Grupları Kavramlarla Açıklama”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 32, 2014, s.31.

⁷¹ Aybay ve Aybay, *op. cit.*, s.210.

kullanılmaktadır. Hedley Bull'un ortaya attığı ikili egemenlik sistemi, Anthony Venci tarafından da benimsenmiştir. İkili Egemenlik Sistemini açıklarken; Hedley iç ve dış egemenlik ayrımını, Venci ise yasal ve fiili egemenlik ayrımını kuramsallaştırmıştır. Yasal ve fiili egemenlik ayrımında belirleyici unsur diğer devletler tarafından "tanınma" hususudur. Dış egemenlikte ifade edilmek istenen husus, devletin bağımsızlığıdır⁷².

İç egemenliğin, mutlak ve sınırsız bir güç olarak anlaşılması durumunda günümüz hukuk devleti sistemi ile çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır⁷³. Bu anlamda egemenliğin tek ve sınırsız güç kaynağı olarak değil üstün ancak kurallarla sınırlandırılmış, yetkili güç olarak anlaşılması gerekmektedir⁷⁴. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası 6. Madde egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğunu ve egemenliğin Anayasa esaslarına göre yetkili organlar eliyle kullanılabilceğini belirtmektedir. Anayasanın ilgili maddesi gereğince belirtilen kayıtsız şartsız egemenlik sınırsız gücü değil egemenliğin ulus ötesi kimse ve zümrece kullanılamayacağını ve kaynağı Anayasa'da olmayan hiçbir devlet yetkisinin kullanım hakkına sahip olunamayacağını ifade etmektedir⁷⁵.

Devlet insan, ülke ve egemenlik dışında ve ötesinde soyut bir kavramdır. Ekonomik, tarihsel ve kültürel açıdan devlet, birleştirici ve bütünleştirici bir simge olarak kabul edilmektedir⁷⁶. Bu perspektife göre, devletin yaklaşımı, bireyin devlete karşı olan tutumunda belirleyici aktör olmaktadır. Bu doğrultuda ise devlet temel varlık sebebini yadsımadan birey hak ve özgürlüklerinin daimi teminatı olma işlevini yerine getirirken, bireyin toplumsal sorumluluklarını ve ödevlerini yerine getirdiği bir denge sistemi tesis edilmelidir⁷⁷.

4. SİYASAL İKTİDAR VE HUKUK DEVLETİ

⁷² Küçük, *op. cit.*, s. 35-36.

⁷³ Gönenç, Levent, *op. cit.*, s.148.

⁷⁴ Aybay ve Aybay, *op. cit.*, s.213.

⁷⁵ Zeki Hafizoğulları, "Türk Hukuk Devrimi ve Laiklik", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 12, 1988, s.667.

⁷⁶ Aybay ve Aybay, *op. cit.*, s.209-210.

⁷⁷ Çeçen, *İnsan Hakları*, *op. cit.*, s.106-107.

Modern toplumların büyük bir kısmında, devlet faaliyetleri genel mahiyette, hukuka dayalı ve hukuk prosedürü içerisinde gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, hukukun kaynağı devletle özdeş olarak tanımlanmakta iken, bu durumun temel nedeni de devletin hukukun yaratıcısı konumunu üstlenmesi olarak ifade edilmektedir⁷⁸. İlk olarak "*droit*" (Hukuk, hak, düz ...) sözcüğünün tanımını yapılmaya çalışılırsa, görülecektir ki; sözcük birden fazla anlama gelmektedir. Etimolojinin bu konudaki katkısı sınırlı kalacaktır. Fransızca'da "*droit*" sözcüğü (İngilizce'de *right*, Almanca'da *recht*, İtalyanca'da *diritte*, vb. olduğu gibi), bir geometrik şeklin önce ahlaki daha sonra da hukuksal bir anlam kazandığı bir değişimle bağlantılıdır: Fransızca 'da bu sözcük, eğri ya da verevin tersi olan ve insani ilişkilerde adillik, içtenlik, dürüstlük kavramlarını çağrıştıran düz çizgi demektir. Sözcüğün bu şekilde algılanması bize söz konusu kavram hakkında ancak yaklaşık bir fikir sunmaktadır⁷⁹.

Hukuk devleti ilkesi ile birlikte siyasal iktidarın otoritesi yasal olarak kısıtlanmaktadır. Hukuk devletinin en önemli şartlarından biri olan bağımsız yargı erki oluşturulması, idare ve kişilerin hak ve sorumluluklarının sınırlarının belirlenmesidir. Sınırların belirlenmesi ise anayasal devlet çerçevesinde mümkündür. Dolayısıyla yargı erki, devlet karşısında bireyin, devlet otoritesini sorgulama gücünün ve yönetimde başına buyrukluğun önüne geçilmesinin savunucu gücü olarak konumlandırılacaktır⁸⁰.

4.1. Toplumsal Düzeni Sağlayan Kurallar

Aristo'nun ifadesi ile insan toplumsal bir yaratıktır⁸¹. İnsanın toplumda düzen ve barış içerisinde yaşamasında en önemli faktör sosyal düzenin sağlanmasından geçer⁸². Emir ya da yasak biçiminde

⁷⁸ Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi*, İstanbul, Say Yayınları, 1981, s.9.

⁷⁹ Levy-Bruhl, Henri, *Hukuk Sosyolojisi*, Çev. Hüsnü Dilli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s.7.

⁸⁰ Nevin Ünal Özkorkurt, "Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı'da ve Günümüz Türkiye'sinde Yargıya Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 57, Sayı 1, 2008, s.240.

⁸¹ Kantarcı, *op. cit.*, s.21.

⁸² Yasemin Işıқтаç, "Dikkat Cehalet Peçesinde Yırtık Var", in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi

bulunan sosyal kuralların amacı; toplumsal yaşamı düzenlemek ve uyulmaması durumunda yaptırım sağlamaktır⁸³.

Sosyal düzen kurallarını din kuralları, ahlak kuralları, görgü kuralları ve hukuk kuralları olarak gruplara ayırmak mümkündür⁸⁴. Din kuralları kaynak bakımından tanrısaldir, dogmadır ve bu nedenle de tartışmaya açık değildir. İlkel çağlarda tüm sosyal düzen kurallarının teokratik ilkelere dayanan dinsel nitelik taşıdıkları ve günümüz hukuk anlayışından uzak olduğu bir gerçektir⁸⁵. İlk çağlarda din, ahlak ve hukuk kuralları iç içe geçmiş durumdadır⁸⁶. Roma hukukunun temelinde, Hammurabi Yasalarında, Hinduizm'in etkisi ile oluşturulan Hint yasalarında, Ortaçağ sonlarına dek Avrupa'da dinin devletten önce gelen bir nitelik arz ediyor olması din kurallarının hukukla iç içe olduğu hatta hukuktan üstün bir konumda bulunduğu düşüncesini desteklemektedir⁸⁷.

Pozitivist hukuk anlayışı temel alınarak hukuk tanımlaması yapıldığında, hukuk, toplum düzenini sağlayan kurallar bütünü olarak ifade edilebilir⁸⁸. Genel bir tanımlama durumunda hukuk, insan varlığını ve toplumu düzenleyen, devlet otoritesi ile kuvvetlendirilmiş yetkili makamlar tarafından düzenlenmiş ve uyulması kamu gücü ile desteklenmiş sosyal kurallar bütünüdür⁸⁹.

Hukuk kurallarının genel tanımından yola çıkılarak “düzenleme konusu”, “irade” ve “yaptırım” olmak üzere üç unsurunun olduğu kabul edilir⁹⁰. Düzenleme konusu, kişilerin eylem ve işlemlerini belirtir. İrade, konu ile ilgili davranış hakkında olumlu veya olumsuz

ve Sosyolojik Bakışlar – V, Sempozyum, HFSA Bildiriler/2, İstanbul, 13-17 Eylül 2010), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2012, s.34.

⁸³ Bilge, *op. cit.*, s.3.

⁸⁴ Güriz, *op. cit.*, s.3-4; Karakoç, Yusuf, “Sosyal Düzen Kurallarının İşlevi”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – VI, Sempozyum, HFSA26, İstanbul, 26-29 Kasım 2012), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s.215.

⁸⁵ Zehra Gönül Balkır, “Türk Hukuk Devrimi Laiklik ve Postmodernizm”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt 86, Sayı 5, 2012, s.113; Yıldız Karagöz, “Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 2, 2002, s.267.

⁸⁶ Bilge, *op. cit.*, s.6-7.

⁸⁷ Güriz, *op. cit.*, s.7-8.

⁸⁸ Mehmet Yüksel, “Hukuk Kültürü Kavramına Sosyolojik Bir Bakış”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 35, 2012, s.1.

⁸⁹ Erhan Adal, *Hukukun Temel İlkeleri*, İstanbul, Beta, 1996, s.2; Necip Bilge, *Toplu Yaşam, Sosyal Düzen ve Hukuk*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1977, s.18.

⁹⁰ Halil Kalabalık, ve Murat Erdem, *Temel Hukuk Bilgisi*, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2013, s.42.

emri ifade eder. Yaptırım, emrin yerine getirilmemesi durumunda sonuca ilişkin unsurdur⁹¹.

Ahlak ve hukuk kuralları ortak anlaşma yönüyle ortaya çıkıp genel değer yargılarına dönük olarak oluşması bakımından ortak özellik taşımaktadır⁹². Hukuk kuralları, yaptırım bakımından sosyal yaşamı düzenleyen kurallar içerisinde din, ahlak ve görgü kurallarından nitelik olarak farklılık arz etmektedir. Din, ahlak ve görgü kuralları manevi yaptırıma, hukuk kuralları ise maddi yaptırımlara bağlanmıştır⁹³.

Hukukun, toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar içerisinde yer alması ortak bir kabul görmüşse de kesin bir tanım üzerinde henüz anlaşma ve uzlaşma sağlanamamıştır⁹⁴. Bazı görüşler hukuku, “çıkarların sınırlandırılması”, “iradelerin sınırlandırılması”, “çıkarların korunması” ve “özgürlük kuralları” gibi başlıklar altında değerlendirmiştir⁹⁵.

4.1.1. Hukuk Kuralları

Hukuk Arapça kökenli bir kelime olup “hak” kelimesinin çoğulu olması bakımından subjektif hukuku ifade etmekten “hukuk” olarak kullanılan kavram da objektif hukuku ifade etmektedir. Bu bağlamda Türk Dili bakımından subjektif-objektif hukuk ayrımı anlamsız olup hak-hukuk ayrımı yeterli olmaktadır⁹⁶.

Her toplumda hukuk kurallarının var olduğu, bu kuralların bütününden oluşan bir hukuk düzeni ve düzenin temelini devletin oluşturduğu savı

⁹¹ Bilge, *Toplu Yaşam, Sosyal Düzen ve Hukuk*, op. cit., s. 24-25.

⁹² Zeynep Üskül Engin, “Toplumsal Ahlak ve Hukukun Kesiştiği Noktada Kadın Sorunsalı”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – VI, Sempozyum, HFSA26, İstanbul, 26-29 Kasım 2012), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s.135.

⁹³ Yusuf Karakoç, “Hukuk - Etik İlişkisi”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – V, Sempozyum, HFSA Bildiriler/2, İstanbul, 13-17 Eylül 2010), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2012, s.91.

⁹⁴ Jack P. Gibbs, “Hukuk Tanımları ve Ampirik Sorular”, Çev. M. Tefik Özcan, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 53, Sayı 1-4, 1990, s.301-315.

⁹⁵ Akı, Erol, *Hukukun Temel Kavramları*, İzmir, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, 2007, s.3-4; Şeref Gözübüyük, *Hukuka Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1983, s.5.

⁹⁶ Yahya Deryal, *Hukukun Temel Kavramları*, Trabzon, Derya Kitabevi, 2011, s.14.

Latince özdeyiş “*ubi societas ibi jus*”⁹⁷ ile ifade edilebilir⁹⁸. Hukuk, iyi olanı teşvikten ziyade iç tutarlılıkla bir bütün oluşturmayı hedeflemektedir⁹⁹. Kanun koyucu tarafından hukuk kuralları vazedilirken birtakım amaçlar öngörülmektedir¹⁰⁰. Hukuk kuralları, itaati sağlamanın dışında hak taleplerinin uzlaşısı ve düzenli sosyal yaşam biçiminde ihtiva etmelidir¹⁰¹. Kanun koyucu, kanun metinlerini hazırlarken ulaşılmak istenen amaçları ve kanunun varlığına duyulan gereksinimleri göz önünde bulundurmalıdır¹⁰². Hangi toplumsal davranışın hukukun konusu olacağı yahut hukukun ilgi alanının dışında bırakılacağı egemen hukuk anlayışına göre belirlenecektir¹⁰³.

Siyasal toplumların karmaşık yapıları, iktidarın bir kontrol mekanizması içerisinde kurumsallaşmasını zorunlu kılmıştır. Kurumsallaşan siyasi iktidar “devlet” olarak karşımıza çıkmaktadır. “Devlet” bir yönüyle, bugün kullandığımız anlamda modern ve sosyal bir yapıya kavuşuncaya kadar tarihsel bir sürece bağlı olarak evrime uğramış soyut bir yapıdır. Diğer yönüyle ise işlevsel olarak organları, kurumları ve idare mekanizmaları ile yaşamımızın her alanında açık ve somut bir biçimde toplumsal yaşamı ve kurallarını düzenleyen bir yapıdır. Devletin ortaya çıkmasına ilişkin literatür ve kuramsal birikim oldukça geniştir. Bazı görüşler bir gereklilik olarak, gelişen ve değişen toplumların, giderek artan nüfusa bağlı olarak yoğun kargaşa nedeniyle maddi bütünlüklerini ve haklarını koruyabilmek için düzenleyici bir kurum olarak devlete ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir¹⁰⁴. Bu bağlamda hukuk ve devletin iç içe olduğu yakın bir bağlantı hukuk ve devletin özdeş oldukları görüşüne yol açmaktadır¹⁰⁵. Hukuk varlığının devlete olan yakın bağının kaynağı, hukukun daimi uygulayıcı kurumlarının devlet tarafından var edilmesidir¹⁰⁶. Modern

⁹⁷“*ubi societas ibi jus*”: Nerede bir toplum varsa orada mutlaka hukuk vardır.

⁹⁸ İrem Karakoç, “Türk Hukuk Tarihi’nde Uluslararası Andlaşmaların Uluslararası Hukukun Gelişim Sürecindeki Yeri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2004, s.199.

⁹⁹ Yüksel, “Bilim Felsefesi ve Sosyal Teori Bağlamında Hukuk Öğretimine Bakmak”, *op. cit.*, s.10.

¹⁰⁰ Güriz, *op. cit.*, s.19.

¹⁰¹ Yüksel, “Hukuk Kültürü Kavramına Sosyolojik Bir Bakış”, *op. cit.*, s.11.

¹⁰² İbrahim Araç ve Şeref İba, “Türkiye’de Yasa Önerisi Hazırlama ve Norm Koyma Tekniği ve Yasamacı Mesleğinin Nitelikleri Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 58, Sayı 3, 2003, s.37.

¹⁰³ Aybay ve Aybay, *op. cit.*, s.16.

¹⁰⁴ Çeçen, *İnsan Hakları*, *op. cit.*, s.101.

¹⁰⁵ Mısır, *op. cit.*, s.210.

¹⁰⁶ Güriz, *op. cit.*, s.33.

devletlerin uygarlık derecesine bağlı olarak oluşturdukları bir hukuk sistemi hemen hemen her toplumda görülmektedir¹⁰⁷.

Bugün kullandığımız anlamda devlet, belirli bir ülke sınırında yerleşmiş bulunan insan topluluğunun kurumsallaşmış, siyasi teşkilatıdır. Devlet anlayışı “ulus – devlet” formuyla birlikte yalnızca siyasi organizasyon olma anlayışından kurtarılmıştır¹⁰⁸. Bugün gelinen noktada ulusal ve uluslararası hayatın gereği olarak birinci planda bulunmaktadır¹⁰⁹. Devlet ve birey ilişkisi daha çok haklar dengesi olarak kendini var etmektedir. Toplumsal ödevler yalnızca devletin sorumluluk alanında tutulmayıp bireylere de toplumsal sorumluluklar yüklenmektedir¹¹⁰.

4.2. Siyasal İktidarın Sınırlandırılmasında Hukukun Üstünlüğü

İktidar olgusu temel alındığında en genel kabul görmüş ve yerleşmiş düşünce sistemlerinden bir tanesi, iktidarın hiyerarşik bir yapı içerisinde tek bir merkezde toplanması ve merkezden başlayarak sınırlandırılmış olmasıdır. Bu temelde iktidar, her alan ve ilişkinin içerisinde kendisini var etmektedir. Hiyerarşik iktidar yerine merkezsizliği koyan bazı düşünürler, iktidarın “sorgulamadan korunan” ilkelerden ziyade kendi kendisinin içinden doğduğuna işaret etmektedirler¹¹¹. İktidarın bulunduğu bu döngü içerisinde demokratikleşme süreçlerini tamamlamamış olan toplumların içine düştüğü temel sorunların başında “siyasal iktidarın konumu ve sınırı” karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda süregiden tartışmalar hegemonya mücadelesine dönüşen karşıt kurum ve kavramlar üzerinden pozisyonlar savaşına indirgenmektedir. Bu farklılaşmanın kaynağını Keyman, kendi düşünce sistemleri içerisinde tartışmalara katılan entelektüel kesimin, benimsedikleri fikrî temeli, geliştirdikleri toplumsal vizyonlar vasıtasıyla hegemonik olarak üstün kılma çabası

¹⁰⁷ Balkır, *op. cit.*, s.107.

¹⁰⁸ Ömer Çaha, “İdeoloji ve Hukuk Arasında Devlet”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.89.

¹⁰⁹ Küçük, *op. cit.*, s. 31.

¹¹⁰ Çeçen, *İnsan Hakları*, *op. cit.*, s.106.

¹¹¹ Ahmet Ulvi Türkbağ, “Postmodernite ve Hukuk İdealleri: Adalet, Hukuk Devleti”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.209-210.

ile ifade etmektedir¹¹². Gramsci 'de devlet ve hukuk ilişkisi *hegemonya* temelinde formüle edilmekte ve hukuk, hegemonyanın korunması ve devamlılığı noktasında yerini almaktadır. Bu anlamda hukuk yönetici sınıfın güç bloklarının birleştirilmesi ve sivil toplum sisteme itaati noktasında araçsal bir işlev sergilerken siyasal ve ideolojik düzlemlerde hegemonyanın devamlılığını sağlamaktadır¹¹³.

Devlet gücü, kurallara riayet noktasında karşılaşılan itaatsizlikleri meşru temelde ideolojisine uygun tasarlanan hukuk sisteminin merkezi konumuna yaptırımlarını yerleştirerek, gücünü olumlamaktadır. Bu bağlamda yönetimin keyfi bir tutum ile sürdürülmesinin önünü kesmek amacıyla otoritenin üzerine yerleştirilmiş, ahlaka bağımlı üstün bir hukuk idealize edilmiştir. Bu anlamda keyfiliğe karşı kuralların hâkim statüsünü kavramsallaştıran, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkeleri karşımıza çıkmaktadır. Ancak ortaya çıkan temel sorunlardan biri ise derin etnik, ekonomik, politik sorunların tam anlamıyla aşılamadığı, toplumsal yaşam alanlarının eşitsizlik ve adaletsizlik örüntüleri ile dolu örneklerinin bulunduğu toplumlarda sözü edilen ilkelerin tasarlandığı ve tanımlandığı üzere hayata geçirilmesinin olanaksızlığı yahut daha makul bir ifadeyle zorluğudur¹¹⁴.

Ne var ki günümüz şartları altında farklılıkların bir arada bulunacağı çoğulcu yapıların kendilerini var edebilmeleri adil ve meşru bir hukuk düzenine bağlı yönetimi gerekli kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sözü edilen yönetimin asgari değerleri içerisinde, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına gerekli önemin verilmesi en başta zikredilmektedir¹¹⁵. Bu bakış açısıyla hukukun üstün olmadığı yerde ise iktidarın hangi ilkeler tarafından ana program ve hedeflerini belirlediği ve faaliyetlerini yürüttüğü büyük ölçüde önemini yitirmektedir¹¹⁶. Bu noktada altı çizilmesi gereken hususlardan biri ise

¹¹² E. Fuat Keyman, "Devlet Bekası-Hukukun Üstünlüğü Karşıtlığı: Türkiye'de Devlet Sorunu ve Demokratikleşme Olasılığı", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.139.

¹¹³ Zühtü Arslan, Devletin Hukuku, Hukuk Devleti ve Özgürlük Sarkacı, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.70.

¹¹⁴ Yüksel, "Bilim Felsefesi ve Sosyal Teori Bağlamında Hukuk Öğretimine Bakmak", *op. cit.*, s.10.

¹¹⁵ Sadi Vakkas Gözlügöl, "Avrupa Kamu Düzeninin Bir Parçası Olarak Çoğulcu Demokrasinin Temel Gereklere", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2013, s.62.

¹¹⁶ Atilla Yayla, *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu*, Ankara, Liberte, 2001, s.71.

hukukun üstünlüğü ve insan hakları ideallerinin soyut ve mitik olarak değerlendirildiği tartışmaların da göz önünde bulundurulması gerektiğidir. Çünkü sözü edilen ilke ve ideallerin somutlaştırılmadığı, insan haklarının yalnızca uzun listeler halinde sıralandığı, listelerin yasal metinlerle ilan edilse dahi ihlallerin önlenemediği hallerde, söylem ve eylem karşıtlıkları kaçınılmazdır. Bu nedenle söz konusu idealler, propandist birer araç olmanın ötesine gidememe tehlikesini de barındırır. İnsan hakları ekseninden yükselen bir ideolojik propaganda metodu ile etki etme becerisini arttıran bir anlayışın, ilk ihtiyaç duyacağı şey kaçınılmaz olarak fikrî eksenini kurmasını sağlayacak olan ihlallerin de varlığıdır.

“Devlet bekası” olgusu toplum yönetiminde etkinliğin ve yönetim meşruluğunun temel mekanizmasının bir işlevi olarak uluslararası hukuk düzeni içerisinde desteklenmektedir. Ancak olgu, siyasal bir anlayışa dönüşmesi aşamasında bireysel hak ve özgürlüklerden önce bir konuma sahip olarak hukuk devleti ilkesini, devlet aklı kısılcasına sokmaktadır¹¹⁷.

Hukukun üstünlüğü ile donatılmış bir siyasal anlayışın, hukuk düzeni içerisinde kaldığı bir formda var ettiği siyasal iktidarın rejimle ilişkisinde belirleyicilik demokratik değerlere bağlılık unsurundadır. Bu yaklaşımda, ideal olarak, siyasal iktidarın demokratik değerler sistemine bağlılığı meşruiyetini korumasını sağlayacaktır. Kurgusal açıdan, hukuk devleti ilkesi de iktidarı sınırlandırmanın demokratik ve en kabul görmüş tekniği olacaktır. Bu bağlamda hukuk devleti ilkesi, hukukun üstünlüğü kavramının somutlaştığı devlet anlayışı şeklinde ifade edilebilir¹¹⁸.

4.3. Hukuk Devleti

Adaletli bir devlet düzeninin mevcut ilk şartı yönetenlerin ve yönetilenlerin aynı hukuk düzeni içerisinde hukuka bağlılığıdır¹¹⁹.

¹¹⁷ Keyman, *op. cit.*, s.144.

¹¹⁸ Meltem Dikmen Caniklioğlu, “Hukuk Devletinde Siyasi İktidar ve Yargının Karşılıklı Konumu – İlişkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2008, s.52-53.

¹¹⁹ Bilge, *op. cit.*, s.170.

İnsanlık, tarihi boyunca çeşitli mücadelelerden geçtikten sonra toplumsal örgütlenmenin ulaştığı düzenin bir adı da hukuk devleti olmuştur. Buradan hareketle tarihsel açıdan siyasal iktidarın keyfi uygulamalarının sınırlandırılması, fikri ve fiziki çatışmalara sahne olmuştur¹²⁰. Batılı demokrasilerin, hukuk devleti ilkesine, hem hukuk bilinci hem de kolektif bilinç düzeyinde entegrasyonunu kolaylaştırıcı unsur, rejime karakteristiğini veren fikrî arka planın liberal siyaset teorisi ile organik bağıdır. Liberal devlet anlayışında, devlet, adaletin ve güvenliğin sağlayıcısı olarak konumlandırılırken, liberalizmin kurumları ve temel felsefesi, modern demokrasileri, sınırlı devletin sınırlandığı alanlarda özgürleşen birey tahayyülüne varır. Bu tasarının pekiştiricileri ise anayasallık, kuvvetler ayrılığı, temel haklar, yargı bağımsızlığı ve bunlarla bütünleşik değerler kümesini içeren bir biçimde hukuk devleti olarak karşımıza çıkar¹²¹.

Özay'a göre hukuk devleti, "demokratik" ve "sosyal olma" temeline dayanan, "düşünce ve kanaat özgürlüğü" nü içeren ve "laiklik" ile tamamlanan bir bileşkedir¹²². Hukuk devletinin pozitif bir mekanizma olarak varlık göstermesi, siyasi otoritenin, içinde varlık gösteren insanlar gibi hukukla bağlanması kamu hukuku tekniğine uygun olarak sistematize edilmiştir. Sadece birey hak ve özgürlüklerinin teminat altına alındığı değil, bu teminatın kamu otoritesine karşı da güvenceye kavuşturulduğu düzen olarak hukuk devletinin¹²³, ilkesel düzeyde tarihsel başlangıcını, kişi hak ve özgürlüklerinin evrensel kabulü ile eş zamanlı kabul etmek mümkün görünmektedir¹²⁴.

Siyasal iktidar açısından, takdir hakkının politik özellikle kuşatıldığı anlayışın yerine hukuki iktidara bağlı bir meşruluğun tesis edilmesi ve buna uygun yönetimin yürütülmesi tarihsel örneği, 1608'de İngiltere tahtına I. James' in krallığının başında verdiği bir idam emrine, Basyargıç Lord Coke'un itirazıyla ortaya çıkmıştır. Kralın emrine karşı çıkan Coke'un "*Kral insanlara değil, Tanrıya ve Hukuka tâbidir*" vecizi ile karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, yargılama olmaksızın,

¹²⁰ Ayhan Akarsu, "Hukuk Devleti İlkesinin Dünya ve Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi", *AYİM Dergisi*, Sayı 24, 2009, s.38.

¹²¹ Uygun, *op. cit.*, s.316-317.

¹²² İl Han Özay, *Günışığında Yönetim*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004, s.100.

¹²³ Özay, *op. cit.*, s.101-102.

¹²⁴ Seyithan Güneş, "Özgürlük ve Güvencesi Açısından Hukuk Devleti İlkesi", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 1997, s. 22.

cezalandırmanın olmayacağı düşüncesi, hukuk devletinin ana mantığı ile uyumlu bir tarihsel referans sunmaktadır¹²⁵.

19. yüzyıl itibarıyla Alman hukukçuları arasında, hukuk devletinin sınırlı da olsa konu edilmeye başladığı görülmektedir. Doehring, bu yüzyıl başlarından itibaren “akıl devleti” adı altında “despotluk veya teokrasinin karşıtı” olarak kavramın boy gösterdiğini ve 19. yüzyıl ortalarından itibaren hukuk devletinin, “sadece hukukla hareket eden ve sadece onunla uğraşan devlet” şeklinde ifade edildiğini söylemektedir¹²⁶. Hukuk devleti kavramı için, devlet gücünün yargı tarafından denetlenmesi başlangıçta önem atfedilmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna sebep olarak ise yurttışa dayanan hukuk devletinde halkın yasaları yapabilmesi ve hükümdarın egemenlik hakkının böylece daraltılmasının yeterli görülmüş olması gösterilebilir¹²⁷. Lon L. Fuller, kanunların, ‘genellik, önceden ilan edilme, geriye yürümeme, açıklık, çelişmezlik, imkansızın istenmemesi, süreklilik ve tutarlılık’ özelliklerini taşımaları halinde, hukuk devleti ilkesinin şekli kriterlerinin tamamlanacağı görüşünü ileri sürmüştür. Bazı görüşler, hukuk devleti ilkesinin tanımlanmasında şekli kriterleri yeterli görürken, buna karşıt kimi görüşler de hukuk devleti ilkesinin kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı gibi unsurlarla desteklenmesi, temel hak ve özgürlüklerle beraber temel hukuk esaslarını da içermesi gerektiğini ifade etmektedirler¹²⁸. 20’nci yüzyılın yıkıcı tarihsel deneyimlerinin yaşandığı rejimleri göz önüne aldığımızda, şekli kriterlerin, hukuk güvenliği ve en temel hak olan yaşam hakkının korunmasında yetersizliği açıktır. Hukuk devleti ilkesinin, şekli kriterlerinin yanı sıra maddi içeriğini oluşturan unsurlar¹²⁹ ve buna anlamını veren değer ve davranışların hakim norm olarak hem rejimin ana arterlerinde hem de toplumun tüm katmanlarında yerleşik hale getirilmesinin gerekliliği, tarihsel hafızada açıkça görülmektedir.

¹²⁵ Özcan, *Modern Toplum ve Hukuk Devleti*, op. cit., ; Caniklioğlu, “Hukuk Devletinde Siyasi İktidar ve Yargının Karşılıklı Konumu – İlişkileri”, s.14; Uygun, *Devlet Teorisi*, s.308.

¹²⁶ Doehring, *op. cit.*, s.117.

¹²⁷ Caniklioğlu, *op. cit.*, s.17.

¹²⁸ Uygun, *op. cit.*, s.312-313.

¹²⁹ Uygun, *op. cit.*, s.313.

Çeşitli hukuk sistemlerinde ortaya çıkan ve hukuk devleti ilkesinin açıklanmasında görülen belirli yaklaşımlar söz konusudur. Bu anlamda kullanılan yaygın tarihsel ayırımıda üç devlet türü karşımıza çıkmaktadır: “Mülk Devleti”, “Polis Devleti” ve “Hukuk Devleti”dir. Uluslararası hukukun 20’nci yüzyılın ardından ortaya koyduğu mutabakat düzlemi, hukuk devleti ilkesinin siyasi bir ideal olarak onaylanmasını mümkün kılmış olsa dahi, hukuk devletinin anlam bakımından içeriğini oluşturan ilke, unsur ve değerler üzerinde yaklaşım farkları aynı mutabakat düzeyini yansıtmamaktadır¹³⁰.

4.3.1. Mülk Devleti

Hukuk devletinin günümüzdeki anlayışına sahip olana dek geçirdiği ilk evre olan mülk devlet (*Etat patrimonial, Petrimonialstaat*) anlayışı, Ortaçağ’da hüküm süren devlet formunun karakteristiğidir¹³¹. Ortaçağ’ın feodal yapısı içerisinde nüfus, köleler ve efendilerinden oluşmakta, mevcut hukuk düzenince korunan kişiliklerden söz edilememektedir¹³².

Feodalitenin hüküm sürdüğü bu dönem ve devlet anlayışında egemenliğin derebeyin üstünde hüküm sürdüğü coğrafi alanla belirlenmesi söz konusudur. Bir anlamda devlet, derebeyin kişisel mülkü sayılmaktadır. Fiziki açıdan en büyük hâkimiyet alanının krala ait olması göz önüne alınırsa en üst düzey derebeyi kral olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu devlet tipinde “ülke adeta kralın çiftliği konumundadır”¹³³.

Devlet tipinin “mülk devleti” olarak ifade edilmesinin kaynağı; söz konusu devlet tipinde insanların üzerinde yaşadıkları toprak bakımından devletin ve egemenlerin mülkü sayılması ile ilintilidir. Bu

¹³⁰ Uygun, *op. cit.*, s.306-307.

¹³¹ Özay, *op. cit.*, s.25.

¹³² Ali Akyıldız, *Hukuk Devleti, Yargı Bağımsızlığı ve Danıştay*, Ankara, Anıttepe Yayıncılık, 2009, s.96.

¹³³ Hayrettin Yıldız, “Hukuk Devleti’nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletinin Yeri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, 2013, s.213.

noktada mülk devlet tipinde halk, toprak parçası gibi alınıp satılabilen yahut miras yoluyla intikal ettirilebilen mülkten farksızdır¹³⁴.

Kralın fiziki toprak üstünlüğü, yetkilerinin üstünlüğünü ve mutlaklığını kapsamamaktadır. Yetki anlamında kurumsal bir sistem ve denetleyici bir mekanizma bulunmaması göz önünde bulundurulması gereken bir ayrıntıdır. Ayrıntının göz önüne alınması ve tarihsel sürece bakılması ile yetki aşımının kontrolünde başvurulacak yöntem güç kullanmaktır¹³⁵. Bu anlamda fiziki güç, ortaçağ elitinin avantajı ve statünün tanımlayanıdır. Tarihsel süreçte, hükümdarların derebeyleri tasfiyesi ve zümre meclisleri üzerinde sağladıkları mutlak otorite sonucunda yönetim tarzının mülk devletinden polis devletine evirildiği görülmektedir¹³⁶. Fiziki gücün avantaj unsuru, ekonomik gücün de eklemlendiği yeni bir formu beraberinde getirmiş görünmektedir.

4.3.2. Polis Devleti

Polis devleti (*polizeistaat*) 17 ve 18'inci yüzyıllarda, Kıta Avrupası'nda, mutlak rejimlerin bir niteliğidir¹³⁷. Köken olarak Almanya'da ortaya çıkan polis devletinin, hukukla bağlı olmaması, devlet mantığının, kamu huzuru için her türlü tedbiri alabilecek yetki ve kuvvetle donatılmasından kaynaklanmaktadır¹³⁸.

Yönetimin hukuka bağlılığı söz konusu değilken, polis devleti anlayışında, yönetilenlerin üzerinde tesis edilmiş tek yönlü işlerliğe sahip bir hukuk düzeninden söz etmek mümkündür. Polis devletinde, uygulanan hukukun kaynağı doğrudan egemenin iradesidir. Bu anlamda hükümdarın emirleri keyfi tasarruflardan ibaret olabilir ve bu emirler bugün anladığımız üzere bir hukuk kuralı arz etme niteliğinden de yoksundur¹³⁹. Almanya'nın *rechtsstaat* ilkesi polis devletinin

¹³⁴ Ali Kuyaksil ve Ali Altunbaş, "Türklerde Hukuk Devleti Anlayışının Tarihsel Gelişimi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 19, 2012, s.17-18.

¹³⁵ Akyıldız, *op. cit.*, s.96-97.

¹³⁶ Yıldız, "Hukuk Devleti'nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletinin Yeri", s.216.

¹³⁷ Kuyaksil ve Altunbaş, "Türklerde Hukuk Devleti Anlayışının Tarihsel Gelişimi", s.18.

¹³⁸ Akyıldız, *op. cit.*, s.98.

¹³⁹ Akarsu, *op. cit.*, s.44.

karşıtı olarak kavramsal içeriğini bulur. Polis devletinde, kamu düzenini temin maksadıyla, her türlü eylem ve işlem devlet tarafından tesis edilebilir ve buna ilişkin tüm tedbirler alınabilir. Bu yaklaşım sınırsız bir iktidar ve öngörülemez bir güç kullanımı görünümünü ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımın karşıt cephesinde ise hukuk, öngörülebilir, açık ve istikrarlı bir hukuk düzenini keyfi yönetimin sınırlarına yerleştirmektedir¹⁴⁰.

Hukukun merkezi bir yapıya bürünmesi, tek yönlü işlerliğinin göz önünde tutulması ile birlikte genel bir hukuk sisteminin gün yüzüne çıkmış olması sonucunda, hukukun devleti kapsadığı bir etkinlik alanı doğmuştur. Bu doğrultuda hukuk devleti ilkesinin tarihsel açıdan belirlediği devlet formu, ilk nüvesini ortaya koymuştur¹⁴¹.

4.3.3. Hukuk Devleti'nin Tarihsel Arka Planı

Mülk devleti ve polis devleti anlayışının ardından tarihsel süreçte iktidar, kendi kendini sınırlayıcı aksiyon alma potansiyelini içeren adımlar atmış ve hukuk kuralları yalnızca yönetilenler için değil yönetenler için de bağlayıcı bir nitelik göstermiştir. Hukuk devleti yalnızca kural koyan değil aynı zamanda koyduğu kurallarla kendi kendisini de bağlayan bir varlık olarak devleti karşımıza çıkarmaktadır. Bu anlayışta keyfi yönetim değil, hukuka bağlı işleyen bir mekanizma söz konusudur¹⁴². Sınırlanmamış ve keyfi yönetimin, iktidarını sürekli tahkim ettiği siyasi formların yıkıcı sonuçlara yol açacağı düşüncesi, bugün gelinen noktada modern devlet tartışmalarında en güçlü ön kabullerden bir tanesi olarak karşımıza çıkar. Ortaçağ'ın parçalı iktidar yapısının ardından, güçlü merkezi imparatorlukların hakim olduğu siyasi konjonktür, 20'nci yüzyıl itibarıyla batı demokrasileri rasyonalite ve doğal haklar üzerinden şekillenen bir forma dönüştürmüştür. Bu tarihsel kroniğin işleyişinde, keyfi yönetimin, daimi ve sonuç üreten karşıtını hukuka uygun yönetim anlayışı tayin etmiş görünmektedir¹⁴³. Hukuk devleti (*der*

¹⁴⁰ Uygun, *op. cit.*, s.310.

¹⁴¹ Akyıldız, *op. cit.*, s.98.

¹⁴² Akarsu, "*op. cit.*", s.38.

¹⁴³ Uygun, *op. cit.*, s.307.

Rechtsstaat) kavramı terminolojik köken olarak, bir Alman hukuk deyimini olup Fransa’da gelişme ortamı bulmuştur¹⁴⁴. Avrupa merkezli bu bakışın, Anglo-Amerikan hukuku içindeki yansıması *rule of men* (insanların hükümranlığı) karştı olarak *rule of law* (hukukun hükümranlığı) düşüncesidir¹⁴⁵. İngiliz hukukunda “hukukun egemenliği” ya da “hukukun üstünlüğü” anlamına gelen “*rule of law*”, Fransız hukukunda “anayasal devlet” anlamına gelen “*etat constitutionel*”, ABD’ de ise “hukuk kurallarına bağlılık” anlamına gelen “*due process*” deyimlerinin karşılığı olarak ifade edilmektedir¹⁴⁶. Almanya’nın *rechtsstaat* ilkesine karşılık gelen Anglo – Amerikan *rule of law* ilkesinin tarihsel olarak öncelik göstermesinin kaynağında, Almanların devlet ve hukuku, bir madalyonun iki yüzü olarak ele aldığı yaklaşıma karşı Anglo – Amerikan düşünce sisteminde hukukun, devleti sınırlama ve kişi haklarını koruma işlevi ile konumlandırması yer almaktadır¹⁴⁷. Hukuk devleti, Almanya’ da kamu düzenini sağlamak için polis devleti kavramının zıddı şeklinde ifade edilmekte olup, Anglo – Amerikan hukuk sisteminde ise “insanların değil, hukukun yönetimi” ifade edilmektedir¹⁴⁸.

Hukuk devleti ile alakalı temel soruların cevaplanması hukuk devletinin gerekleri sorunu ile yakından ilgilidir. Bu anlamda hukuk devleti olgusu ile ne anlaşıldığı ve kavrama ilişkin yaklaşımların farklılıkları önem arz etmektedir¹⁴⁹. Fransızlarda, *Etat de droit* kavramı ile ifade edilen hukuk devleti, *rechtsstaat* kavramı ile paralellik göstermesinin yanı sıra, derece farkıyla hukuk sisteminin kül olarak üstünlüğü anlayışından ziyade, temel hakların üstünlüğü anlayışına dayanır. Devlet ise temel hakların garantörü olarak hukuk devleti niteliğini yerine getirmektedir¹⁵⁰.

İdeal anlamda, hukuk devleti ilkesinin hâkim yaklaşımına göre üstün güç, tahakküm etmek için değil adalet ve özgürlüğün teminatı ve tesisi için kullanılmaktadır¹⁵¹. Diğer yandan, üstün gücün, yalnızca gücünü

¹⁴⁴ Doehring, *op. cit.*, s.208.

¹⁴⁵ Uygun, *op. cit.*, s.307.

¹⁴⁶ Özcan, *op. cit.*, s.17.

¹⁴⁷ Uygun, *op. cit.*, s.309.

¹⁴⁸ Gürsel Özkan, “Anayasa Mahkemesine Göre Hukuk Devletinin Anlamı Ve Yargının Konumu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 1, 2010, s.82.

¹⁴⁹ Akyıldız, *op. cit.*, s.99.

¹⁵⁰ Uygun, *op. cit.*, s.310.

¹⁵¹ Küçük, *op. cit.*, s. 24.

tahkim ettireceği, meşru bir vasıta olarak hukuk devleti formunu, teknik bir araç olarak kullandığı görüşüne de rastlamaktayız. Yaklaşım farklarının ortaya koyduğu temel derece, hukuk devletinin unsurlarının ortaya konması bakımından da karşıtlıklarını korumaktadır. Hukuk devleti ilkesi, devlet aygıtının işleyişinde, varlık koşullarını içeren bir bütünlükle unsurlarını ortaya koymaktadır. Kaldı ki tanım yönünden de yasallık, yargısal denetim ve yargı bağımsızlığı ilkeleri üzerinde kesin bir görüş birliği söz konusu değildir. Yine de ideal anlamda, hukuk devleti ilkesi ve unsurları devlet iktidarının sınırsız gücünün kötüye kullanımının önüne geçme maksadıyla tesis edilmiş tedbirler bütünü olarak değerlendirilmektedir¹⁵².

J. Raz'a göre, hukuk devleti ilkesi, hukukun içeriğinden bağımsızdır; hukuk devleti ilkesinin varlığı ve tanınması, içinde yer aldığı hukuk düzeninin içerik bakımından da aynı niteliği taşıyacağını garanti etmez. Bu görüşe göre, devletin, önceden ilan edilmiş, açık ve belirlenmiş hukuki kaidelere riayet ediyor olması, hukuk devleti ilkesinin gereklerinin yerine getirilmiş olması için yeterlidir¹⁵³.

4.3.3.1. Yasallık İlkesi

Yasallık ilkesi, devlet otoritesinden doğan eylem ve işlemlerin, kamusal faaliyetlerin keyfi kurallara ve takdiri işleyişe göre değil, hukuk kurallarının bağlayıcılığı ile gerçekleştirilmesidir. Hukukun bağlayıcı niteliği, yasallık ilkesini hukuk devleti ile doğrudan ilişkilendirmeye zemin kurmaktadır. Yasallığın ilk boyutu anayasaya uygunluk ile ifade edilirken, ikinci boyutu yürütme yetkisinin yasanın doğan türevselliği ile ifade edilmektedir¹⁵⁴. Devlet, meşru şiddet tekeli olarak tanımının ve iktidar alanlarının giriftliği göz önüne alındığında, devletimsi aygıtların var oluşundan itibaren suç ve cezayı belirleme tekeli de elinde bulundurmaktadır. Yasallık ilkesi, suç ve cezayı

¹⁵² Çeçen, *İnsan Hakları*, op. cit., s.115.

¹⁵³ Uygun, *op. cit.*, s.311-312.

¹⁵⁴ Aliefendioğlu, *op. cit.*, s. 32.

belirleme tekelinin karşısında, birey hak ve özgürlüklerinin de teminatı işlevini üstlenmektedir¹⁵⁵.

Güçlü yetkilerle donanmış devlet otoritesi karşısında, birey halk ve özgürlüklerinin teminatını yerine getirme işlevini üstlenen yasallık ilkesinin, diğer işlevi de otoritenin gücünü takdiri kullanımının hukukla sınırlanmasıdır¹⁵⁶. Yasallık ilkesi, diğer ilkeleri de göz önünde bulundurduğumuz takdirde tek başına yeterli değil, hukuk devleti ilkesi kapsamında bütünleyici bir unsurdur.

4.3.3.2. Kuvvetler Ayrılığı

Yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrı organların elinde bulundurulmasını ele alan bu ilke teori olarak ilk kez John Locke, doktrin açısından ilk kez Montesquieu tarafından ileri sürülmüştür¹⁵⁷. Kuvvetler ayrılığı teorisinin amacı devlet otoritesini kuşatan iktidar alanlarını, üçe bölerek sınırlandırmak ve iktidar potansiyeli karşısında yurttaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır¹⁵⁸. Kuvvetler ayrılığının ilkesel hedefi güçlerin dengelenmesi ve gücün güçle durdurulmasını sağlamaktır¹⁵⁹.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, uygulama yönünden Kıta Avrupası ve Anglo – Amerikan ülkelerde farklı biçimlerde görülebilmekteyken, ülkemizde 1924 Anayasası ile uygulanmaya başlamıştır¹⁶⁰. Pratik ve teorik arka plan göz önüne alındığında, bugün gelinen noktada hakim görüş; erklerin kesin bir ayrılık taşımasından ziyade uyum ve denge içinde yürütülmesi yönündedir. Bazı görüşler, fonksiyonların tamamen bağımsız olması halinde, yasama ve yürütme fonksiyonunun uygulamada tehlikelere sebebiyet verebileceği ve fonksiyonların karşıt

¹⁵⁵ Muhammed Emre Tulay, “Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulanma Sorunu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, 2016, s.2717.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Özyörük, *op. cit.*, s.142.

¹⁵⁸ Gözler, *op. cit.*, s.92-93.

¹⁵⁹ Aliefendioğlu, *op. cit.*, s. 32.

¹⁶⁰ 1921 Anayasası “Kuvvetler Birliği” ilkesini temel almıştır. Meclis Başkanı aynı zamanda Bakanlar Kurulu’na da başkanlık etmiş ve bakanlar Millet Meclisi tarafından, kendi üyeleri arasından seçilmekte idi. İstiklal Mahkemeleri hakim ve savcılarını aynı zamanda milletvekili sıfatını taşımakta idi.

durumlarının devlet faaliyet ve hizmetlerinde aksaklıklara yol açabileceği, savını ileri sürmektedir¹⁶¹.

4.3.3.3. Temel Hak ve Özgürlükler

Temel hak ve özgürlükler, bireylerin yalnızca insan olmalarından kaynaklanan, yazılı olmasa dahi anne rahmine düştüğü andan itibaren kazandığı hak ve özgürlüklerdir¹⁶². Hukuk devleti ilkesi kapsamında, temel hak ve özgürlükler, özgürlüklerin asıl, sınırlamaların istisnai olduğu bir anlayış ile ele alınmalı, düzenlemeler hakların güvenceye alınması maksadıyla yapılmalı ve hak ve özgürlüklerin kullanımı evrensel normlar içerisinde konumlandırılmalıdır¹⁶³.

Özgürlüklerin sınırlandırılması istisnai bir durum olsa dahi her özgürlüğün kendi doğasından kaynaklı olarak bir sınırı bulunmakta ve doğal hukuk anlayışı ile açıklanan bu sınıra *objektif sınır* adı verilmektedir. Özgürlükler açısından sınırlandırmanın işleyişi, rejimin karakteristiği ve hakim ideolojik konumlanış ile yakından ilişkilidir¹⁶⁴.

4.3.3.4. Yargısal Denetim

Hukuk devleti kavramının idare hukuku alanında ele alınan boyutunda idarenin hukuka bağlılığı ve idarenin denetimi alanında karşılaşılan sorunlarla bağlantılı olarak “yargısal denetim ilkesi” söz konusu olmaktadır. Anayasa Mahkemesi’nin hukuk devleti tanımlaması yaptığı yargı kararlarında da yargısal denetim ilkesi ağırlık kazanmaktadır¹⁶⁵. Hukuk devleti ilkesinde, yargısal denetim tarihsel bir bağlantıyı içermektedir. İdarenin hukuka bağlılığını tesis eden hukuk devleti ilkesinin, diğer boyutu da idarenin hukukla bağlılığının,

¹⁶¹ Güriz, *op. cit.*, s.36.

¹⁶² Şeref Ünal, *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul, Yetkin Yayıncılık, 1997, s.49.

¹⁶³ Aliefendioğlu, *op. cit.*, s. 32.

¹⁶⁴ Yusuf Şevki Hakyemez, “Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 57, Sayı 2, 2002, s.18.

¹⁶⁵ Nuri Alan, “Demokratik Hukuk Devleti ve Anayasa”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 58, Sayı 1, 2003, s.1.

bağımsız yargı erki aracılığıyla denetlenmesinden müteşekkildir¹⁶⁶. Yargısal denetim ile birlikte, yönetenlerin eylem ve işlemlerinde bağımsız yargı mercilerinin denetimine tabi tutularak saydam ve açık yönetim ilkesinin gereği yerine getirilmesi hedeflenmektedir. Yargısal denetim temel hak ve özgürlüklerin teminatı işlevini de üstlenmektedir¹⁶⁷. Hukuk devleti ilkesinden doğan, denetim fonksiyonunun icrası ancak yargı erkinin bağımsız ve tarafsızlığını tesis eden araçların varlığı ile sağlanabilir¹⁶⁸.

Yargısal denetimin, hukuk devleti ilkesi dahilinde, siyasi iktidarın yürütme ve yasama faaliyetleri üzerinde, bağımsız yargı erki tarafından işletilebilmesi, devlet otoritesi içinde iktidar alanlarını dolduran erklerin tüm eylem ve işlemlerinde hukuk düzenine uygun hareket etmesi ancak temel hak ve özgürlüklerin teminat altında olması ile mümkün görünmektedir. Hak ve özgürlüklerin teminat altında olması, hukuk düzeni tarafından gözetilmesi, idare karşısında korunması ancak yargının tam bağımsızlığı vasıtasıyla devreye alınabilir.

4.3.3.5. Eşitlik İlkesi

Hukuk alanında ifade edilmekte olan ve temel alınan eşitlik anlayışı, kanun önünde herkesin eşit olmasıdır. Kanun önünde ayırım söz konusu edilemez¹⁶⁹. Eğer devlet anlayışı hukuk merkezinden uzaklaşır, devlet faaliyetlerinde, birey hak ve özgürlükleri karşısında, kategorik ayrımlarla yürütülen bir öncelik tercih eden tutum tesis edilirse eşitlik ilkesi zedelenecektir. Devlet ideolojik tabanlı yahut baskın bir inanç sistemi modeli ile yönetimini yürütmesi durumunda, totaliter bir yapıya bürünecektir. Bu sebeple devlet mekanizmasında baskın görüşün temel alınarak hukuku uygulayıcı kurumları aracılığıyla eşitlik asimetrik olarak tatbik edilirse, hukuk, devletin

¹⁶⁶ *İbid.*

¹⁶⁷ Aliefendioğlu, *op. cit.*, s. 33.

¹⁶⁸ Yüksel Metin, "Türkiye'de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Anayasa Yargısı*, Sayı 27, 2010, s.221.

¹⁶⁹ Alanur Ayhan, "Eşitlik İlkesi ve Tarihesi", *Hukuk Gündemi*, Sayı 3, 2009, s.45.

ideolojik aygıtı olma işlevini yerine getirecektir. Söz konusu ideolojik devlette, öncelik, hakka değil ideolojiye ait olacaktır¹⁷⁰.

Hukuk devleti ilkesinin birincil unsurlarından biri olan eşitlik ilkesi, tesis edilmek istenilen adil yönetim kaygısı ve temel hak ve özgürlüklerin güvencesi ile ilintilidir. Bu bağlamda devlet, ideolojik yaklaşımlı ve inanç odaklı yönetimden arındırılmış olmalıdır¹⁷¹. Aksi bir durum yargının bağımsızlığına da gölge düşürecek, tarafsızlığını zora koşacaktır. Zira devlet, zor kullanma tekeline sahip olması sebebiyle; insan haklarının özü güçsüz konuma düşme riski taşıyacaktır. Bu durumda hukuk devleti ilkesi temel dayanağından yoksun kalacaktır. Eşitlik ve özgürlük temelinde, insan haklarının yalnızca hukukun varlığı ile güvence altına alınamayacağı, ihlallerin boyutu göz önüne alındığında açıktır. Bu aşamada, hukuk yönetenin baskısını ve gücünü meşru kılan bir araç işlevi gösterse dahi, idealist bir yöne de sahiptir. Hukukun üstünlüğü iddiasının kadim kökleri, yöneticilerin, otoritenin gücünü aşan bir hukuk düşüncesinin çok eski zamanlardan beri yinelenildiği gerçeği ile kesişir. Diğer yandan da insan haklarının ikircikli yapısından yola çıkarak, yasaların realiteyi belirleyemediği eleştirisine varmak, hukuk idealini işaretleyen düşüncenin, siyasal ve toplumsal cazibesini görmezden gelme kastı olarak görülebilir. Sadece hukuk aracılığıyla, ideal düzenin toplumsal kurallarına varılamayacağını söylemek akla aykırı değilse de, bu hat üzerinden hukuksuzluğun önünün açılmasına müsaade etmeyecek ana ilkelerin hukuk düzeninde belirlenmesi ve korunması da elzemdir. Bu yaklaşım, kısaca, “Hukuksuz olmaz, ancak sadece hukukla da olmaz.” şeklinde ifade edilebilir¹⁷².

4.3.3.6. Yargı Bağımsızlığı

Çağdaş yönetim anlayışının temellerinden demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti ilkelerinin yaşama geçirilmesinde olmazsa olmaz koşullardan yargı bağımsızlığı ilkesi, anayasacılık tarihimiz boyunca

¹⁷⁰ Ömer Çaha, *op. cit.*, s.105.

¹⁷¹ Çeçen, *İnsan Hakları, op. cit.*, s.178.

¹⁷² Doğan Özlem, “Hukuk Devletini Sosyal Devlet İçinde Düşünmek”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.23.

tartışmalara konu edilmiş ve söz konusu ilkenin pratik değeri daima sorgulanmıştır.

Birleşmiş Milletler yargı bağımsızlığının temel prensiplerinin başında söz konusu ilkenin konumunu yayınladığı bildirmede yer verdiği ifade ile tanımlamaktadır. Temel prensiplerin 1. maddesi gereğince; “*yargı bağımsızlığı devlet tarafından güvence altına alınır ve anayasada veya iç hukukta yargı bağımsızlığına yer verilir. Yargı bağımsızlığına saygı göstermek ve gözetmek bütün hükümet kuruluşlarının ve diğer kurumların görevidir*”¹⁷³.

Yargının temel işlevi hukukun üstünlüğünün sağlanması ve adaletin tesis edilmesidir. Hukukun üstünlüğünün sağlanması, hukuk devleti ilkesinin uygulamada yerini alması ve adaletin tesis edilebilmesinin temel prensibi bağımsız ve tarafız bir yargı mekanizmasının kurulması ve işlerliğini sağlaması ile ilintilidir¹⁷⁴.

Hukuk devleti ilkesinin kuvvetler ayrılığı unsuru göz önüne alındığında yargının olan ve olması gereken konumu hukukun üstünlüğü ideali kapsamında bir kat daha önem arz etmektedir. Üstün hukuk ve demokrasi anlayışının benimsendiği ülke modelleri göz önüne alındığında yargının adaleti sağlama ve hukukun üstünlüğünü tesis etme işlevinin yanı sıra yasama ve yürütme organları karşısında da bağımsızlığını sağlaması gerekmektedir¹⁷⁵. Yargı bağımsızlığı, hâkime verilmiş bir lütuf ya da hak değil, bireyin özgürlüğünü korumaya yönelik bir tedbir; hâkime yüklenmiş bağımsız düşünme ve davranma sorumluluğudur. Bu noktadan bakıldığında yine klasik bir söylemle, “yargı bağımsızlığı” hukuk devletinin temel yapı taşlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁶. Hukuk, bir devlette veya toplumda hâkim kuralların tümüne içeriğini veren hak anlayışı ile şekillendiğinde, insan onurunun öncelendiği ve teminat altına alındığı değerler bütününden, yargının niteliği dışlanamaz. Bu doğrultuda,

¹⁷³ *Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığı Temel Prensipleri*; 26 Ağustos - 6 Eylül 1985 tarihleri arasında Milano’da yapılan BM Yedinci Suçun Önlenmesi ve Suçluların Tedavisi Kongresi tarafından kabul edilmiş, 29 Kasım 1985 tarih ve 40/32 numaralı ve 13 Aralık 1985 tarihli ve 40/146 numaralı kararlarla BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

¹⁷⁴ Aliefendioğlu, *op. cit.*, s. 40.

¹⁷⁵ Şeref Ünal, “Yargı Bağımsızlığı”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3, 2004, s.63.

¹⁷⁶ Özkorkurt, “Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı’da ve Günümüz Türkiye’sinde Yargıya Genel Bir Bakış”, *op. cit.*, s.228.

temel felsefesi özgürlük ile vücuda getirilen, liberal demokratik anayasal sistemlerin, yargısal niteliğinde bağımsızlık ve güvencenin gölgeleneceği düzenlemeler, norm haline getirilemez. Yargı, bağımsızlıktan ve güvenceden yoksunluk halinde, yargısal niteliğini yitirecektir¹⁷⁷. Yargı bağımsızlığı, hukuk devletinin temel unsurlarından biri olarak, yargı erkinin her türlü etki, baskı ve yönlendirmeden bağımsız hareket edeceği düşüncesi üzerinden hareket etmektedir. Bu yönüyle, yargı bağımsızlığının kurumsal mekanizması olarak mahkemelerin bağımsızlığı ve yargılama işlemlerini yürüten yargıçların kişisel güvenceye kavuşturulması, yargı bağımsızlığı ilkesinin, somut alandaki işleyişinin temel kaideleridir¹⁷⁸. Yargı bağımsızlığı ilkesinin genel çerçevesinden yola çıkıldığında uygulamada ilkenin işlerliğini sağlamak için yasa uygulayıcı kadroların yasal ve ekonomik bağımsızlıklarının teminat altına alınması gerekmektedir. Adalet ve özgürlüğün teminatı için yargı merciinin temsilcileri hak ve haklının yanında olmalı, bunu sağlamak amacıyla siyasi kaygılardan uzak tutulmalı ve yargı sorununa ilişkin temel tespitler titizlikle incelenmeli ve teorik temennilerden ziyade pratik çözümler geliştirilmelidir.

5. SONUÇ

Modernitenin genel siyasi meşruiyet biçimini farklılaştırmasıyla birlikte, siyasi iktidar meşruiyetini tesis etmek için yeni yollar bulacak ve iktidar biçimini yeniden oluşturacaktır. Bu süreç, toplumun devlete göre tanımlandığı hukukun üstünlüğü ile karakterize edilen yeni bir sınır getirmiştir. Sonuç olarak, iktidar meşruiyet temelini esasen yeniden üreten yeni bir meşru temel oluşturmaya zorlanmıştır ve bunun günümüze varan en temel formülasyonu temsili demokrasiler olmuştur. Temsili demokrasilerde ise temsil edilenin tayin ettiği temsilcilerin hukukla bağlı olması, iktidarın sınırlandırılması prensibi ile tezahür etmiştir. Siyasi biçimi yasalar aracılığıyla tesis etmenin ve

¹⁷⁷ Anayasa Mahkemesi, 28 Şubat 11989 Tarih ve E.1988/32, K.1989/10 Sayılı Kararı.

¹⁷⁸ Ender Ethem Atay, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1-2, 2013, s.1135.

İktidarı kurumlar aracılığıyla işletmenin, toplumsal yapıyla bütünleşmenin ve sınırlarını yasal çerçeve içinde çizmenin boyutlarını içeren hukuk devletinin rolü, demokrasinin temel mevzii olan seçimler söz konusu olduğunda çok daha kritik hale gelmektedir. Siyaset ve hukukun, iktidarın belirlenmesinde ve kaynağı bakımından meşruluğunun tesisinde kesişme hattı seçim hukuku olarak ifade edilebilir. Seçim hukukunun temel ilkeleri üzerinden görünür hale getirilen unsurlar, seçimlerin hukuki boyutunu kapsayan tüm yaklaşım ve kavramların bütünlüklü olarak ele alınmasını da zaruri hale getirmektedir. İktidar ilişkileri ve iktidarın doğası dikkate alındığında, demokrasi esas indikatör olarak değerlendirildiğinde ‘hukuk devleti’, iktidar karşısında siyasal temsilin çoğunluk olan tarafını yani temsil edilenleri, siyasal hakları bakımından güvence altına alan temel prensip olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçimlerin varlığı kadar, seçimlerin yapıldığı siyasal sistemin kuşatıldığı hukuk kurallarının varlığı ve bu kurallara riayet edilmesi de elzemdir. Bu anlamda seçimler siyasal iktidarın belirlenmesi imkânıdır. Hukuk, bu imkanın denetlenmesi ve yönetilmesine ilişkindir. Hukuk devleti ilkesi ise belirlenen siyasal iktidarın sınırlandırılmasını mümkün kılan temel araçtır.

Hukuk, yönetenlerin otorite arz ettiği yapısal bağlamda, baskının ve gücün meşruluk eşiğini kursa dahi, idealist bir açığı da içermektedir. Hukukun üstünlüğü iddiasının kadim kökleri, yöneticilerin, otoritenin gücünü aşan bir hukuk düşüncesinin çok eski zamanlardan beri yinelenildiği gerçeği ile kesişir. Temel hak ve özgürlüklerin çatısı olarak insan haklarını merkeze aldığımızda, insan haklarının ikircikli yapısı, hukuk üzerindeki realist perspektifi perçinlemektedir. Ancak buradan yola çıkarak, yasaların realiteyi belirleyemediği eleştirisine varmak, hukukun ‘idealini’ işaretleyen düşüncenin toplumsal cazibesini görmezden gelme kastıdır. Hukuku sadece siyasal iktidarın tahkim aracı olarak görmekteki ısrar, hukuku sadece formal bir ayrıma tabi tutmaktan farklı bir sonuç üretmeyecektir. Hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkesinin, yalnızca iktidar ilişkileri açısından değil temel hak ve özgürlükler açısından ortaya koyduğu sosyal sonuçları görmezden gelmek, yerel, siyasal ve sosyal otoritelerin şiddetinden kaçınma ve daha insancıl bir muamele görme taleplerini, evrensel bir

dille ifade edebilmek imkanından vazgeçmektir. Bugün çağın imkanlarını ve tarihsel deneyimi merkeze alarak, uluslararası hukukun mekanizmalarını göz önünde bulundurduğumuzda, hukuk devleti anlayışına içeriğini veren ve demokrasi ile özdeşleşen değerlerin, yaptırım gücünden yoksun olsa dahi, ulusal rejimleri aşma potansiyeli açıktır.

Bir siyasal iktidarın üst egemeni olarak devlet, siyasal ve hukuki açıdan diğer tüm iktidarların üzerinde hareket etmektedir. Bu sebeple belirlenenden ziyade belirleyen biçiminde betimlenebilir. Dahası bu anlamda devlet, egemen güç ve siyasal iktidar açısından değerlendirdiğimizde de sınırlandırılan değil sınırlayandır. Bu bağlamda siyasal iktidarın hukuk devleti ilkesi üzerinden sınırlandırılması değil, ancak kendi kendini sınırlaması söz konusu edilebilir. Devlet, siyaset ve hukuk çerçevesinde, sözleşme teorileri, tarihsel evrim, çatışmacı yaklaşımlar gibi teori ve tarihsel süreçler ile açıklanmaya ve anlaşılmaya çalışılan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin birtakım yapısal gösterge ve unsurları, bu anlayışlar çerçevesinde açıklanabilir veya anlaşılabilir. Fakat bütüncül bir açıklama için ortaya çıkan uyumsuzlukların temel kaynağında beliren sorun, devletin karakteristiğini ortaya koyan iktidarın kendi özsel varoluşuna yöneliktir. Bu noktada modern devletin, uygulama ve işlemleri ile iktidarını kullandığı araçlar sorgulanması gereken bir konuma çekilmektedir. Yasayı koyan güç ile yasayı koruyan gücün, yasadan faydalanan ve yasayı yorumlayan güçler üzerindeki ilişkisi, iktidar, meşruluk ve egemenlik ilişkisi ile bağlantılı olarak işlemektedir. Bu bağlamda devlet iktidarının özündeki siyasal iktidarın, siyasetini şekillendirirken ve iktidarını korurken hem yapıcısı hem de gücünün koruyucusu olarak var ettiği yasaya uyması bakımından, en önemli araçlarından biri, meşruluk vasıtası olarak hukuk devletidir.

Hukukun işlevi, iktidar ve otorite ilişkileri eksen alındığında, politik ve tarihsel deneyimin ana çerçevesinin ortaya konması ve toplumsal alanda normların işleyişinin bilançosunun çıkarılması bakımından oldukça önemlidir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken husus, hukukun işlevinin ötesinde, hukuk formunun toplum sahasında fenomenolojik bir kategori oluşturduğu gerçeğidir. Bu gerçekliğin

yansıması, hukukun, iktidar ve toplum pratikleri sahasında, çatışma ve uzlaşma deneyiminde, politik, psikolojik ve sosyolojik olarak önemli bir rol üstlenmesidir. Hukukun işlevselliğini aşarak, hukuk formuna odaklanmanın zorunluluk arz ettiği husus, farklı tarihsel süreç ve deneyimler üzerinden ele alındığında, ampirik örneklerin, biçimsel açıdan ortaklıklarını belirleyebilme potansiyelinden doğmaktadır. Bu potansiyel, yasanın pratik anlamda uygulanmasında yaşanan aksaklıkların, yasanın şekli olarak var olduğu ve anlam üretmediği sonucuna vardırılabılır, ancak yine de vurgulanması gereken “uygulanmasa dahi, yasanın varlığının anlam ürettiği bağlam” açığa çıkarılabilir. Hukuk devleti ilkesi ve yargı bağımsızlığı tartışmaları, rejimlerin otoriter eğilimleri ile devreye alındığında, demokrasilerin tam işlemediği ülkelerde halen ilkesel ve yasal düzeyde varlık gösterdikleri sürece, hak ve özgürlüklerin teminatına dönük ısrarlı direncin ana unsurları olacaklardır. Otoritenin baskın gücünü ortaya koyduğu eylem ve işlemlerinde, hukuku yapısal bir unsur olarak dışsallaştırmak ve hukuk devletini salt meşrulaştırıcı bir aygıt olarak sınırlı bir biçimde kavramak, hukuk devleti ilkesi vasıtasıyla demokratik taleplerin dile getirilmesi imkânlarından vazgeçmek anlamına gelecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- Adal, Erhan, *Hukukun Temel İlkeleri*, İstanbul, Beta, 1996.
- Akal, Cemal Bali, “İktidar ve Hukukilik”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 17, Sayı 69, 2014, s.107-126.
- Akal, Cemal Bali, *Devlet Kuramı*, Ankara, Dost, 2000, s. 341.
- Akarsu, Ayhan, “Hukuk Devleti İlkesinin Dünya ve Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi”, *AYİM Dergisi*, Sayı 24, 2009, s.37-48.
- Akı, Erol, *Hukukun Temel Kavramları*, İzmir, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, 2007.
- Akman, Şefik Taylan, “Hukuk Politika İlişkisinin Niteliği Üzerine”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – VI, Sempozyum, HFSA26, İstanbul, 26-29 Kasım 2012), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s. 7-17.
- Akyıldız, Ali, *Hukuk Devleti, Yargı Bağımsızlığı ve Danıştay*, Ankara, Anıttepe Yayıncılık, 2009.
- Alan, Nuri, “Demokratik Hukuk Devleti ve Anayasa”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 58, Sayı 1, 2003, s.1-9.
- Aliefendioğlu, Yılmaz, “Hukuk-Hukukun Üstünlüğü-Hukuk Devleti”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2, 2001, s. 29-68.
- Anal, Ali Akın, “Hukuk Devleti”, *TBB Faruk Eren Ödülleri*, 2005, s.101-149.
- Araç, İbrahim ve İba, Şeref, “Türkiye’de Yasa Önerisi Hazırlama ve Norm Koyma Tekniği ve Yasamacı Mesleğinin Nitelikleri Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 58, Sayı 3, 2003, s.35-59.
- Arslan, Zühtü, “Devletin Hukuku, Hukuk Devleti ve Özgürlük Sarkacı”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.65-86.
- Arslanel, Nazan, Efe, Haydar, ve Hamdemir, Berkan, “Türkiye’de Devlet Eliyle Oluşturulmuş İnsan Hakları Kurumsal Yapısı

Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2011, s.136-163.

Atay, Ender Ethem, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1-2, 2013, s.1129-1154.

Aybay, Rona ve Aybay, Aydın, *Hukuka Giriş*, İstanbul, Aybay Yayıncılık. 1998.

Ayhan, Alanur, “Eşitlik İlkesi ve Tarihiçesi”, *Hukuk Gündemi*, Sayı 3, 2009, s.45-51.

Balkır, Zehra Gönül, “Türk Hukuk Devrimi Laiklik ve Postmodernizm”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt 86, Sayı 5, 2012, s.75-151.

Başgil, Ali Fuat, “Devlet Nedir? Realist Bir Tarif Denemesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 12, Sayı 4, 1946, s.981-990.

Bıçak, Ayhan, *Devlet Felsefesi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2016.

Bilge, Necip, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013.

Bilge, Necip, *Toplu Yaşam, Sosyal Düzen ve Hukuk*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1977.

Bölükbaş, Özgün Özger ve Ateş, Davut, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Silahlı Grupları Kavramlarla Açıklama”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 32, 2014, s.27-40.

Bulut, Nihat (tarih yok). Siyasal İktidar Tipleri ve Bir Siyasal Tipi Olarak (Modern) Devlet.
<https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=siyasal-iktidar-tipleri-ve-bir-siyasal-tipi-olarak-modern-devlet.pdf>

Caniklioğlu, Meltem Dikmen, “Hukuk Devletinde Siyasi İktidar ve Yargının Karşılıklı Konumu – İlişkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2008, s.9-58.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999.

Çaha, Ömer, “İdeoloji ve Hukuk Arasında Devlet”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.87-116.

Çeçen, Anıl, *İnsan Hakları*, Ankara, Savaş Yayınevi, 2000.

Çeçen, Anıl, *Ulus Devlet: Türkiye Cumhuriyeti*, Ankara, Kilit Yayınları, 2009.

Çetin, Halis, *Siyasal İktidar ve Meşruiyet: Meşruiyetin Tipolojisi, Fonksiyonları, Araçları*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman Atilla Yayla), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, (<https://tez.yok.gov.tr>, Tez No: 108802).

Deryal, Yahya, *Hukukun Temel Kavramları*, Trabzon, Derya Kitabevi, 2011.

Doehring, Karl, *Genel Devlet Kuramı - Genel Kamu Hukuku*, Çev. Ahmet Mumcu, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2002.

Engin, Zeynep Üskül, “Toplumsal Ahlak ve Hukukun Kesiştiği Noktada Kadın Sorunsalı”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – VI, Sempozyum, HFSA26, İstanbul, 26-29 Kasım 2012), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s.123-137.

Eroğul, Cem, *Devlet Nedir?*, Ankara, İmge, 1990.

Gibbs, Jack P., “Hukuk Tanımları ve Ampirik Sorular”, Çev. M. Tevfik Özcan, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 53, Sayı 1-4, 1990, s.301-315.

Göksu, Hasan Tuna, “Egemenlik ve Siyasal İktidar Perspektifinde Anayasacılık ve Anayasa”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 5, 2011, s.339-358.

Gönenç, Levent, “Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları İçin Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 56, Sayı 1, 2007, s.145-168.

Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukunun Temel Esasları*, Bursa, Ekin Yayın, 2013.

- Gözlügöl, Sadi Vakkas, “Avrupa Kamu Düzeninin Bir Parçası Olarak Çoğulcu Demokrasinin Temel Gereklere”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2013, s.61-74.
- Gözübüyük, Şeref, *Hukuka Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1983.
- Güneş, Seyithan, “Özgürlük ve Güvencesi Açısından Hukuk Devleti İlkesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 1997, s. 21-35.
- Güriz, Adnan, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013.
- Hafizoğulları, Zeki, “Türk Hukuk Devrimi ve Laiklik”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 12, 1988, s.665-670.
- Hakyemez, Yusuf Şevki, “Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 57, Sayı 2, 2002, s.17-40.
- Han, Byung-Chul, *İktidar Nedir?*, Çev. Mustafa Özdemir, İstanbul, İnsan Yayınları, 2020.
- Heper, Altan, “Kültürlerarası İlişki Bağlamında İnsan Onuru”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – V, Sempozyum, HFSA Bildiriler/2, İstanbul, 13-17 Eylül 2010), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2012, s.15-27.
- Heywood, Andrew, *Siyasetin Temel Kavramları*, Çev. Hayrettin Özler, Ankara, Adres Yayınları, 2. Baskı, 2015.
- Işıқтаç, Yasemin, “Dikkat Cehalet Peçesinde Yırtık Var”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – V, Sempozyum, HFSA Bildiriler/2, İstanbul, 13-17 Eylül 2010), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2012, s.28-45.
- İba, Şeref, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, 3. Baskı, Ankara, Seçkin, 2019, s.103-104.
- Jessop, Bob, *Devlet: Dün, Bugün, Gelecek*, Çev. Atilla Güney, Ankara, Nika, 2021.

- Kalabalık, Halil ve Erdem, Murat, *Temel Hukuk Bilgisi*, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2013.
- Kanlıgöz, Cihan, “Hukuk Devletinin Maddi (Siyasal ve Toplumsal) Boyutu Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 54, Sayı 1, 1997, s.65-70.
- Kantarıcı, Zeynep, “En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”, *Mavi Atlas Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2014, s.21-39.
- Karagöz, Yıldız, “Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 2, 2002, s.267-295.
- Karakoç, İrem, “Türk Hukuk Tarihi’nde Uluslararası Andlaşmaların Uluslararası Hukukun Gelişim Sürecindeki Yeri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2004, s.199-253.
- Karakoç, Yusuf, “Hukuk - Etik İlişkisi”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – V, Sempozyum, HFSA Bildiriler/2, İstanbul, 13-17 Eylül 2010), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2012, s.91-95.
- Karakoç, Yusuf, “Sosyal Düzen Kurallarının İşlevi”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – VI, Sempozyum, HFSA26, İstanbul, 26-29 Kasım 2012), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s.215-218..
- Keyman, E. Fuat, “Devlet Bekası-Hukukun Üstünlüğü Karşıtlığı: Türkiye’de Devlet Sorunu ve Demokratikleşme Olasılığı”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.137-149.
- Kılıçbay, Mehmet Ali, “Devletin Yeniden Yapılanması”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 1997, s.17-22.
- Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, 1987.

- Koloş, Umut, “Foucault ve Hukuk Tartışmalarına Katkı: Dispositif Olarak Hukuk”, in Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar – VI, Sempozyum, HFSA26, İstanbul, 26-29 Kasım 2012), İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s.257-263.
- Kuyaksil, Ali ve Altunbaş, Ali, “Türklerde Hukuk Devleti Anlayışının Tarihsel Gelişimi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 19, 2012, s.15-49.
- Küçük, Adnan, *Anayasa Hukuku*, Ankara, Orion Yayınevi, 2008.
- Levy-Bruhl, Henri, *Hukuk Sosyolojisi*, Çev. Hüsnü Dilli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.
- Metin, Yüksel, “Türkiye’de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Anayasa Yargısı*, Sayı 27, 2010, s.217-272.
- Mısır, Mustafa Bayram, “Hukuk ve Devlet Özdeşliğinin Ötesinde Kamu Hukuku”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 2013, s.207-244.
- Mızrak, Dilan ve Temiz, Özgür, “Hukuk ve Politika: Türkiye’de Yaşanan Olağanüstü Dönemlerin Edebiyat Eserleri Işığında İncelenmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2, 2009, s.77-97.
- Özay, İl Han, *Günüşğında Yönetim*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004.
- Özcan, Mehmet Tevfik, *Modern Toplum ve Hukuk Devleti*, İstanbul, XII Levha Yayınları, 2008.
- Özenç, Berke, *Hukuk Devleti*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.
- Özkan, Gürsel, “Anayasa Mahkemesine Göre Hukuk Devletinin Anlamı Ve Yargının Konumu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 1, 2010, s.81-134.
- Özkorkurt, Nevin Ünal, “Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı’da ve Günümüz Türkiye’sinde Yargıya Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 57, Sayı 1, 2008, s.225-242.

- Özlem, Doğan, “Hukuk Devletini Sosyal Devlet İçinde Düşünmek”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.9-24.
- Özmkas, Utku, *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019.
- Özyörük, Mukbil, *İdare Hukuku Ders Notları*, Ankara Üniversitesi, 1972-73.
- Tanilli, Server, *Devlet ve Demokrasi*, İstanbul, Say Yayınları, 1981.
- Tulay, Muhammed Emre, Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulanma Sorunu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, 2016, s. 2715 – 2736.
- Turan, İsa, “Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri”, *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2022, s.94-120
- Türkbağ, Ahmet Ulvi, “Postmodernite ve Hukuk İdealleri: Adalet, Hukuk Devleti”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13, Kasım Aralık 2000, Ocak 2001, s.200-212.
- Uygun, Oktay, *Devlet Teorisi*, 9. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2022.
- Ünal, Şeref, “Yargı Bağımsızlığı”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3, 2004, s.63-81.
- Ünal, Şeref, *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul, Yetkin Yayıncılık, 1997.
- Yayla, Atilla, *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu*, Ankara, Liberte, 2001.
- Yıldız, Hayrettin, “Hukuk Devleti’nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletinin Yeri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, 2013, s.211-230.
- Yüksel, Mehmet, “Bilim Felsefesi ve Sosyal Teori Bağlamında Hukuk Öğretimine Bakmak”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2013, s.1-14.
- Yüksel, Mehmet, “Hukuk Kültürü Kavramına Sosyolojik Bir Bakış”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 35, 2012, s.1-18.

Analogdan Dijitale Demokrasinin Gelişimi: E-Demokrasi¹

Development of Democracy from Analog to Digital E-Democracy

Dr. Öğr. Üyesi İlke Bezen TOZKOPARAN

Fırat Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-1752-0470 - ilke@firat.edu.tr

ÖZET

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günümüzde geldiği nokta göz kamaştırmaktadır. Dijitalleşme ve dijital dönüşüm birçok alanda kendine yer bulmaktadır. Daha önceki endüstri çağlarının analog teknolojileri yerini dijital teknolojilere bırakırken insanlık her anlamda bu durumdan etkilenmektedir. Sadece sosyal ve ekonomik olarak değil, yönetim, siyaset gibi alanlarda da dijital dönüşüm var olmaktadır. Sanal alan demokrasinin yükselişine yeni bir saygınlık kazandırmakta, böylece demokratik değerler günümüzün dijital çağında sunulabilmektedir. Günümüzde özellikle 2020 yılında yaşanan küresel çaptaki salgın ile birlikte uzaktan ve online çalışmaların da artması ile birlikte dijitalleşmenin önü daha da açılmıştır. Devletler kendilerinin elektronik ortamlardaki varlıklarını iyice güçlendirmiş, vatandaşlarına etkin, etkili, verimli ve zaman kısıtlaması olmadan hizmet vermeye başlamışlardır. Böylece vatandaşların aktif katılımlarının olmasını sağlayan e-demokrasi de kendini gerçek anlamda göstermektedir. E-demokrasi kavramı günümüzün dijitalleşme durumunun geldiği nokta ile dijital demokrasi ve siber demokrasi olarak da kullanılmaktadır. Ancak yine de alan çalışmalarında ağırlıklı olarak e-demokrasi şeklinde kullanılmaktadır. Bu çalışma demokrasinin önemli ve ele alınması gerektiğinden yola çıkıp kavramın analog teknolojilerden dijital teknolojilere geldiği noktayı göstermeye çalışmaktadır. Bu göstermeyi de hem teknolojinin hem de demokrasinin tarihsel seyri üzerinden yapmaya çalışmaktadır. İki kavram da tarihsel bağlamda oldukça geniş bir geçmişe sahiplerdir. Bu durum kompakt bir şekilde okuyucuya sunulmaya gayret edilmektedir. Demokrasinin dijitalleşmeye başlamasıyla elde ettiği kazanımların yanında bazı olumsuz durumlar da söz konusu olmaktadır. Bu olumsuz durumlar verilerin güvenliği ve etik sorunlar olarak insanların karşısına çıkmaktadır. Dijitalleşmenin getirdiği özgürlüğün yanlış anlaşılması da çıkabilecek diğer olumsuz durumlardandır. Dijitalleşme ve dijital dönüşüm ile ilgili çalışmaların her alanda arttığı gibi yönetim ve hukuk alanında da artması, insanlığın önemli bir kavramı olan demokrasi kavramı ile ilgili de çalışmaların artması e-demokrasi açısından oldukça faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Dijital, Analog, Teknoloji

¹ Makale Geliş Tarihi :23.06.2024
Revizyon Tarihi :29.07.2024
Kabul Tarihi :10.08.2024

ABSTRACT

The point that information and communication technologies have reached today is dazzling. Digitalization and digital transformation find a place in many areas. While analog technologies of previous industrial ages are being replaced by digital technologies, humanity is affected by this situation in every sense. Digital transformation exists not only in social and economic aspects, but also in areas such as management and politics. The virtual space gives new dignity to the rise of democracy, so that democratic values can be delivered in today's digital age. Nowadays, especially with the global epidemic experienced in 2020, the way for digitalization has become even more open with the increase in remote and online work. States have strengthened their presence in electronic environments and started to serve their citizens effectively, efficiently and without time constraints. Thus, e-democracy, which ensures the active participation of citizens, truly manifests itself. The concept of e-democracy is also used as digital democracy and cyber democracy with the current state of digitalization. However, it is still used predominantly in the form of e-democracy in field studies. This study starts from the fact that democracy is important and needs to be addressed and tries to show the point where the concept has come from analog technologies to digital technologies. It tries to demonstrate this through the historical course of both technology and democracy. Both concepts have a very extensive history in historical context. An effort is made to present this situation to the reader in a compact way. In addition to the gains achieved by democracy with the start of digitalization, there are also some negative situations. These negative situations confront people as data security and ethical problems. Misunderstanding of the freedom brought by digitalization is another negative situation that may arise. The increase in studies on digitalization and digital transformation in the field of management and law, as well as in every field, and the increase in studies on the concept of democracy, which is an important concept of humanity, will be very beneficial for e-democracy.

Keywords: Democracy, Digital, Analog, Technology

1. GİRİŞ

Teknolojinin ilerlemesi, 21. yüzyılda insan yaşamının hemen hemen her alanında önemli değişikliklere yol açmıştır. Günümüzde dijitalleşme ve dijital dönüşüm, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi ortamlarda insanların yaşam biçimini etkilemektedir. Özellikle demokrasi konusunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesinin getirdiğı pek çok gelişme ve modernleşme söz konusudur. Dijitalleşen dünyadaki insanlar ve ülkeler artık birbirleriyle çok kolay iletişim kurabilmektedir. Bilgiye erişim de aynı şekilde oldukça kolaylaşmıştır. Bilindiğı üzere, eski çağlardaki demokrasi, insanların yönetim konularıyla ilgili bilgilere erişmesinin oldukça zor olduğu geleneksel kalıpları kullanıyordu. Ayrıca, insanlar iletişim kurmakta veya fikirlerini ifade etmekte zorlanmaktaydılar. Bunun nedeni, eski çağda demokratik ülkelerdeki sistemlerin karmaşık olması ve demokrasinin etkinleştirilmesinde vatandaşın katılımının asgari düzeyde kalmasıdır. Geçmişte geleneksel kalıpları kullanan demokratik yöntemlerin uzun yolculuğuna bakıldığında ve bunları modern çağdaki dijital demokrasiyle karşılaştırdığımızda oldukça güçlü bir ayrım ortaya çıkmaktadır. 1990'lı yıllarda internet bilgi teknolojisi toplumda tanınmaya başlandı. Bunun insanların demokratik hayata nasıl uyum sağladığına dair etkileri bulunmaktadır. Geçmişte insanlar bilgiye ancak radyo, televizyon, basılı gazete gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla ulaşabilmekte ve düşüncelerini ifade edebilmekteydiler. Artık bu sistem değişt i ve insanlar genellikle dijital platformları kullanmaya başlamışlardır. Günümüzde insanlar interneti ve sosyal medyayı kullanarak demokrasiyi özgürce tanıtabilmektedir. İnternet ve sosyal medyanın ek bir faydası da ilham vermek ve motive etmek için kullanılabilmesidir².

E-demokrasi, dijital medyanın ve ağların siyasi ve hükümet amaçları için kullanılmasıyla ilgilidir. Demokrasi bağlamında dijital teknoloji, siyasi seferberlik, kampanya stratejileri ve kamuoyunun kutuplaşması yoluyla demokratik süreci büyük ölçüde etkilemektedir. Ayrıca e-

1. Congge Umar et. al., "Digital Democracy: A Systematic Literature Review", *Frontiers in Political Science*, Cilt 5, 2023, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpos.2023.972802>, (DOI=10.3389/fpos.2023.972802).

demokrasi, e-devlet ve e-oylama kavramları ile de ilişkilidir. Bu yüzden e-demokrasiye ilişkin çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. E-demokrasi konuları hukuktan yönetime, iklim değişikliğinden çevre sorunlarına, toplumsal cinsiyet çalışmalarından insan hakları çalışmalarına kadar çok geniş bir yelpazede konuyla ele alınabilir, disiplinlerarası yaklaşımlarla ortaya konulabilir. Bu bağlamda, dijital demokratik bir toplumda ortaya çıkan sorunlar, en aza indirilebilecek ve normalleştirilecektir. Demokrasi ve bilim dünyasında dijitalleşmeye ilişkin çalışmalar temel niteliktedir ve gelecekteki demokratik yaşam için fayda sağlaması beklenmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde geleneksel demokrasi kavramı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, en iyi yönetim şekli olan demokrasinin tanımının çok boyutlu olması bu yüzden de tanıma ilişkin soruların sorulmaya devam ettiği vurgulanmıştır. Demokrasi kavramının ilk olarak kullanıldığı yerden yola çıkarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra geldiği durum ele alınmaktadır. Daha sonra 90'lı yıllarda demokrasinin temellerinin neler olduğu anlatılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin geldiği nokta ile demokrasi kavramının yeniden şekillendiği de bu bölümde yer almaktadır. Daha sonra ikinci bölümde demokrasi ekseninin yanına teknoloji kavramı eklenerek iki kavramın gelişiminin tarihsel süreci irdelenmeye çalışılmaktadır. Üçüncü ve son bölümde demokrasi kavramının bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle kazandığı yeni kimlik ele alınmaktadır. Dijital ve siber kelimelerinin de demokrasi kavramıyla birlikte anılmaktadır. Bu durum demokrasi kavramına farklı bir boyut getirmektedir. Günümüzde çoğunlukla e-demokrasi kavramının kullanıldığı vurgulanmaktadır.

2. "GELENEKSEL" DEMOKRASİ KAVRAMI

Günümüzde demokrasi en iyi yönetim şekli olarak kabul edilmektedir. Ancak kabul edilmesinin demokrasinin niteliği ile ilgili olarak görüş birliği olduğu anlamına gelmediği ifade edilmektedir. Dünya ülkelerinin yarısından fazlası demokrasi ile yönetilse de demokrasinin ne olduğuna ve tanımına ilişkin sorular sorulmaya devam etmekte ve bu sorulara cevaplar beklenmektedir. Bu soruların yanıtları teorik

bağlamda açık ve seçik olarak görünse pratik uygulamalarda öyle olmadığı bilinmektedir. Bunun nedeni demokrasinin çok boyutlu bir kavram, bir yönetim şekli, bir karar alma süreci, bir yaşam biçimi ve bir değerler kümesini ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Kavramın ne olduğuna net bir cevap verebilmek için birbirinin içinde olan bu farklı boyutların göz önünde tutulması gerekmektedir³. Demokrasi tartışmalı bir kavramdır. Demokrasi uğruna çabalanan bir şey, kesinlikle ulaşılması imkânsız ama yine de yaklaşılabılır bir arzu olarak görülebilmektedir. Bunun yanında demokrasinin mevcut biçimleri ilerlemekte olan bir çalışma olarak ele alınmakta veya sorunlu bir düzenin kurucu uygulamaları olarak ifade edilmektedir. Ayrıca demokrasiye bağlantılı olacak yapılar yerel, ulusal ve küresel olarak da görülmektedir. Bu durum küresel sorunlarla mücadele etmek için daha küresel demokratik sistemlere duyulan ihtiyaçları da artırmaktadır⁴.

Demokrasi birden çok defa ve birden fazla yerde icat edilmiş gibi görünmektedir. Demokrasi, uygun koşullar var olduğu her zaman, birbirinden bağımsız olarak yeniden icat edilebilir. Bu bağlamda elverişli koşullar sayesinde yazılı tarihten çok daha önce bazı kabile yönetimlerinde bir demokrasi şekli var olabileceği vurgulanmaktadır⁵.

Demokrasinin eski Yunanca demos yani halk ve kratos yani yönetmek, hükmetmek sözcüklerinden oluşan birleşik bir kelime olduğu bilinmektedir⁶. Bu kelimeyi ilk olarak M.Ö. Beşinci yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot'un kullandığı ifade edilmektedir⁷. Demokrasinin en bilinen tanımlarından birinin Amerika Birleşik Devletleri eski başkanlarından Abraham Lincoln'un sözlerinden yola çıktığı söylenmektedir. Buna göre demokrasi, halkın, halk için, halk tarafından yönetimi olarak ifade edilmektedir⁸. Tanımda yer alan yönetim ifadesi için de siyasal kararların alınıp uygulanması anlamına

2. Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, İstanbul, On İki Levha, 1. Baskı, 2014, s.362.

3. Laurence Ferry, Henry Midgley ve Jim Haslam, "Democracy, Accountability, Accounting And Trust: A Critical Perspective Reflecting On A UK Parliamentary Inquiry Into The Role Of Government Accounts", *Critical Perspectives on Accounting*, Cilt 99, 2024, s.1-2 (<https://doi.org/10.1016/j.cpa.2024.102738>).

4. Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, Çev. Betül Kadioğlu, Ankara, Phoenix Yayınevi, 6. Baskı, 2021, s. 17.

5. <https://www.coe.int/en/web/compass/democracy> (E.T. 13.06.2024)

6. Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, 2012, s.232.

7. Uygun, *op.cit.*, s.362.

geldiği belirtilmektedir⁹. Bu tanımın yapıldığı 1863 yılında demokratik yönetimin istisna olduğu unutulmamalıdır. Demokrasinin özellikle yaygın bir siyasal düşünce haline gelmesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Günümüzde ise artık demokratik yönetimlerin çokluğunun yanı sıra, farklı kültürlere sahip insanların da büyük çoğunluğu için demokrasi en iyi yönetim biçimi olarak görülmektedir¹⁰. Bununla birlikte 1990'lı yıllarda yapılan Dünya Değerler Araştırması'na göre demokrasi bütün kültürlerde benimsenen bir siyasal model olarak ortaya koyulmaktadır. Burada demokrasinin en iyi yönetim biçimi olduğu hakkındaki küresel görüşün yanında demokrasinin içeriğinde olan hoşgörü, ifade özgürlüğü, cinsiyetler arası eşitlik gibi konularda sosyal değerler söz konusu olunca bu görüş birliğinin değiştiği de vurgulanmaktadır. Ancak buna rağmen demokrasinin diğer bütün yönetim biçimlerine tercih edilmesi için ahlaki ve rasyonel açıdan sağlam temellere sahip olduğu da ifade edilmektedir¹¹.

Demokrasi kavramının bazı ölçütlerdeki belirsizliğinden dolayı günümüzde farklı demokrasi anlayışları ve uygulamaları bulunmaktadır. Bu anlayış ve uygulamaların ise bir açıdan liberal demokrasinin farklı şekilleri olduğu vurgulanmaktadır¹². Siyasal hayata vatandaşların doğrudan katılımı olarak bilinen ve günümüzde İsviçre'nin küçük kantonlarında belediye meclislerinde var olmaya devam eden klasik demokrasi anlayışı, dolaylı bir demokrasi şekli olan korumacı demokrasi, vatandaşı yetkilendiren ve seçmenlerin tercihine dayanan liberal demokrasi, günümüzde bu kavramlardan farklı olarak kullanılan boyutlu demokrasi gibi çeşitli başlıklarda kullanılmaktadır¹³. Günümüzde ise devletlerin vatandaşlarının sayısı oldukça arttığından kamusal kararların alınması için temsili demokrasi bir anlamda şart olmuştur. Bu bağlamda da bilindiği üzere meclisler işlevsellik adına temsil kurumları olarak hareket etmektedirler¹⁴.

8. Erdoğan, *op.cit.*, s.232.

9. Uygun, *op.cit.*, s.362.

10. *Ibid.*

11. Erdoğan, *op.cit.*, s.238.

12. Erdoğan, *op.cit.*, 2012, s.238.; Önder A. Afşar, "Nitelikli Demokrasi Bağlamında Demokrasi Ve E-Demokrasi İlişkisi", *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, Cilt 15, Sayı 4, 2019, s.1103.

13. Büşra Elçiçeği, "E-Demokrasi Uygulamalarından Elektronik Oy Kullanımının Türkiye'de Uygulanabilirliğine Yönelik Vatandaş Görüşlerinin İncelenmesi", *Manisa*

Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştiği, Endüstri 5.0'ın köklerinin atıldığı ve hızlı bir şekilde dijitalleşme ve dijital dönüşümün yaşandığı şimdiki zamanlarda demokrasinin de dijitalleşmesi kaçınılmaz olmuştur. E-demokrasi kavramı da bu şekilde vatandaşların siyasal süreçlerde dijitalleşme ve dijital dönüşümün imkânlarını kullanmalarıyla elektronik katılımlarının sağlanması adına ortaya çıkmış bulunmaktadır¹⁵.

3. DEMOKRASİ VE TEKNOLOJİ EKSENİNDE TARİHSEL SÜRECE BAKIŞ

Demokrasi kavramıyla ilgili ilk akla gelen seçme ve seçilme ilkeleri olsa da tarihsel anlamıyla demokrasi mücadelesi sanayileşme ile başlayan bir süreçtir. Esas itibarıyla demokrasi sanayileşme ile toplumun çoğunluğunu oluşturan çalışan kesimlerin siyasete katılım taleplerini içermektedir. Geleneksel aristokratik yönetimlere karşı çalışan kesimlerin katılım talebi ve mücadelesi sonucu ortaya yeni bir siyaset anlayışının çıktığı bilinmektedir. Günümüzün siyasal partileri de bu ihtiyaçtan doğmuştur¹⁶.

Tarihte ilk demokratik yönetimlerin eski Yunan uygarlığında oluştuğu ifade edilmektedir. Ancak eski Yunan sitelerinin Makedon egemenliği altına girmesiyle doğrudan demokrasiye dayanan yönetim biçimlerini değiştirerek Yunan sitelerini merkezden yönetmeye başladıkları belirtilmektedir. Atina'da demokrasi Yunan demokrasileri arasında en önemlisi, o zaman ve bugün de en iyi bilinenidir. Siyaset felsefesi üzerinde etkisi olmuştur. Halk katılımının yani katılımcı demokrasinin ilk örneği olarak gösterilmektedir¹⁷. Buradan demokrasi kendini yeniden bulacağı Yeni Çağ'da, 17. yüzyıldan önce düşünce sonra da 19. yüzyılda uygulanan bir yönetim olarak tekrar ortaya çıkmaktadır.

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, 2024, s.327 (<https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1425683>).

14. Bihterin Vural Dinçkol ve Alper Işık, "Katılımcı Demokrasi ve Online Karar Alma Bağlamında E-Oy ve Estonya Örneği", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, s.717 (DOI: 10.33433/maruhad.665428).

15. Sevgi Uçan Çubukçu, "Sosyal Demokrasi, Melez Bir Politik Gelenek", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Der. H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 9. Baskı, 2016, s.257.

16. Uygun, *op.cit.*, s.364, Dahl, *op.cit.*, s.20.

Bununla birlikte Antik Çağ'dan Yeni Çağ'a kadar olan iki bin yılı aşan süreçte demokrasinin teorisinde ve işleyişinde pek çok değişiklikler meydana gelmiştir. Hatta bu durumun antik ile modern demokrasi arasında ortak olan neyin olduğu sorusuna kadar köklü olduğu vurgulanmaktadır¹⁸. Modern demokrasi kuş bakışı antik demokrasinin daha büyük ölçekte uygulanması şeklinde görülmektedir. Bir anlamda eski Atina'yı günümüzün modern demokrasilerinin nüfus ve coğrafi bakımından küçük bir örneği olarak ele almak mümkündür. Ancak antik ve modern demokrasi, birbirinden farklı iki demokrasi modelidir. Aralarında nicelik ve nitelik farkı bulunmaktadır. Genel olarak Modern Çağ'da devletin ölçek olarak büyümesi, temsili kurumları zorunlu kılmıştır. Vatandaşların demokrasideki yerlerini değiştirmiştir. Bunların yanı sıra devlet-birey karşıtlığı ile toplumda yeni uyumsuzluk konuları da oluşturmuştur. Bu yüzden Atina'da ortaya çıkan demokrasinin ilke ve kurumlarının pratiğe aktarılması mümkün olmamıştır¹⁹. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ulus devletleri antik Yunan siteleri gibi küçük kent devletlerine dönüştürmesiyle Atina'nın demokratik deneyiminin tekrar gerçekleşeceği düşünülmektedir. Bu durumun 21. yüzyıla kadar engel olarak görülmesi mantıklıdır. Ancak 21. yüzyıldaki bilgi ve iletişim teknolojilerinin geldiği seviye elektronik demokrasiyi neredeyse küresel ölçekte uygulayabilecek duruma gelmiştir. Burada bir sorun varsa o da vatandaşların yasama, yürütme ve yargılama faaliyetlerini bizzat gerçekleştirdiği bir düzenin ulus devlet ölçeğinde ne kadar istendiğidir. Atina'nın demokratik kurumları, ulus devletlerde işlevsiz olmaktadır. Çünkü ulus devletlerde çok sayıda etnik, kültürel, dinsel gruplar bulunurken sınıf çatışmaları da yaşanmaktadır²⁰. Ancak unutulmaması gereken Atina'nın demokrasisinin kadınların ve kölelerin varlığı ile oluşmasıdır²¹. Bu yüzden de buradaki karar alma süreçleri işletilirse günümüzde azınlıkların baskı altında tutulacağı ve bireylerin özgürlüklerinin göz ardı edileceği durumların ortaya çıkacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda modern katılımcı demokrasi

17. *Ibid.*

18. *Ibid.*

19. *Ibid.*, s.365.

20. Ayhan Yalçınkaya, "Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset", *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2013, s.47.

teorileri, temsili kurumları kaldırmaz, liberal geleneği ve bireyi devlete karşı koruyan mekanizmaları da korumaktadır²².

Yunan kentlerinden sonra imparatorluklar gündeme gelmiştir. Bunun arkasından da Avrupa’da uzun süre feodalite yaşanmıştır. Siyasal ve ekonomik boyutlarının değişmesiyle feodal yapı ulus devlet sürecine ulaşmıştır. Ulus devlet sürecinde 17. yüzyılda demokratikleşme dalgaları başlamıştır. Birinci dalga 1820’lerde Amerika Birleşik Devletleri’nde erkek nüfusun büyük çoğunluğuna oy hakkı tanınmasıyla başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda 30’a yakın devletin demokratik yönetimi benimsemesiyle sonlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte ise otoriter ve totaliter yönetimlerin yükselmesiyle 1960’lı yıllarda yeni bir demokratikleşme dalgası çıkmıştır. Bu çok uzun sürmemiştir. Ancak 1990’larda çok uluslu üç sosyalist devlet olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Yugoslavya ve Çekoslovakya’nın kurucu uluslarının bağımsızlıklarını ilan etmesiyle köklü bir gelişme meydana gelmiştir²³.

Teknolojinin gelişimine bakıldığında teknolojinin insanlığın gelişiminde her zaman yer aldığı görülebilir. İlkel topluluklarda bile kendine has olarak teknolojinin var olduğu unutulmamalıdır²⁴. Bu bağlamda teknolojinin tanımının insan ürünü olan “şeylerin” nesnelere dünyasındaki farklılaşmayı anlamaya yönelik çabalardan ortaya çıktığı, bununla birlikte insanın yarattığı şeylerin sadece doğal ortamlarla başa çıkılmalarını sağladığı ve hayatın ihtiyaçlarını karşılayan araçlar olduğu ifade edilmektedir. Teknolojiyi açıklamaya çalışan geleneksel yaklaşım her zaman zorunluluk ve fayda unsurlarının önemini ele almaktadır. Bu iki kavramın yani zorunluluk ve faydanın insan tarafından yaratılan ürünlerin çeşitliliğini ve yeniliğini ayrıntılı bir biçimde açıklaması beklenmemektedir. Somut nesnelere icat edilmesi, üretilmesi ve kullanımları açıklayıcı bir araç olarak analog teknolojinin gelişiminden yararlanmaktadır²⁵. Teknoloji öncelikle insanlığın en temel ihtiyaçlarını karşılamak için olsa da bu

21. Uygun, *op. cit.*, s.365.

22. *Ibid.*, s.366-367.

23. Yenal Ünal, “Bilgi Toplumunun Tarihçesi”, *Tarih Okulu*, Sayı V, Sonbahar 2009, s.127.

24. George Basalla, *Teknolojinin Evrimi*, Çev. Cem Soydemir, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1996, s.2-3.

en temel ihtiyaçların neler olduğunu ve bunları karşılamak için gerekli olan teknolojinin ne olduğunu bilmek önemlidir²⁶. Ateşten ve tekerlekten yola çıkan insanlık buhar makinasının icadı ile kendini Endüstri 1.0'ın içinde bulmuştur. Montaj bandının bulunmasıyla seri üretime geçilmiş ve Endüstri 2.0 otomasyon sürecini ve endüstriyel dönüşümü başlatmıştır. 1950'li yıllarla birlikte analog teknolojilerin yanında dijital teknolojilerin temellerinin atılmasıyla Endüstri 3.0 başlamıştır. Buradaki gelişmeler ile piyasalara doygunluk gelmiş ve bu bağlamda 2011 yılında Endüstri 4.0 kavramı ortaya atılmıştır. Nesnelerin İnterneti, siber fiziksel sistemler burada akıllı üretim teknolojilerini ortaya koymaktadır. Endüstri 4.0 kavramının teknoloji odaklılığından insanı merkeze alan Endüstri 5.0 kavramı da gündeme gelmiştir. Makine ve insan arasındaki iş birliğine daha çok vurgu yapılmaktadır²⁷. Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a geçiş, dijital üretimden dijital topluma geçiş olarak ifade edilirken ilk evresini 2020-2025 yılları arasında bulacağı ifade edilmektedir. Tam olarak geçişin bu evrenin ardından gerçekleşmesi beklenmektedir²⁸. Dijitalleşme toplumun ve ekonomilerin dijital dönüşümünü ifade ederken bir yandan da analog teknolojileri kullanan endüstriyel çağdan dijital teknolojilerin kullanıldığı bilgi çağına geçişi de belirtmektedir²⁹.

Bütün endüstri gelişmelerine bakıldığında genel olarak hepsi bilginin uygulanmasına ve geliştirilmesine dayanmaktadır. Ancak son dönemin ayırt edici özelliği bilgi ve enformasyonun bilgi üretimine, bilgi işleme aygıtlarına uygulanmasına, yenilik ile yeniliğin kullanımı arasında, birbirlerini beslediği bir zincir oluşturmasıdır. Yani teknolojik yenilik teknolojiyi kullanarak öğrenme üzerinden gelişmiş, daha sonra kullanıcılar teknolojiyi yaparak öğrenmiş, ağları yeniden biçimlendirme ve yeni uygulamalar bulma noktasına varmışlardır. Yeni teknolojilerin devreye girmesi, kullanılması, yeni alanlarda geliştirilmesi arasındaki besin zinciri, yeni teknolojik paradigmayla

25. *Ibid.*, s.8.

26. Beyza Güdek, "Endüstriyel Dönüşüm ve Endüstri 5.0", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 4, 2023, s.1132-1135 (DOI: 10.25287/ohuibf.133173).

27. Benan Yücebalkan, "Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a Geçiş Sürecine Genel Bakış", *Pearson Journal*, Cilt 5, Sayı 9, 2020, s. 242-245 (<https://doi.org/10.46872/pj.181>).

28. Selahattin Sami Üzmez ve Tuba Büyükbeşe, "Dijitalleşme Sürecinde Bilgi Yönetiminin İşletmelerin Teknoloji Uyumuna Etkileri", *BEYDER*, Cilt 16, Sayı 2, 2021, s.123 (Doi: 10.54860/beyder.1028117).

iyice hızlanmıştır. Bu bağlamda dijital teknolojiler uygulanacak araçlar olmalarının yanında geliştirilecek süreçlerdir. Böylece kullanıcılar teknolojinin kontrolünü eline alabilirler. Bu süreçte artık insan aklı doğrudan bir üretim gücü olmaya başlamaktadır³⁰. Bu bağlamda toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıların yanında yönetim, hukuk ve siyaset yapılarında da dijital dönüşüm kendini göstermektedir.

4. DİJİTAL DEMOKRASİ, SİBER DEMOKRASİ YA DA E-DEMOKRASİ

Dijital ve siber demokrasi şeklinde de ifade edilebilen e-demokrasi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokratik kurumların gerçekleşmesinde kullanılması olarak tanımlanabilir. Burada esas amaç çevrim içi hizmetler ile daha çok vatandaşın katılımının sağlanmasıdır. Bu bağlamda bilgilendirme, danışma ve katılım araçlarıyla toplumlar demokratik yönetim ile bağlanmış olacaklardır. Aslında bir anlamda e-katılım da sağlanmış olacaktır. Böylece vatandaşlar daha aktif olarak siyasal karar süreçlerinde yer alacaklardır³¹. Karar alma süreçlerini gerçekleştirirken kullanılan en önemli yöntem seçimlerdir. Seçimler demokrasinin önemli ve tamamlayıcı öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasi ayrıca bilgi toplumdaki iletişim ağlarının ve medya unsurlarının yardımı ile siyasete bir boyut getirmektedir. Vatandaşlar seçmen olarak kamu kurumlarına ve yöneticilere rahatlıkla ulaşmaktadır. Burada dikkat edilmesi ve üzerinde durulması gereken nokta ise ülkelerdeki teknik altyapıların tamamlanması gerektiğidir. Bu altyapılar olmadan dijital dönüşümden ve bu bağlamda e-demokrasiden söz edilemez. Dijitalleşme ve dijital dönüşüm ile bilgi ve iletişim teknolojilerinden sağlanan durum, kamunun veri ve bilgilerine kolay ulaşım ve bunun süreklilik arz etmesidir³². Bu durum önemli bir demokratik olanaktır.

29. Manuel Castells, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2008, c.I, s.41.

30. Afşar, *op. cit.*, s.1110-1111.

31. Süleyman Güngör, "E-Demokrasi: Umutlar ve Riskler", *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*, Cilt 39, 2014, s.71-80; Erhan Örselli, Erdal Bayrakçı ve Niyazi Karabulut, "E-Demokrasiyi E-Katılım Üzerinden Okumak: Kavramsal Bir Analiz", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 14, 2018, s.112 (<https://doi.org/10.33692/avrasyad.510627>); Handan Boyalı, "Türkiye'de Vatandaş

Özellikle etkili ve verimli bir şekilde etkileşim ise e-demokrasinin gelişimi yanında doğrudan demokrasinin gelişimi de sayılabilmektedir. Dijital demokrasi kavramı özellikle televizyon ve telefon kullanımının geleneksel olarak kalmasından dolayı bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşmasından ötürü kullanılmaktadır. Dijital demokrasi bir anlamda etkin ve etkilidir, zaman ve mekân tanımadan ulaşımı kolaydır³³. Vatandaşların bilgiyi paylaştığı ortamlar olmasının yanında bilgi ve iletişim teknolojileri ile kamusal sorunların tartışıldığı müzakere ortamları oluşturulmaktadır. Ayrıca e-devlet, seçim kampanyaları, siyasi parti faaliyetleri, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri gibi konular e-demokrasinin uygulama alanları olarak verilmektedir³⁴. Siber demokrasi, modern demokrasilerde sivil söylemi, yurttaş katılımını ve katılımı kolaylaştırmak için dijital teknolojilerin ve çevrimiçi platformların kullanımını ifade etmektedir. Aksi takdirde, sosyal medya coğrafi ve demografik sınırlar ötesinde daha kapsayıcı siyasi diyalogu, bilgi yayılımını ve aktivizmi mümkün kılmaktadır. Ancak sosyal medya aynı zamanda yanlış bilgilerin kitlesel olarak yayılmasını da sağlamakta ve nefret söylemi ve taciz amacıyla kötüye kullanılacak yeni platformlar oluşturmaktadır. Bu platformlar, özellikle yoğun seçim dönemlerinde toplumsal bölünmeleri derinleştirmek için kötüye kullanılabilir. Bu bağlamda, demokratik toplumların karşı karşıya olduğu temel zorluk, bir yandan savunmasız grupları ve bireyleri hedefli suiistimallerden korurken, bir yandan da ifade özgürlüğü hakkının faydalarını en üst düzeye çıkarmaktır. Ayrıca, seçim görevlilerine yönelik siber tacizin yayılması, demokratik sürecin bütünlüğüne yönelik özellikle endişe verici bir tehdidi içerdiği belirtilmektedir³⁵.

Odaklı İdare: E-Devlet Ötesi Dijitalleşen Kamu”, *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2023, s. 173 (<https://doi.org/10.38057/bifd.1325556>).

32. Özlem Özdeşim Subay, “Katılımcı Demokrasinin Gelişiminde E-Demokrasi Uygulamaları”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 34, 2019, s.230.

33. Tahsin Güler ve Sinem Şahnagil, “E-Democracy / E-State Practices In The Context Of The Relationship Digital Democracy And Governance”, *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, Cilt 2, Sayı 2, 2017, s.18.

34. Andrés Zapata Roza et.al., , “Cyber democracy In The Digital Age: Characterizing Hate Networks In The 2022 US Midterm Elections”, *Information Fusion*, Volume 110, 2024, s. 2 (<https://doi.org/10.1016/j.inffus.2024.102459>).

Demokrasi ile ilgili her yıl Dünya Demokrasi Forumu³⁶ düzenleyen Avrupa Konseyi, 2008 yılında yaptığı forumda e-demokrasiyi yerel toplulukların, bölgelerin, ulusların veya uluslararası düzeydeki siyasi süreçlerde farklı aktörler tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması olarak tanımlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri sadece oy vermek için kullanılmamaktadır. Vatandaşlar ve kuruluşlar bilgi ve iletişim teknolojilerini seslerini duyurmak için kaynak olarak, siyasi partiler kampanyalar yapmak, hükümetler ve yönetimler sundukları hizmetleri iyileştirmek ve vatandaşlara dilekçe hakkı veya danışma için elektronik yollar sunmak amacıyla kullanabilmektedir. Bu elektronik stratejinin amacı ve hizmetinin ise vatandaşların ve diğer paydaşların müzakerelerde, gündem belirlemede, dilekçelerde ve seçimlerde demokrasiye katılmaları için yeni fırsatlar vermesi olarak ifade etmektedir. Bu durum aynı zamanda daha önce siyasetle ilgilenmeyen insanları da siyaset alanına çekme avantajına sahip olabilecektir. Bilgiye kolayca erişilebildiği takdirde vatandaşların karar alma süreçlerine katılma olasılıkları da artmaktadır; bu da ancak daha fazla şeffaflıkla sağlanabilmektedir. Avrupa Konseyi 2004 yılında iki tavsiye kararı kabul etmiştir. Bunlar elektronik yönetim ve elektronik oylamadır. Şubat 2009'da Bakanlar Komitesi, tüm Avrupa hükümetlerine elektronik demokrasinin uygulanmasına yönelik kılavuz ve ilkeler sunan e-demokrasiye ilişkin bir Tavsiye Kararı'nı kabul etti. Bu belgeye, mevcut olası e-demokrasi araçlarının tamamı hakkında pratik bilgiler içeren çevrimiçi bir araç seti eşlik etmektedir. Bu önerinin taslağı daha önce Ekim 2008'de Madrid'de düzenlenen ve özellikle e-demokrasiye ayrılan 4. Demokrasinin Geleceği Forumu'nda tartışılmıştır³⁷.

Forumda özellikle e-demokrasinin tam potansiyeline ulaşabilmesi için vatandaşların güveninin inşa edilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca, demokratik uygulama ve katılım için ek bir kanal olarak e-demokrasinin, demokratik kurumların daha fazla şeffaflığa, hesap verebilirliğe ve duyarlılığa ulaşmaya ve aynı zamanda siyasete azalan ilgiyi yeniden sağlamaya önemli ölçüde katkıda bulunabileceği belirtilmiştir. Demokratik süreçteki tüm aktörler e-demokrasinin

35. 2024 yılının teması 6-8 Kasım 2024 tarihlerinde "Demokrasi ve Çeşitlilik-Ayrımları Aşabilir miyiz?" olacaktır.

36. <https://rm.coe.int/090000168071d745> (E.T. 13.06.2024)

sunduğu fırsatları kullanmaya çağırılmış ve ulusal politika yapıcılardan güvenlik ve şeffaflığı garanti altına almak için e-etkin seçimlerin belgelendirilmesi ve gözlemlenmesine daha fazla önem vermelerini istenmiştir. Raportörler ayrıca e-demokrasinin dijital uçurum ve e-ayrımcılık gibi riskler içerdiğinin ve bunların siyasi kararlar, yatırımlar ve sağlam risk değerlendirmesi ve yönetimi yoluyla ele alınması gerektiğinin altını izmiřlerdir³⁸. Bununla birlikte farklı e-demokrasi araçları arasında hiyerarşi olmadığı vurgulanmıştır. Hükümetler ve diğer kuruluşlar, demokratik kültürlerini ve uygulamalarını geliştirmek veya hedeflerine ulaşmak için uygun gördükleri araçları seçmekte özgür olmalıdırlar. E-demokrasinin amaca yönelik bir araç olduğunu ve kendi başına bir amaç olmadığını ortaya koymak önemlidir³⁹.

E-demokrasinin siyasi süreçleri şeffaflaştırmak, siyasetçilerin hesap verebilir olmasını sağlamak, vatandaşlık açısından düşünce yapısını geliştirmek ve vatandaşların demokratik sürece doğrudan katılımını sağlamak gibi amaçları bulunmaktadır. E-demokrasi katılım kültürü yanında bilgi ve iletişim teknolojileri açısından da kültür geliştirmeyi iermektedir⁴⁰. Ayrıca e-demokrasinin gelişebilmesi için bireylerin demokratik faaliyetler ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle yakından ilgilenmeleri gerekmektedir. Kurumların vatandaşların bütün ihtiyaçlarını bilgi ve iletişim teknolojileri ile sağlayacak şekilde düzenlemeleri de beklenmektedir. E-demokrasi içinde adil ve serbest bir seçim tarzını barındıran ve bütün bireylerin insan haklarından yararlanabildiği, ifade özgürlüğüne dayanan bir gelişmeler zinciri olduğundan bireylerin güvenliği ve kişisel verilerinin yer aldığı sanal ortamlara kolaylıkla ulaşabilecekleri bir teknolojiye ihtiyaç duyulmaktadır. E-demokrasi şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi pratiğe yönelik bir tekniktir. Siyasi faaliyetlere vatandaşların azalan ilgisini yeniden yönlendirerek temsili demokrasiye katılımı yeniden canlandırabilir. Çevrimiçi anketler, görüşme platformları, sosyal

37. *Ibid.*

38. *Ibid.*

39. Gökçe Maraş, “Kamu Yönetimlerinde E-Devlet Ve E-Demokrasi İlişkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, 2015, s.131-132.

medya, çevrimiçi oylama sistemleri gibi uygulamalar da e-demokrasiye örnek uygulamalar olarak sayılmaktadır⁴¹.

5. SONUÇ

Dijitalleşmenin ve dijital değişimin hâkim olduğu günümüz dünyasında insanların zamandan ve mekândan bağımsız olarak hareket etmesini anlamak gayet normaldir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplum yapısında değişiklik yapması, yönetim ve siyaset alanlarına eklenmesi de beklenen bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Vatandaşların kamu yararını demokratik süreçler içerisinde belirlemesi ilk bakışta kolay görülmesi de gelişmekte olan teknolojik yapılarla uygulamaya geçirilmektedir.

Dijital teknolojilerin kullanılması ile oluşan e-demokrasi kavramının tanımı tam olarak yapılamamaktadır. E-demokrasiden beklentiler, bu beklentilerin ne ölçüde karşılandığı, bu beklentileri karşılarken kullanılan dijital araçlar, özellikleri ve verimlilikleri irdelenen konulardandır. E-demokrasi vatandaşa daha aktif bir rol vermektedir. Bu yüzden de vatandaşın kamu yararı açısından beklentileri dijital teknolojiler yardımıyla sağlanmaya çalışılmaktadır⁴².

Bunun yanında, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesi ile demokrasi modelinin geliştirilmesi, büyük bir değişime yol açmıştır. Dijital çağda demokrasi, özellikle bilginin elde edilmesi ve ifade edilmesi açısından toplumun kolay erişimini sağlayabilmektedir. Ancak dijital demokrasinin olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkilerinin de olduğu unutulmamalıdır. Dijital platformların topluluk demokrasisi aracı olarak kötüye kullanılması yaygındır. Dijital çağda demokrasinin tüm Nesnelerin İnterneti kullanıcılarının dikkate alması gereken en önemli parçası, düşüncelerini ifade ederken etik kurallara uymak durumunda olmalarıdır. Ayrıca paylaşılan kişisel veriler ile ilgili de güvenlik açısından sorunlar olmaktadır. E-demokrasinin önemli bir parçası olan elektronik seçimleri için başarılı ortamlar

40. Metin İşçi, *Demokrasi ve Kurumları*, İstanbul Der Yayınları, 2012, s. 81-87.

41. Nurhan Yel, "Dijital Demokrasinin Değerlendirilmesi: Demokrasinin Sorunlarına Bir Çare Mi Yoksa Bir Mit Mi?" *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, Cilt 13, Sayı 3, 2023, s.774 (<https://doi.org/10.7456/tojdac.1274900>).

oluşturulsa da her zaman güvenlik sorunlarının varlığı vurgulanmaktadır⁴³. Bu bağlamda dijital ortamda vatandaşların her anlamda güvenliğinin sağlanması gerekmektedir.

Dijital teknolojilerin demokratik anlamda sunduğu özgürlüklerin sınırsız olduğu da düşünülmemelidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerine dünyadaki her insanın aynı şekilde ulaşması mümkün değildir. Ülkelerin kendi sınırları içerisinde de bu durum geçerlidir. Dijital altyapıların yetersizliği, internetin ücretlendirilmesi, yaşlıların ve engelli insanların ağ yapılarına erişiminin zorluğu gibi konular bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının önündeki engellerdendir. Burada e-demokrasiden yararlanan toplumun belirli bir yapısı olmaktadır. Bu durumun da eski çağlardaki demokrasi gibi ele alınması olasıdır. Analog teknolojilerden vazgeçerken insanlardan da vazgeçilmemesi gerekmektedir. Dijital teknolojilerin insan ile birlikte, insan varlığında gelişmesi e-demokrasi kavramında da önemli yenilikler oluşturacaktır.

42. Fatih Güler, “3 Kasım 2020 Tarihinde Gerçekleşen Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçiminin Ardından Yaşanan Tartışmalar Işığında Mektupla Oy Verme ve Elektronik Oy Verme Usulleri” *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2021, s. 214 (<https://doi.org/10.33712/mana.871029>).

BİBLİYOGRAFYA

- Afşar, Önder A., “Nitelikli Demokrasi Bağlamında Demokrasi Ve E-Demokrasi İlişkisi”, *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, Cilt 15, Sayı 4, 2019, s.1101-1118.
- Basalla, George, *Teknolojinin Evrimi*, Çev. Cem Soydemir, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1996.
- Boyalı, Handan, “Türkiye’de Vatandaş Odaklı İdare: E- Devlet Ötesi Dijitalleşen Kamu”, *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2023, s.172-190. (<https://doi.org/10.38057/bifd.1325556>)
- Castells, Manuel, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2008, Cilt I.
- Dahl, Robert A., *Demokrasi Üzerine*, Çev. Betül Kadioğlu, Ankara, Phoenix Yayınevi, 6. Baskı, 2021.
- Elçiçeği, Büşra, “E-Demokrasi Uygulamalarından Elektronik Oy Kullanımının Türkiye’de Uygulanabilirliğine Yönelik Vatandaş Görüşlerinin İncelenmesi”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2024, s.324-348 (<https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1425683>).
- Erdoğan, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, 2012.
- Ferry, Laurence, Henry Midgley ve Jim Haslam, “Democracy, Accountability, Accounting And Trust: A Critical Perspective Reflecting On A UK Parliamentary Inquiry Into The Role Of Government Accounts”, *Critical Perspectives on Accounting*, Cilt 99, 2024 (<https://doi.org/10.1016/j.cpa.2024.102738>).
- Güdek, Beyza, “Endüstriyel Dönüşüm ve Endüstri 5.0”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 4, 2023, s.1129-1142 (DOI: 10.25287/ohuiibf.1331739).
- Güler, Fatih, “3 Kasım 2020 Tarihinde Gerçekleşen Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçiminin Ardından Yaşanan Tartışmalar Işığında Mektupla Oy Verme ve Elektronik Oy Verme Usulleri” *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*,

Cilt 4, Sayı 1, 2021, s. 212-218
(<https://doi.org/10.33712/mana.871029>).

Güler, Tahsin ve Sinem Şahnagil, “E-Democracy / E-State Practices In The Context Of The Relationship Digital Democracy And Governance”, *Journal of Emerging Economies and Policy*, Cilt 2, Sayı 2, 2017, s.16-29.

Güngör, Süleyman, “E-Demokrasi: Umutlar ve Riskler”, *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*, Cilt 39, 2014, s.68-89.

<https://rm.coe.int/090000168071d745> (E.T. 13.06.2024)

<https://www.coe.int/en/web/compass/democracy> (E.T. 13.06.2024)

İşçi, Metin, *Demokrasi ve Kurumları*, İstanbul Der Yayınları, 2012.

Maraş, Gökçe, “Kamu Yönetimlerinde E-Devlet Ve E-Demokrasi İlişkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, 2015, s.121-144.

rselli, Erhan, Erdal Bayrakçı ve Niyazi Karabulut, “E-Demokrasiyi E-Katılım zerinden Okumak: Kavramsal Bir Analiz”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 14, 2018, s.108-127 (<https://doi.org/10.33692/avrasyad.510627>).

Özdeşim Subay, zlem, “Katılımcı Demokrasinin Gelişiminde E-Demokrasi Uygulamaları”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 34, 2019, s.230.

Rozo, Andrs Zapata et.al., , “Cyber democracy In The Digital Age: Characterizing Hate Networks In The 2022 US Midterm Elections”, *Information Fusion*, Cilt 110, 2024 (<https://doi.org/10.1016/j.inffus.2024.102459>)

Uçan ubukı, Sevgi, “Sosyal Demokrasi, Melez Bir Politik Gelenek”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Der. H. Birsen rs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 9. Baskı, 2016.

Umar, Congge et. al., “Digital Democracy: A Systematic Literature Review”, *Frontiers in Political Science*, Cilt 5, 2023, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpos.2023.972802>, (DOI=10.3389/fpos.2023.972802).

Uygun, Oktay, *Devlet Teorisi*, İstanbul, On İki Levha, 1. Baskı, 2014.

nal, Yenal, Bilgi Toplumunun Tarihçesi, *Tarih Okulu*, Sayı V, Sonbahar 2009, s.123-144.

- Üzmez, Selahattin Sami ve Tuba Büyükbeşe, “Dijitalleşme Sürecinde Bilgi Yönetiminin İşletmelerin Teknoloji Uyumuna Etkileri”, *BEYDER*, Cilt 16, Sayı 2, 2021, s.117-127 (Doi: 10.54860/beyder.1028117).
- Vural Dinçkol, Bihterin ve Alper Işık, Katılımcı Demokrasi ve Online Karar Alma Bağlamında E-Oy ve Estonya Örneği, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, s.716-726 (DOI: 10.33433/maruhad.665428).
- Yalçinkaya, Ayhan, “Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset”, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2013, s.47.
- Yel, Nurhan, “Dijital Demokrasinin Değerlendirilmesi: Demokrasinin Sorunlarına Bir Çare Mi Yoksa Bir Mit Mi?” *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, Cilt 13, Sayı 3, 2023, s.759-776 (<https://doi.org/10.7456/tojdac.1274900>).
- Yücebalkan, Benan, “Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a Geçiş Sürecine Genel Bakış”, *Pearson Journal*, Cilt 5, Sayı 9, 2020, s. 241–250 (<https://doi.org/10.46872/pj.181>).

2972 Sayılı Kanun ve Hesaba Katılmayan Geçerli Oylar¹

The Law No. 2972 and Valid Votes Not Taken into Account

Dr. Öğr. Üyesi Mesut KOÇ

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-0231-747X - mesutkoc@mehmetakif.edu.tr

ÖZET

Yerel kamusal hizmetlerin sunulmasında yetkili ve sorumlu olan il özel idareleri ve belediyelerin karar organı meclisleridir. İl genel meclisi ve belediye meclisinde temsil görevini üstlenecek üyelerin belirlendiği seçim sistemi halkın temsili ve yerel demokrasi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de 1982 tarihli Anayasa sonrası, yerel meclislerin oluşturulmasına ilişkin ilk yasal düzenleme, 5 Ocak 1984 tarihli 2971 Sayılı Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun olmuştur. Kanun, teklif olarak TBMM’de görüşüldüğü dönemden başlamak üzere, Cumhurbaşkanı tarafından tekrar görüşülmek üzere TBMM’ye geri gönderilmesi ve Anayasa’ya aykırılığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi’ne taşınması dahil, büyük tartışmalara konu olmuş, özellikle onda birlik baraj sistemine karşı çıkmış ve yasalaşması engellenmeye çalışılmıştır. 2972 Sayılı Kanun, yıllar içerisinde bazı değişikliklerle birlikte, son yapılan 31 Mart 2024 Mahalli İdareler Genel Seçimleri dahil, 40 yıldır uygulanmaktadır. Mahalli idarelerin organlarının seçimlerine ilişkin usul ve esasları düzenleyen kanunun, 23. maddesinde yer alan, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeliklerine seçilenlerin tespitinde getirdiği onda birlik baraj uygulaması ile, partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oylardan geçerli oy toplamının onda biri oranında çıkarılması ile geçerli oylar hesaba katılmamaktadır. Halkın tercihlerinin yerel meclislerin oluşumuna adil bir şekilde yansımada engel olarak sayılabilecek bu uygulama demokratik temsilin sağlanması açısından da ciddi sorunlar taşımaktadır. Çalışmada öncelikle, 2972 Sayılı Kanun bu madde özelinde, kanun teklifi olarak verilmesinden itibaren, TBMM’de yasalaşma süreci yapılan eleştiriler bağlamında ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Sonrasında, onda birlik baraja ilişkin literatürde yer alan değerlendirmelere yer verilmiştir. Uygulama ile geçerli olduğu halde hesaba katılmayan oyların oranları, 31 Mart 2024 Mahalli İdareler Genel Seçimleri üzerinden ortaya konularak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 2972 Sayılı Kanun, Seçim Sistemleri, Belediye Meclisi, İl Genel Meclisi

¹ Makale Geliş Tarihi :14.06.2023
Revizyon Tarihi :22.07.2024
Kabul Tarihi :15.08.2024

ABSTRACT

The decision-making bodies of special provincial administrations and municipalities that are authorized and responsible for the provision of local public services are their councils. The election system in which members who will assume the role of representation in the provincial and municipal councils are determined is of great importance in terms of public representation and local democracy. The first legal regulation regarding the establishment of local councils in Turkey after the 1982 Constitution was the Law on the Elections of Local Administrations, Neighborhood Mukhtars and Board of Eldermen, No. 2971, dated January 5, 1984. The law has been the subject of great debates, starting from the period when it was discussed in the Turkish Grand National Assembly as a proposal, including sending it back to the Turkish Grand National Assembly for re-negotiation by the President and taking it to the Constitutional Court on the grounds that it is unconstitutional, especially the one-tenth threshold system was opposed and its enactment was tried to prevent. Law No. 2972, with some changes over the years, has been in force for 40 years, including the last 31 March 2024 Local Government General Elections. Article 23 of the Law regulating the procedures and principles governing the elections of local administration bodies provides for a one-tenth threshold in the determination of those elected to the provincial general assembly and municipal councils, whereby valid votes are not taken into account by subtracting one-tenth of the total valid votes from the votes received by parties and independent candidates. This calculation way, which can be considered as an obstacle to the fair reflection of the people's preferences in the formation of local assemblies, also poses serious problems in terms of ensuring democratic representation. In this study firstly, Law No. 2972 is analyzed in detail in the context of the criticisms made against this article, from the time it was proposed as a law to its enactment in the Turkish Grand National Assembly. Then, the evaluations in the literature on the one-tenth threshold are presented. The proportion of votes that are valid but not taken into account through this calculation way is analyzed in the context of the March 31, 2024 General Elections of Local Authorities and recommendations are made.

Keywords: Law No. 2972, Electoral Systems, Municipal Council, Provincial Council

1. GİRİŞ

Devletlerin halka sunmakla yetkili ve sorumlu oldukları hizmetleri gerçekleştirebilmesi, örgütlenmeleri ve bu örgütlenmelerin devamlılığını sağlamaları ile mümkündür. Türkiye’de kamu yönetimi, 1982 Anayasasına göre merkezi yönetim ve yerel yönetimler olarak yapılandırılmıştır. Yerel yönetimler, merkezi yönetimin idari vesayet denetimi altında, yerel kamusal hizmetleri sağlayan hizmet birimleri olarak ülke genelinde örgütlenmiştir. 1982 Anayasasında yerel yönetimler “mahalli idareler” ifadesi kullanılarak, il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri olarak tanımlanmıştır.

Yerel yönetimler, merkezi yönetimin etki alanında ve hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşlarına benzeyen hukuki yapılanmalardır. Demokrasinin gereği olarak karar organları halk tarafından seçilmektedir. Yerel yönetimler, bir beldede oturan halkın, oturduğu coğrafi çevrenin yerel sorunları ile ilgilenererek ülke çapındaki konularda yetişmelerini sağlayan, demokrasi eğitimi ve tecrübesinin yerleşimi için de ayrıca bir demokrasi okulu sayılmaktadır². Literatürde sık sık demokrasinin temeli olarak yerel yönetimlerin işaret edilmesi, yerel yönetim organlarına yapılacak seçimlerin önemini göstermektedir.

Yerel yönetim organlarında görev yapacak temsilcilerin seçimine ilişkin yürürlükte bulunan düzenleme, 18 Ocak 1984 tarih ve 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun’dur³. Belediye başkanları, belediye meclisi üyeleri, il genel meclisi üyeleri, muhtarlar ve ihtiyar heyeti üyeleri bu kanun doğrultusunda, beş yılda bir yapılan seçimler ile belirlenir. Anayasa’nın 67. maddesinde seçim kanunlarının, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenleneceği

² Zerrin Toprak, *Yerel Yönetimler*, Ankara, Nobel, 10. Baskı, 2021, s.24.

³ *Resmî Gazete*, 18 Ocak 1984, Sayı 18285.

öngörülmüştür. Ancak çıkarılacak kanun düzenlemeleriyle bunları sağlamak kolay olmamaktadır. 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, 1982 Anayasası sonrası yapılan ilk genel seçimler neticesinde oluşan TBMM tarafından çıkarılmıştır. O dönem TBMM’de görüşülen ikinci kanun olma özelliğini taşımasına rağmen kanun tasarı yerine kanun teklifi olarak gündeme getirilmiştir⁴. 1983 Mayıs ayında kurulan ve altı ay sonra tek başına iktidara gelen Anavatan Partisi döneminde çıkarılan kanun, ihtiva ettiği hükümler nedeniyle yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Kanun teklifinin komisyon görüşmelerinden başlamak üzere genel kurul sürecinde onda birlik baraj getiren sistemi başta olmak üzere bazı maddeleri yoğun olarak eleştirilmiş ve çok sayıda önerge verilmiştir. 39 maddeden oluşan 2972 sayılı Kanun’da ek maddeler ve geçici ek maddeler yer almaktadır. Yasalaşma sürecinde TBMM’de yapılan görüşmelerde, bu çalışmanın konusu 23. madde ile beraber, yeni Anayasa sonrası yapılacak ilk mahalli idareler seçimlerinin yapılacağı tarih ve seçimlere katılacak partilerin tartışıldığı görülmektedir. İlk çıkarılan 2971 sayılı Kanun⁵ Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından tekrar görüşülmek üzere geri gönderilmiştir. Sonrasında küçük değişiklikler dışında aynen kabul edilen kanun bu kez muhalefet tarafından Anayasa Mahkemesi’ne taşınarak, kanunun Anayasa’ya aykırılığı gerekçesiyle iptali talep edilmiştir. İptal başvurusunda onda birlik baraj gerekçelerin başında yer alır. Ancak bu talep Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmemiştir⁶. Anayasa Mahkemesi il genel meclisi ve belediye meclisi üyelerinin seçiminde getirilen onda birlik baraj uygulamasının Anayasa’ya aykırı olmadığı kararını vermiştir.

2972 sayılı Kanun’un seçim sistemi ve usulüne ilişkin olan 2. maddesinde, il genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri için yapılan seçimlerde onda birlik baraj uygulamalı nispi temsil sisteminin uygulanacağına yer verilmiştir. Seçilen üyelerin tespitinin nasıl yapılacağı 23. maddede düzenlenmiş ve “Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayı, bütün

⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1.

⁵ İlk düzenleme olan 2971 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun Cumhurbaşkanı tarafından TBMM’ye iade edilmiştir.

⁶ Anayasa Mahkemesi, 1 Mart 1984 Tarih ve E. 1984/1 K. 1984/2 Sayılı Kararı.

partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılır. Bu çıkarmadan sonra geriye oyu kalmayan siyasi partiler ve bağımsız adaylar üye tahsisinde hesaba katılmaz” denilmiştir. Devamında nispi temsil sisteminin d’Hondt olarak bilinen hesaplama yöntemi yer almaktadır. Bu yöntemde siyasi parti adayları veya bağımsız adayların seçilebilmesi için önce onda birlik barajı geçmesi sonrasında, ikinci bir baraj sayılabilecek yeterli oya sahip olması gerekmektedir. Oyu fazla olan partilere açık bir avantaj sağlanmakta ancak bu, geçerli oyların doğrudan hesaba katılmaması yoluyla yapılmaktadır. Geçerli oylar üzerinden yapılan onda birlik oyun çıkarılarak hesaba katılmaması yerel meclislerin adil oluşumuna engel teşkil etmektedir. Çoğunluğu elde edenler lehine avantaj sağladığı gibi yerel meclislerde azınlığın temsiline fırsat tanımamaktadır.

2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun hükümleri, kabul edildiği tarihten bugüne tüm yerel seçimlerle beraber en son 31 Mart 2024 tarihinde yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimlerinde uygulanmıştır. Literatürde seçim sistemleri ve seçim barajları tartışılmış olmakla birlikte yerel seçim barajını konu edinen çalışmaların az olduğu görülmektedir. 23. maddede yer alan ve hesaba katılmayan oy oranlarına ilişkin çalışma bulunmadığı görülmüştür. Yerel meclislerin oluşumunu düzenleyen en önemli maddelerden biri olan 23. madde başta olmak üzere 2972 sayılı Kanun’un güncel verilerle çok yönlü tartışılması ve barajlar olmadan yeniden düzenlenmesinin değerlendirilmesi bu çalışmanın başta gelen amaçları arasındadır.

Bu çalışmada, öncelikle düzenlemenin kanun olarak teklif edildiği süreçten başlanarak kronolojik süreci, gerekçesi, yapılan eleştiriler ve yapılan savunmalar bağlamında ayrıntılı olarak incelenecektir. Sonrasında çalışmanın amacı doğrultusunda literatürde bulunan değerlendirmelere yer verilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, 31 Mart 2024 seçimleri baz alınarak onda birlik baraj uygulaması neticesinde hesaba katılmayan oyların oranları ortaya konulacaktır.

2. 2972 SAYILI KANUN'UN YASALAŞMA SÜRECİ

1980 sonrası dönemde, mahalli idarelerin seçimlerine ilişkin ilk düzenleme olma özelliği taşıyan ve yapılacak ilk yerel seçimlerde uygulanacak olması sebebiyle farklı bir konuma sahip olan teklif hükümet tarafından kanun tasarısı⁷ olarak değil kanun teklifi yoluyla gündeme gelmiştir. Düzenleme TBMM'de görüşülen ve o dönem ikinci sırada yer bulan kanun teklifidir. 2972 sayılı Kanun TBMM'de çıkarılan ancak Cumhurbaşkanı tarafından tekrar görüşülmek üzere geri gönderilen 2971 sayılı Kanun'un yerini almıştır. Kanunun yasalaşma süreci tarihsel arka planı ele alınarak değerlendirilecektir.

2.1. 2972 Sayılı Kanun Öncesi TBMM

Mahalli idarelerin organlarının temsilcilerini belirleyen seçimlere yönelik düzenlemeler 1982 öncesi çeşitli kanunlarla yapılmıştır. Bundan önceki tüm kanunlar 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile askıya alınmış ve 1982 yılında yeni Anayasa⁸ kabul edilmiştir.

6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimler, 12 Eylül darbesinin ardından yapılan ilk genel seçimdir⁹. Bu genel seçim ile TBMM 17. dönem milletvekilleri seçilmiştir. Seçimlere sadece Millî Güvenlik

⁷ Kanun teklif etmeye bakanlar kurulu ve milletvekilleri yetkilidir. Bakanlar kurulunun yaptığı öneriye "kanun tasarısı", milletvekillerinin yaptığı öneriye ise "kanun teklifi" denir. Kanun tasarısında bakanlar kurulunun bütün üyelerinin imzasının bulunma zorunluluğu var iken kanun teklifinde milletvekillerinin tamamını bağlayan bir durum söz konusu değildir. Kanun teklifinde en az bir milletvekili de bulunabilir, birden çok milletvekili bir araya gelip ortak kanun teklifinde bulunabilir (TBMM'de Yasama Süreci, Tanıtım Kitapları Serisi 7, TBMM Basımevi, 2005, s.7).

⁸ 1982 Anayasası; Kurucu Meclis tarafından 18/10/1982'de halkoylamasına sunulmak üzere kabul edilmiş ve 20/10/1982 tarihli ve 17844 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış; 7/11/1982'de Halkoylamasına sunulduktan sonra 9/11/1982 tarihli ve 17863 Mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yeniden yayımlanmıştır.

⁹ 1983 genel seçimleri, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası yapılan ilk seçimdir. Türk siyasal hayatında en yenilikçi, en modern, ilk seçim kampanyası 1983 seçimlerinde yaşanmıştır. 1983 genel seçimlerine Milliyetçi Demokrasi Partisi, Halkçı Parti ve Anavatan Partisi katıldı ve Turgut Özal liderliğinde Anavatan Partisi, tek başına iktidara geldi. Böylece Anavatan Partisi, kurulduktan sonra yapılan ilk genel seçimde, iktidara gelen ilk parti oldu. Hüseyin Çavuşoğlu, "1983 Genel Seçimleri ve Anavatan Partisi", *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2022, 8(1), s.77.

Konseylinin izin verdiği üç parti katılabılmıştır¹⁰. Seçimlere katılmasına izin verilen Anavatan Partisi 400 milletvekilinden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 211 milletvekili çıkartarak tek başına iktidar olurken Turgut Özal da başbakan olmuştur. Halkçı Parti 117 milletvekili ve Milliyetçi Demokrasi Partisi 71 milletvekili çıkartarak muhalefette kalmıştır¹¹.

Dönemin iktidar partisi olan Anavatan Partisi milletvekilleri, yerel seçimlere ilişkin kanun teklifi vermiş ve 2971 sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun adıyla çıkarılmıştır. TBMM'de kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir. TBMM'de genel kurul sürecinde düzenlemenin aceleye getirildiği hususu başta olmak üzere onda birlik baraj getiren maddelerine ilişkin çok sayıda önerge verilmiş ancak bu önergeler kabul edilmemiştir. Teklife ilişkin değişiklik önergelerinin kabul edilmemesinde iktidar grubunun sayısal çoğunluğa sahip olması etkili olmuştur. Kanun dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından yeniden görüşülmek üzere iade edilmiştir.

2.2. 2971 Sayılı Kanun Teklifinin Gerekçesi

Sakarya Milletvekili Nihat Akpak, Edirne Milletvekili İsmail Üğdül, Manisa Milletvekili Timur Çınar, Samsun Milletvekili İlyas Aktaş, Erzurum Milletvekili İlhan Aras, Balıkesir Milletvekili Şerafettin Toktaş, Kocaeli Milletvekili Osman Nuri Akyol, Diyarbakır Milletvekili Cevdet Karakurt, İçel Milletvekili İbrahim Aydoğan, Kütahya Milletvekili Mustafa Uğur Ener tarafından, "Mahalli İdareler

¹⁰ Darbe sonrası kurulan partiler, 16 Mayıs 1983'te Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) onu takiben 20 Mayıs'ta Anavatan Partisi (ANAP), MGK tarafından kapatılan Büyük Türkiye Partisi (BTP) ve Halkçı Parti (HP)'dir. Diğer partiler: Sosyal Demokrasi Partisi, Yüce Görev Partisi, Yeni Doğu Partisi, Yeni Düzen Partisi, Fazilet Partisi, Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti, Bizim Parti, Refah Partisi, Türkiye Huzur Partisi, Doğru Yol Partisi ve Bayrak Partisi olmuştur (Erdoğan Günel, "Türkiye'de Siyasal Partiler ve Güncel Siyaset", *Ankara Bilim Adamı Yayınları*, 2006, s.53). Bu partilerden sadece üç partinin; Milliyetçi Demokrasi Partisi, Halkçı Parti ve Anavatan Partisi'nin seçimlere girmesine izin verilmiştir (Yasemin Yalınzoğlu, "Hepsini Yakala Partisi Bağlamında Anavatan Partisi'ne Yönelik Bir Analiz", *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2017, s.69).

¹¹ Yüksek Seçim Kurulu, 6 Kasım 1983 Pazar Günü Yapılan Milletvekili Seçimi Sonuçları Hakkında Karar, *Resmî Gazete*, 14 Kasım 1983, Sayı 18221 (Birinci Mükerrer).

Seçimi Kanunu” adı ile ve Belediye Başkanları, Belediye Meclisi Üyeleri, İl Genel Meclisi Üyeleri, Köy Muhtar ve İhtiyar Meclisi ve Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçimlerini tanzim eden kanun teklifi verilmiştir. Kanun teklifinin genel gerekçesinin giriş bölümünde 1982 Anayasasının 127. ve 67. maddelerine yer verilerek başlanmıştır. Genel gerekçede; meclisin 1983 yılı Kasım ayında toplandığına ve buna göre mahallî idareler seçimlerinin 1984 yılı içinde yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Yapılacak bir mahalli idareler seçimlerinde usul ve esaslarını belirleyen özel bir kanun olmadığı vurgulanmıştır. Kanunun hazırlanmasında Anayasa’nın, mahallî idarelerin niteliği, seçme ve seçilme haklarını düzenleyen amir hükümlerinin göz önünde tutulduğu belirtilmiştir¹².

Kanun teklifinde 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa atıflar yapıldığı ve böylece hem tekrarların önlenmesinin hem de ülkede yapılan bütün seçimlerde sistem birliğinin ve müşterekliğin sağlanmasına özen gösterildiği ifade edilmiştir. Teklifte nispi temsil sisteminin esas alınmasının amacının Anayasa emri olması ve seçmenlerin eğilimlerinin meclislere aksettirmek olduğu yer almıştır. Ancak “seçime girme kolaylığı nedeniyle çok parti ve fazla adette bağımsızın iştiraki ile düzensiz ve anarşik ortam yaratmamak için de onda bir indirimli baraj esası getirilmiştir” denilerek düzenlemeye mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri seçimlerinin de dahil edildiği vurgulanmıştır¹³.

Kanun teklifinin maddeler bazında gerekçelerinde ise, belediye başkanlıklarına, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeliklerine seçilenlerin tespitine ilişkin olarak 22. ve 23. madde birlikte ele alınmıştır. “Bu maddelerle seçilenlerin nasıl tespit edileceği, onda bir indirimin nasıl yapılacağı, nispi temsil sistemine göre bağımsızlara ve siyasî partilere isabet eden üye sayısının nasıl tespit edileceği asıl ve

¹² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1.

¹³ Kanun teklifinin genel gerekçesinde “siyasî çekişmelerin en küçük yerleşim birimlerine indirilmemesi amacıyla ve siyasî partiler kanununda düzenlenen parti teşkilatı kademelerine de paralellik temin etmek fikriyle, köy ve mahalle muhtarlarıyla bunların meclis ve heyetlerinin seçiminde adaylık usulü benimsenmemiştir. Bunun tabii neticesi olarak da bu seçimlerde çoğunluk sistemine yer verilmiştir. Bu kanunda açık hüküm olmayan hallerde halen uygulanan diğer kanun hükümlerinin geçerli olması hukuk mantığı ve kanun tekniğinin bir gerçeği olarak kabul edilmiştir. Bu kanunun tedvinindeki amaç Anayasaya uygun tutarlı ve istikrarlı bir seçim sistemine ulaşmaktır” ifadelerine yer verilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1).

yedek üyelerin siyasî partilere dağılımı ve belediye başkanlığına seçilenlerin tespiti esasları düzenlenmiştir” denilmiştir. Belediye başkanlarının seçilmesinde çoğunluk sistemi uygulaması getirilirken, il genel meclisi ve belediye meclis üyelikleri için yapılan seçimlerde onda birlik barajı uygulamalı nispi temsil sistemi getirilmiştir. Gerekçe olarak sunulan metinde onda birlik barajın getirilmesine ilişkin bir izahat yer almadığı gibi iki maddenin özeti niteliğinde sadece bir cümle yer almıştır. Anarşik ortam yaratmamak için indirimli baraj sistemi esası getirildiği cümleleri oldukça ilginçtir¹⁴.

2.3 İçişleri Komisyonu Raporu

Kanun teklifi İçişleri Komisyonunun 6.12.1983 ve 4.1.1984 günlü toplantılarında incelenip görüşülmüştür. İçişleri Komisyonu Raporuna göre teklifin tümü ve maddeleri ayrı ayrı tartışılmıştır. İçişleri Komisyonu Raporunda, mahallî idarelerin görev, yetki ve kuruluşlarını düzenleyen Anayasa'nın 127. maddesinin mahallî idarelerin seçimlerinin, Anayasa'nın 67. maddesindeki esaslara göre yapılacağını öngördüğü ve teklifin, Anayasa'nın söz konusu hükümleri uyarınca mahallî idarelerin seçim usul ve esaslarını belirtmekte, dolayısıyla mevzuatta bulunan boşluğun bu teklif ile giderilmek istendiği yer almaktadır. Raporda, teklifin yirmi birinci ve yirmi ikinci maddelerinin komisyonda aynen kabul edildiği, yirmi üçüncü maddenin ise komisyon tarafından yeniden kaleme alındığı belirtilmiştir¹⁵.

11 üyesi bulunan komisyonda kanun teklifi oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Antalya Milletvekili Kadri Altay ve İzmir Milletvekili Hüseyin Aydemir muhalefet şerhi koymuştur. Antalya Milletvekili Kadri Altay'ın rapora eklenen muhalefet şerhinde, görüşmeler esnasında yaptığı değişiklik tekliflerinin kabul edilmediği ve teklifin tümüne, özellikle de değiştirilmesini talep ettiği hususlara muhalefet

¹⁴ Gerekçe yer verilen “indirimli baraj nedir, anarşik ortam nasıl oluşur ve engellenebilir, dünyada bu uygulamanın örneği var mıdır, demokrasi ile bağdaşır mı?” gibi olası ve elzem sorularının cevaplarına değinilmemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1.). Literatür taramalarında 2971 Sayılı Kanun'un gerekçelerine ilişkin bir çalışma bulunamamıştır.

¹⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1.

ettiğini belirtmesi dikkat çekicidir. Altay'ın muhalefet şerhinden komisyonda onda bir barajın kaldırılmasını veya yüzde beşe indirilmesini teklif ettiği anlaşılmaktadır¹⁶.

Komisyon raporunda 23. maddenin ilgili bölümü aşağıdaki şekilde yer almıştır.

“MADDE 23. — A) Siyasî partilerin ve bağımsız adayların elde ettikleri il genel meclisi ve belediye meclisi asıl üye sayısı aşağıdaki şekilde hesaplanır: Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayı, bütün partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılır. Bu çıkarmadan geriye oyu kalmayan siyasî partiler ve bağımsız adaylar üye tahsisinde hesaba katılmaz. Yapılan çıkarmadan sonra geriye oyu kalan siyasî partilerin ve bağımsız adayların isimleri alt alta, kalan oyları da hizalarına yazılır. Bu sayılar önce l'e sonra 2'ye, sonra 3'e ... şeklinde devam edilmek suretiyle o seçim çevresinin çıkaracağı asıl üye sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar, siyasî parti ayırımı yapmaksızın, en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Belediye ve il genel meclis üye tamsayısı kadar üyelikler, bu payların sahip olan siyasî partilere ve bağımsız adaylara, sayıların büyüklük sırasına göre tahsis olunur. Son kalan asıl üyelikler için birbirine eşit rakamlar bulunduğu takdirde bunlar, aralarında ad çekmek suretiyle, tahsis yapılır.”

İçişleri Komisyonu Raporu görüşülmek üzere, aciliyeti vurgulanarak¹⁷ genel kurul gündemine alınması teklif edilmiştir. TBMM 18. birleşimin tutanağında bu ifade yer almıştır. Komisyon görüşmelerinin tutanaklarına ulaşamadığından düzenlemede yer alan geçerli oyların toplamından onda birlik oyun hangi gerekçe ile hesaplamada çıkarıldığına ilişkin bulgulara erişim sağlanamamıştır.

¹⁶ Altay muhalefet şerhinde; “nispî temsil usulünün zedelenmiş, siyasî partilerin aldıkları oyları sebepsiz yere heba etmiş, bütün siyasî partilerin seçimlere girmesini önlemiş ve demokrasinin esaslarına, dolayısıyla Anayasa Kanunu esasına aykırı olmuştur. Seçim hakkının ortadan kaldırılması esasen düşünülmemelidir. Bu durum, hukuk anlayışına da ters düşer” ifadelerini kullanmıştır.

¹⁷ İçişleri Komisyonu Başkanı tarafından verilen tezkerede; “halen mahalli idareler seçimlerinin usul ve esaslarını düzenleyen özel bir kanun mevcut değildir. Anayasamızın da amir hükmü gereği 1984 yılı içinde Mahallî Seçimlerin yapılması zorunluluğu karşısında teklifin bir an evvel kanunlaştırılması gerekmektedir” denilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1).

2.4. 2971 Sayılı Kanun'un Genel Kurul Süreci

TBMM'nin 1. Yasama Yılı 18. Birleşiminin 5 Ocak 1984 Perşembe günü, birinci oturumunda, Sakarya Milletvekili Nihat Akpak ve 9 milletvekili tarafından verilen, Mahallî İdareler Seçimi Kanunu Teklifi ve İçişleri Komisyonu Raporu okunmuştur. TBMM İçişleri Komisyonu başkanlığınca genel kurula sunulan teklife ilişkin, "Halen mahallî idareler seçimlerinin usul ve esaslarını düzenleyen özel bir kanun mevcut değildir. Anayasamızın da amir hükmü gereği 1984 yılı içinde Mahallî Seçimlerin yapılması zorunluluğu karşısında teklifin bir an evvel kanunlaştırılması gerekmektedir. Kanun teklifinin içtüzüğün 53. maddesine göre 48 saat geçmeden gündeme alınması Komisyonumuzun 4.1.1984 tarihinde yaptığı toplantıda kararlaştırılmıştır" denilmiştir¹⁸.

Teklifin gündeme alınması oylaması öncesi söz alan Bitlis Milletvekili Kamran İnan ve Mehmet Turan Bayezit aleyhte söz almıştır. Kamran İnan, yerel seçimlerin aceleye getirilmemesi gerektiğini ifade etmiş ve 6 Kasım 1983 seçimleriyle yeni girilen sürecin olgunlaşması gerektiğine dikkat çekmiştir¹⁹.

Kahramanmaraş Milletvekili Mehmet Turan Bayezit kanun teklifinin öne alınmasına itiraz ederek, düzenlemenin aceleye getirildiğini ve kanun teklifini lehte oy verecek olanların dahi okuma fırsatı bulamayacaklarını ifade etmiştir. Bayezit, konunun Danışma

¹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1.

¹⁹ İnan, "33 yıllık Türk demokrasisinin en büyük sıkıntısı, oy üstünlüğü demokrasisine dönüştürülmek istenmesidir. ... Otuz üç yıllık süre içerisinde üç defa kesintiye uğramış ve kesintiden henüz yeni çıkmış bir demokratik dönemin yerleşmesinde, demokrasisinin gereği olan bütün siyasi partilere (Parlamentoda temsil edilsin veya edilmesin) eşit haklar ve imkânların tanınmasını önleyici acelecilik içerisinde, kanun tekniğine aykırı; her yönü ile, nereden alırsanız alın, bir nevi içerde yerleştirilmiş bulunan iktidarın mahallî seçimlerle de bir an evvel perçinleştirilmesi telaşı içerisinde ve öğrendiğimize göre ekseriyet grubunun 25 Mart'ı ilk defa Türk demokrasi tarihinde seçilmiş bir seçim tarihi kabul etmesine ve bu suretle Anadolu'nun birçok bölgesinde âdeta seçim yapılmasını imkânsız kılan davranışını demokratik bir davranış olarak kabul etmek imkânsızdır" diyerek, yeni açılmış bir parlamentonun birinci vazifesinin, demokrasiyi bütün müesseseleriyle yerleştirmek, demokrasiyi topluma benimsetmek olduğunu belirtmiştir. "Demokrasiden mal kaçırma diye bir şey yoktur. Demokraside bütün partilere, bütün insanlara eşit imkânlar ve haklar tanımaktır. Yeni doğmakta bulunan, legaliteyi kazanmış bulunan dışarıdaki bazı partilerin gölgesinden korkarak, 25 Mart'ta onların seçimlere girmesini zorlaştırıcı tedbirlerle başvurmak demokrasiye ve demokratik haklara saygısızlıktır. Kendi doğuş şartlarınızı ve geliş şartlarınızı düşünün; aynı hakkı başkalarına da tanımak lazımdır" sözleriyle hem yapılacak ilk seçimlere ve buna ilişkin düzenlemenin sağlıklı olacağını vurgulamıştır (*TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1).

Kurulunda görüşüldüğünü, iktidar partisinin temsilcisinden rica ettiklerini söylemiştir²⁰. Oylanan teklifin görüşülmesi kabul edilmiş ve görüşmelere geçilmiş, beraberinde görüşmelerin uzaması halinde genel kurulun bu gündeme ilişkin tekrar toplanması kararlaştırılmıştır. Muhalefetin kanunun incelenmesine ilişkin 48 saatlik süre talebi ve teklifin görüşülmesinin ertelenmesi önerisi kabul edilmemiştir. Teklifin İçişleri Komisyonundan gelir gelmez genel kurulda gündeme alınması önerisinin teklifin incelenebilmesi için gerekli sürenin az olduğunu göstermektedir²¹.

Görüşmelere geçilmesinin ardından Adıyaman Milletvekili Mehmet Arif Atalay ilgili teklifin temel bir yasa olduğuna ve enine boyuna tetkik edilmesi gerektiğini ifade ederek 23. maddeye dikkat çekmiştir. Baraj sayısının geçerli oylardan düşülemeyeceğini söylemiştir²².

TBMM'nin bu oturumunda İçişleri Komisyonu'nun raporunun dağıtıldığı ve kürsüden okunup okunmaması oylanmış, okunmadan teklifin maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Başlangıçta değinildiğinden olsa gerek maddelerin görüşüldüğü süreçte 23. maddeye ilişkin olarak herhangi bir söz alınmamış olması da dikkat çekicidir. Görüşmelerin devamında tepki olarak muhalefet partilerine mensup milletvekillerinin oturumu terk ettikleri görüşmelere katılan iktidar partisi milletvekillerinin konuşmalarından anlaşılmaktadır²³. Teklifin tümünün oylaması yapılmış ve kabul edilmiştir.

²⁰ "Bir şey kaybetmezsiniz, kırk sekiz saat kalsın, biz tetkik edelim, siz tetkik edin..." dedik arkadaşlar. Arkadaşlar; bir kere okusak, iki kere okusak ne kaybederiz? Hiç okumadan niye bize oy verdireceksiniz?.. Bu itibarla, bu kanun teklifi burada görüştürülecektir; fakat biz Türk Milletinin huzurunda, Türk siyasî tarihinin huzurunda bazı noktaları vurgulamak mecburiyetindeyiz" demiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1).

²¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1.

²² Geçerli oylardan yapılan düşürmeye dikkat çeken Atalay; "23. maddede bir baraj sistemi ve barajın hesabı meselesi var ki, millî iradenin temsiline imkân vermiyor sayın arkadaşlarım. Anayasaya aykırıdır; imkân vermiyor, önerge aceleye getirdiği ve sizlerin de kabul edeceği tashihleri yapma imkânı vermediği için bize tetkik imkânı verin, diyoruz. Anayasaya aykırı hükümler vardır, diyoruz. Vatandaş reyini iptal edici hükümler vardır, diyoruz. Baraj sayısı muteber oydan düşülmez. Baraj sayısını muteber oydan düşüğünüz takdirde, millî iradenin tecellisini önlemiş olursunuz; Seçim Kanununda muteber sayılan oy gayri muteber hale gelmiş olur. Bunun gibi birçok eksik ve noksanlıklar var" sözleriyle baraj oyunun düşürülmesinin geçerli oyları geçersiz hale getireceğini, bunun hem Anayasa'ya hem de demokrasiye aykırı olacağını ifade etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1).

²³ Malatya Milletvekili Metin Emiroğlu'nun görüşmeler esnasında "eğer Meclisi terk etmeyip şu neticeyi bekleselerdi, Grubumuzca verilecek olan bu önergeyi bekleselerdi, biz mevcut kanundaki bu hükmü yumuşatmak suretiyle genel kongre şartını kaldıran önergeyi bizzat kendimiz verecektik ve böylece genel kongre şartına tabi olmayan siyasî görüşler ve siyasî partilerin bu mahallî idarelerde de temsil edileceğine bizzat kendileri şahit olmuş olacaktı" sözleri 23. madde ile doğrudan

Sonuç olarak, 1982 Anayasası sonrası mahalli idareler seçimlerini düzenleyen 2971 sayılı Kanun TBMM’de kabul edilerek Cumhurbaşkanı’nın onayına sunulmuştur. Ancak kanun Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından tekrar görüşülmek üzere iade edilmiştir. İade gerekçeleri arasında 23. madde de yer almıştır²⁴.

2.5 2972 Sayılı Kanun Öncesi

TBMM’nin 12 Ocak 1984 Perşembe günü 21. birleşiminde, 2971 sayılı Mahallî İdareler Seçimi Kanununun, Anayasanın 89. maddesi gereğince, bir daha görüşülmek üzere geri gönderildiğine dair Cumhurbaşkanlığı tezkeresi okunmuştur. Tezkerede, “5 Ocak 1984 tarih ve 2971 sayılı Mahallî İdareler Seçimi Kanunu incelenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 89. maddesi gereğince ilişkitede sunulan gerekçe ile bir daha görüşülmek üzere geri gönderilmiştir” denilmiştir.

2971 sayılı Kanun’un geri gönderilme gerekçesinde diğer bazı maddelerle birlikte 23. maddeye ilişkin olarak net bir tespit yapılmış ve geçerli sayılan oyların eşitlik ilkesine aykırı bir şekilde geçersiz sayılacağına vurgu yapılmıştır. Geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayının, partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılmasının; eşitlik ilkesine, gerçekleşmiş iradeye ve kanunlara göre geçerli sayılmış oyların ayrı bir düzenleme ile geçersiz sayılması gibi aykırı bir sonuç doğuracağına dikkat çekilmiştir²⁵.

2.6 2972 Sayılı Kanun’un TBMM Süreci

TBMM’nin 17 Ocak 1984 tarihli 22. birleşiminde Cumhurbaşkanlığı tarafından geri gönderilen kanuna ilişkin olarak İçişleri Komisyonunun tezkeresi okunmuş ve tezkerede, kanunun,

ilgili 2. maddenin kabul edilmesinden sonra muhalefet partilerine mensup milletvekillerinin ayrıldığını göstermektedir.

²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 21. Birleşim.

²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 21. Birleşim.

Anayasa'nın belli süre içinde çıkarılmasını öngördüğü kanunlardan olduğuna dikkat çekilerek kanunun önemi ve ayrıca kanunda tespit edilen seçim tarihi de dikkate alınmak suretiyle bir an önce görüşülmesi istenmiştir. Tezkere de ayrıca, kanunun daha evvel de komisyonda ve genel kurulda görüşülmüş bulunduğu, milletvekillerinin yeterince tetkik ve inceleme imkânı buldukları belirtilmiştir. Tezkere kabul edilmiş ve görüşmelere başlanmıştır. Daha önce olduğu gibi, kanunun görüşmeleri çalışma saatinin sonuna kadar tamamlanamadığı takdirde, bitimine kadar çalışma süresinin uzatılması önerilmiş ve öneri kabul edilmiştir.

Özetle, iade edilen kanun komisyonda tekrar görüşülmüş ve çok kısa bir süre içinde Genel Kurula gelmiştir. Görüşmeler esnasında Sinop Milletvekili Hilmi Biçer söz alarak kanunun iadesinin meclisin itibarını sarsacağına dikkat çekmiştir²⁶. Sinop Milletvekili Hilmi Biçer'in üzerinde durduğu bir başka husus kanunun Anayasaya aykırılık yönü olmuştur. Kanun teklifinin 23. maddesiyle geçerli oy toplamının 1/10'una tekabül eden sayının, partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılmasının eşitlik ilkesine, gerçekleşmiş iradeye ve kanunlara göre geçerli sayılmış oyların ayrı bir düzenlemeyle geçersiz sayılmasının aykırı bir sonuç doğuracağını söylemiştir. Uygulamanın, millî idareyi temelinden sarsan bir uygulama olduğunu belirten Biçer Cumhurbaşkanlığının geri gönderme gerekçesinde de bu konunun aynen bu şekilde ifade edildiğini söylemiştir. Biçer konuşmasının sonunda küçük partilere karşı bir oyun olduğunu iddia etmiştir²⁷.

Kahramanmaraş Milletvekili Mehmet Turan Bayezit söz alarak kanunun iade edilmesini büyük bir fırsat ve şans olarak telakki ettiğini

²⁶ Biçer'in; "İçişleri Komisyonu Sayın Başkanının geri göndermeden sonra gazetelere verdiği beyanatında, "Gramer hataları dolayısıyla zaten reddedileceğini bekliyorduk" demeleri ve ikinci Başkanın da başka bir gazetede, "metinde eksik olan fıkra ve kelimelerin, Kanunlar ve Kararlar Dairesinin düzenlemesinden doğan hata" olduğunu açıklamaları akıllara durgunluk vermektedir. Bu beyanatlara mesuliyetsizliğin tipik örnekleridir; 'hiç değilse konuşmamak lazımdır. Zira, Sayın Cumhurbaşkanına sunulan metin, Kanunlar Dairesinin değil, Yüce Meclisin malıdır" şeklinde tutanaklara geçen ifadesi kanunun çıkarıldığı döneme ilişkin bilgi veren önemli bir ayrıntıdır. Ancak, Komisyon Başkanı ve Balıkesir Milletvekili Necat Tunçsiper, bu iddiaları daha sonra söz alarak kabul etmediğini ifade etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 22. Birleşim)

²⁷ "... seçim sisteminin bazı yönlerinin değiştirilmek istenmesi, bir kurnazlıkla küçük partileri silme gayesine matuftur" demiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 22. Birleşim).

belirtmiştir. Demokrasinin yalnızca çoğunluk oyu olmadığını ve demokrasinin içinde dengeler olduğunu söyleyerek kanunun aceleye getirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır²⁸. Bayezit tarafından dile getirilen uygulamanın başka yerde olmadığına ilişkin sözlü konuşmaların daha sonra tekzip edilmemiş olması döneme ilişkin ilginç bir değerlendirme olarak tutanaklara geçmiştir. Kanunlaştığı dönemden bugüne 40 yıldır uygulanagelen ve geçerli oyları hesaba katmayan sisteme ilişkin bu derecede ağır eleştiriye rastlanmamış ve bu özelliği nedeniyle bu çalışmada ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Onda birlik baraja ilişkin iktidar partisinden yapılan değerlendirmelerde barajın gerekli olduğu söylenmiştir. Samsun Milletvekili Berati Erdoğan düzenlemede yer alan 23. maddeyi savunarak, onda birlik baraj ile azınlığın çoğunluğa tahakkümünün engellendiğini öne sürmüştür²⁹.

Kanunun tümü üzerinde görüşmelerin tamamlanmasının ardından maddelere geçilmeden Komisyon metninin Anayasaya aykırı olduğu ve Anayasa Komisyonuna metnin gönderilmesi hakkında bazı

²⁸ Bayezit, 23. maddenin yeni ve orijinal bir sistem getirdiğini söyleyerek, “Bu maddede geçerli onda bir oyu geçersiz sayıyorsunuz. Sayın Cumhurbaşkanı bunun Anayasaya aykırılığını çok güzel belirtmiş. Hangi hakla yapıyorsunuz arkadaşlar? Bırakın 211’i, 399 milletvekili ittifak etsek, bunu yapmak bizim hakkımız mıdır; elinizi vicdanımıza koyun, bizim haddimiz midir? Vatandaşın sağlam oyunu siz nasıl geçersiz sayarsınız? Bunun Anayasaya aykırılığı apaçık ortadadır. Amme vicdanını sızlatacaksınız. Yanlış adım atıyorsunuz. Mahallî idare seçimlerindeki bu ananeyi tesis etmekle, geri dönülmesi mümkün de olsa, başlangıcında hüsrana yaratacak adım atıyorsunuz. Sizleri ikaz etmek görevimizdir” eleştirilerini sıralamıştır. “23. maddede hiçbir zaman siyasî tercih yoktur. Bu siyasî tercih değildir; bu, siyasî hesaptır. Siyasî hesabı açıkça vurgulamak mecburiyetindeyiz. Sordum Komisyonca; Komisyonca ANAP’lı üye arkadaşlarım bana kızdılar. Dedim ki, “bu yerli malı mıdır, başka bir yerde uygulanmakta mıdır?” “Biz bunu beceremez miyiz? Biz bulduk bunu” dediler. Kutlarım arkadaşları, iftihar ediyorum” sözleriyle kanun sürecine gönderme yapmaktadır. Bayezit eleştirilerinin dozunu arttırmış ve ağır bir benzetme ile Diyarbakır’da çöken bir apartman örneğini vererek, “müteahhit kullanılması gereken demiri çalmıştı, müteahhit kullanılması gereken çimento çalmıştı. Onu denetleyen mühendis ya bunu görmemişti ya göz yummuştu. Ne olmuştu? Hicret Apartmanı içindekilerin tepesine çökmüştü. İşte, siz eğer 23. maddedeki onda birlik barajı müdafaa ve muhafaza ederseniz, anayasal dengelerin çalışması bir yana, mahallî idarelerde bir Hicret Apartmanı faciası yaratırsınız muhterem arkadaşlarım” demiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 22. Birleşim).

²⁹ Erdoğan, “23. maddede onda birlik bir baraj getirilmiş bulunmaktadır. Nispi temsil sisteminin, Anayasamıza ve Genel Seçim Kanunumuza uygun bir tatbikatı olarak, azınlığın çoğunluğa tahakkümü engellenmiş olmaktadır. Bu maddedeki, “her partinin aldığı oylardan onda bir çıkarılması” hususunu, oyların iptali, geçersiz sayılması şeklinde anlamak ve kabul etmek çok yanlış olur. Dolayısıyla Anayasamızın 67. maddesine de aykırılığın da söz edilemez. Ekseriyet sistemi getirilseydi, nasıl itiraz edilecekti? Genel seçimlerdeki baraj sistemini düşünelim. Erdoğan; “Türkiye çapındaki yüzde 10’luk barajın yanında, bir de seçim bölgesi barajını düşünelim” sözleriyle barajın gerekli olduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 22. Birleşim).

milletvekilleri tarafından bir önerge verilmiştir. Önergede, kanunun 23. maddesine de yer verilerek değerlendirmeler yapılmıştır³⁰. Önerge kabul edilmemiştir.

Genel Kurul'da maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve birinci madde kabul edilmiştir. İkinci maddede yer alan "İl genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri için yapılan seçimlerde, onda birlik baraj uygulamalı nispi temsil sistemi, belediye başkanlığı seçiminde ise çoğunluk sistemi uygulanır" ifadesinin 23. madde ile ilişkili olması sebebiyle İstanbul Milletvekili Reşit Ülker söz alarak bu maddenin kabul edilmesinin doğal olarak 23. maddenin de kabulü anlamına geleceğine dikkat çekerek 23. madde ile beraber değerlendirmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu teklif kabul edilmemiştir³¹. Bu maddenin görüşülmesi

³⁰ "Seçim çevresi barajını aşmış bulunan siyasî partilerin üyelik hesaplarında, aldıkları geçerli oylardan baraj sayısı kadar oyun çıkarılmasına ve bundan geriye kalan miktarın nazarı dikkate alınmasına ilişkin hükmü, itibariyle Anayasanın 91 ve 127. maddeleriyle yine Anayasanın 67. ve 10 ila 6. maddelerine aykırı bulunmaktadır" denilmiştir. Kanun teklifinin Anayasaya aykırı hükümleri ihtiva etmesi sebebiyle görüşülmeye geçilmeden, öncelikle bu noktadan tetkikat yapılması için Anayasa Komisyonuna gönderilmesi teklif edilmiş ve teklifin gerekçesinde, "23. maddesinin (a) fıkrasının 2. paragrafının başında, seçim çevresi barajını aşan ve üyelik tahsisine hak kazanmış partilerin, almış oldukları geçerli oylardan, baraj sayısı kadar oyun tenziline ve bundan bakiye oy miktarının nazarı dikkate alınacağına dair hüküm konulmuş bulunmaktadır. Bu suretle barajı aşan ve üyelik tahsisine hak kazanan partilerin elde edebilecekleri üyelik sayıları, daha çok oy alan partiler lehine ve az oy alan partiler aleyhine olmak üzere suni bir şekilde değiştirilir. Faraza (A) partisi 12 000, (B) partisi de 18 000 oy almış olsunlar ve o seçim çevresinde 10 000 olan baraj sayısını geçmiş bulunsunlar. Misali karıştırmamak için daha çok oy alan diğer partileri dahil etmiyoruz. Bu iki parti arasındaki nispet 12/18 yani 2/3 olmaktadır. Nispi seçim esaslarına göre üyeliklerden alabilecekleri miktarların da bu nispette olması nispi, seçim sisteminin tabii gereğidir. Halbuki bunlardan 10 000 olan baraj sayısı kadar geçerli oylarından düşüldüğünde, kalan oyları 2 000 ve 8 000 olmaktadır. Bunların nispeti ise 1/4'tür. Tabiatıyla alacakları üye sayısı da bu nispete göre olacak ve (A) partisi normal olarak 2 üyelik alacağı halde üyeliği 1'e düşecek, (B) partisinin ise alacağı üye sayısı normal olarak 3 iken 4'e çıkmış olacaktır. Bu sonuç vatandaşın oylarıyla belirttiği iradesine aykırı bir sonuçtur. Anayasamızın 67. maddesinde yazılı bulunan eşitlik ilkesini ihlal etmektedir. Yine Anayasamızın 10. maddesinde "Vatandaşların kanun önündeki eşitliği prensibine" de aykırı olduğu gibi Anayasamızın 6. maddesinde Türk Milletine ait olduğu açıkça belli edilen egemenliğin millet iradesinin tecellisi yoluyla kullanılması esaslarına da aykırı bulunmaktadır. Nitekim, Sayın Cumhurbaşkanlığı makamının geri gönderilme gerekçesinin üçüncü sayfasında, bahsettiğimiz hükmün (eşitlik ilkesine, gerçekleşmiş iradeye ve kanunlara göre geçerli sayılmış oyların ayrı bir düzenleme ile geçersiz sayılması gibi aykırı bir sonuç) yaratacağı açıkça belirtilerek, hükmün eşitlik ilkesine, gerçekleşmiş iradeyi ihlal etmesi sebebiyle Anayasanın bahsi geçen maddelerine ve prensiplerine aykırı bulunduğu vurgulanmıştır" denilerek ayrıntılı ve örneklandırma ile açıklanmıştır. Devamında; "bunun yanı sıra, seçmenleri para cezası müeyyidesiyle sandık başına gelmeye ve seçime iştirake mecbur kılan bir sistem içerisinde, gelen ve oyunu kullanan vatandaşların, bir kısım oylarının geçerli olduğu halde geçersiz sayılması da ayrıca teklifin bünyesindeki tutarsızlığın ve dolayısıyla yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı saygı duyulması gereken vatandaş oyuna, Anayasanın cevaz vermediği bir şekilde darbe vurulması demektir" ifadeleri ile aykırılık açıklanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 22. Birleşim).

³¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 22. Birleşim.

esnasında baraja ilişkin 5 önerge arka arkaya verilir ancak hiç birisi kabul edilmez. İlk önergede, "Onda birlik baraj uygulamalı nispi temsil sistemi" ifadesinin metinden çıkarılması ve yerine Milletvekili Seçim Kanununun 34. maddesindeki "yüzde onluk seçim çevresi barajı esasının getirilmesini; seçim çevresinde, geçerli reylerin yüzde onunu geçmeyen partilerin ve bağımsız adayların başkan ve üye çıkaramayacakları" kaydının konulması istenir. Diğer önergelerde de 2. maddenin 23. maddenin ardından görüşülmesi teklif edilir. Onda birlik barajın kaldırılmasının teklif edildiği diğer bir önergede gerekçe olarak temsil yetersizliği gösterilir³².

Onda birlik barajı barikat olarak nitelendiren ve kaldırılması gerektiğini söyleyen Antalya Milletvekili Kadri Altay barikat ifadesini kullanarak görüşlerini ifade etmiştir³³.

Onda birlik baraj ifadesinin kaldırılmasını teklif eden önergelerin kabul edilmemesinin ardından biraz daha yumuşatılmış³⁴ şekilleri teklif edilir. İzmir Milletvekili Hüseyin Aydemir ve bazı milletvekilleri tarafından verilen önergeye ilişkin Aydemir söz alarak, "Bu kanunun 2. maddesinde ve uygulaması da 23. maddesinde ayrıntılı olarak gösterilmiş bulunan onda birlik baraj uygulamalı nispi temsil sistemi madde metninden çıkarılmadığına göre, bizim önergemiz, bu sistemin tamamen madde metninden çıkarılması; fakat bunun yerine seçim çevresinde muteber oyların; gerek genel meclis üyeleri ve gerekse belediye meclisi üyeleri için partilerin ve adayların almış oldukları muteber oyların yüzde 10 unu aşamayan, geçemeyen,

³² Önergede; "aslında baraj tahdidi uygulaması; tek başına bir seçim sistemi veya prensibi değildir. Bu tahdit milletvekili genel seçimlerinde uygulanan ve memleket çapında siyasî istikrarı sağlamaya matuf bulunan bir siyasî uygulamadır. Fonksiyonları itibariyle daha ziyade mahallî kamu hizmetlerinin görülmesine yönelik bulunan mahallî idarelerin yurt çapında siyasî istikrarla doğrudan bir ilgileri olduğu kesinlikle iddia edilemez. Bilakis bu idarelerin ve gördükleri hizmetlerin mahiyeti itibariyle bütün seçmenlerin temsil edilmelerinde fayda vardır. Durum böyle olduğu halde, seçmenlerin mahallî idarelerde temsil gücünü azaltan baraj tahdidinin teklifte kabul edilmiş olmasını, mahallî hizmetlerin görüşülmesinde vatandaşın yetki ve sorumluluk sahibi kılan Anayasamızın prensiplerine aykırı düştüğü kanaatindeyiz" ifadelerine yer verilir. Önergeler devam eder ancak hiçbirisi kabul edilmemiştir

³³ "Malumlarımız olduğu üzere, "baraj" terimi her şeyden evvel bir tahdittir, daha doğrusu bir engeldir. Bu kelimenin bir yakındaşı da var; "barikat" diyorlar onun adına" diyerek mahallî idarelerin gördükleri hizmetler bakımından bu organlarda bütün seçmenlerin temsil edilmelerine ve bunların girmelerinin sağlanmasında büyük fayda olacağını ifade eder. Altay, seçmenlerin iradelerinin mahallî idare kuruluşlarında temsil edilmelerini azaltan, kısıtlayan bir usulün, baraj tahdidinin kanun teklifinden çıkartılmasının uygun olacağını ve Anayasa prensiplerine de bağlı kalmış olunacağını dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, 22. Birleşim).

³⁴ Tutanaklarda bu şekilde geçen ifadedir.

yüzde 10'un altında oy almış olan partilerin ve adayların genel meclis ve belediye meclisi üyeliklerinden çıkarılacaklarını ve seçilmeyeceklerini öngören ve Milletvekili Seçimi Kanununun 34. maddesinde uygulanan sisteme muvazi olarak getirilmiş, daha yumuşak bir önerge'dir" demiştir³⁵. 2. madde komisyondan geldiği haliyle oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Maddelerin sırayla oylanmasında 23. maddeye gelindiğinde Sivas Milletvekili ve aynı zamanda Kültür ve Turizm Bakanı söz alarak baraj konusunda mevcut tartışmalardan farklı bir bakışı getirmiştir. Bu maddeye ilişkin olarak, "Bu kanun vesilesiyle söz alan konuşmacıların üstünde durdukları bir iki esaslı nokta var. Bir tanesi geçti, geçtiği için üstünde durmayacağız; ama mühim bir tanesi, şimdi gündeme gelmiş olan 23. maddedir ve muhalefetteki arkadaşlarımızın iddiasına göre, bir baraj sistemi konulmuş olması ve bunun neticesi bazı oyların geçersiz sayılmasının Anayasaya aykırı addedilmesi. Hülasa etmek

³⁵ Ayrıntılı bir örnek veren Aydemir, bunu "Bir seçim çevresinde 100 bin muteber oy çıktığını; (A) partisinin 15 bin, (B) partisinin 15 bin oy almış olduğunu kabul edersek, onda birlik baraj uygulamalı nispi temsil sisteminde 45 binden 10 bini düşürülecek ve 35 bin muteber oy (A) partisi için dikkate alınacaktır. (B) partisi de 15 bin muteber oy aldığına göre, bu 15 binden 10 bini çıkarılacak ve geri kalan 5 bin oya itibar edilerek nazarı itibare alınacaktır. Bu takdirde 10 bin rakamı; (A) ve (B) partilerinden çıkarılmadan önceki nispetlerle, çıkarıldıktan sonraki nispetlerin, gerek il genel meclisi üyelerine ve gerekse belediye meclisi üyelerine intikal etmesi tamamen farklı bir netice doğurmaktadır. Eğer verilen oylara tamamen itibar edilerek, nazara alınarak neticeye götürülmek istenirse, 45 binin 15 bine oranı 1/3'tür. Binaenaleyh (A) partisi 3 meclis üyesi çıkaracak, (B) partisi 1 üye çıkaracak. Halbuki her 2 partiden 10'ar bin oy düşüldükten sonra dikkat nazarına alınacak olursa, 35 binin, geri kalan 5 bine nispeti 1/7'dir; (A) partisi 7 meclis üyesi çıkaracak, (B) partisi 1 meclis üyesi çıkaracak. Bu bakımdan, tamamen nevi şahsına münhasır olarak, ilk defa bu madde ile getirilmiş bulunan ve mahallî idareler seçiminde belediye meclisi ve genel meclis üyelerine uygulanmak istenen onda birlik baraj uygulamalı nispi temsil sistemi uygulanmadığı takdirde, 1/3 gibi bir nispet dahilinde üye çıkaracak olan partiler bu defa bu sistemin uygulanmasıyla 1/7 gibi; yani (A) partisine 4 üyelik daha kazandıracak bir şekilde, gayri adil bir şekilde uygulamaya geçilecektir" sözleriyle açıklamıştır. Devamında, "biz bu seçim sistem ve usulü olarak getirilmek istenen onda birlik baraj uygulamasının metinden tamamen kaldırılmasını ve onun yerine, daha evvel milletvekili seçiminde uygulamış olduğumuz ve iyi neticesini görmüş olduğumuz seçim çevresi baraj sisteminin, milletvekili seçim sistemine muvazi bir şekilde yeniden ayarlanarak, seçim çevresinde muteber oyların yüzde 10'unu aşamamış siyasi partiler ve bağımsız adayların, genel meclis ve belediye meclisi üyelikleri seçimi sayılmaz ve onların aldıkları oylar değerlendirilmez diyerek, daha adil ve uygulamada tecrübeyle sabit olmuş nispi temsil esasına uygun baraj sisteminin getirilmesini burada yüksek oylarınıza arz etmiş bulunuyoruz. Pek muhterem milletvekilleri, Sayın Cumhurbaşkanımızın kanunu geri gönderme yazılarında açıklamış oldukları; eşitlik ilkesine, gerçekleşmiş iradeye, kanunlara göre geçerli sayılmış oyların ayrı bir düzenlemeyle geçersiz sayılmasının doğurabileceği mahzurlar göz önüne alınarak, konunun yeniden Yüksek Meclisçe mütalaa edilip, gerekli kararın verilmesi talep edilmiş olduğuna göre ve şimdiye kadar konuşan arkadaşlarımızın da öne sürdükleri gerekçelerin nazarı itibara alınarak, teklif ettiğimiz bu daha yumuşak, tecrübeyle daha başarı kazanmış olan sistemin yüksek oylarınızla kabul edilmesini ve önerimizin nazara alınmasını arz ediyoruz" demiştir ancak sonuç değişmemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, 22. Birleşim).

icap ederse, zannediyorum ki itiraz noktası bu. Efendim, bizim kanımızca (samimi olarak ifade ediyorum)³⁶ bu işlem ilk defa yapılmıyor. Bu itirazı yapabilmek için buraya gelen arkadaşları getiren kanunda da bu var. Hatta bir tane değil, iki tane var” sözleriyle süreci özetler nitelikte bir değerlendirme yapar. Hukuki ve kabul edilebilir bir gerekçe olmaması sorun değildir. Önceden böyle olmuş olması ve hatta mevcut meclisin oluşmasında var olması yeterlidir. Bu konuşma esnasında Sinop Milletvekili Özer Gürbüz tarafından 23. maddenin çifte baraj olduğu sözü tutanaklarda yer bulur³⁷.

Van Milletvekili Ferit Melen söz alarak oy kullanma hakkının serbestçe kullanılırsa demokrasinin olacağını belirtir. Melen, diğer ülkelerde de baraj olduğunu ancak son seçimde olduğu gibi, yüzde 10'luk bir barajın dünyanın hiçbir yerinde olmadığını söylemiştir. Barajın bu şekilde nispi seçim sistemini tamamen ortadan kaldırmış olacağını belirtmiştir³⁸.

Melen'in açıklamalarına destek veren Kahramanmaraş Milletvekili Mehmet Turan Bayezit, uygulamanın bir baraj olmadığını belirtir ve aksine geçerli oyların imha edilmesi olarak nitelendirir. Barajın normal olduğunu ancak getirilen uygulamanın geçerli oyların imhası olduğunu belirtir. Devamında İstanbul Milletvekili Reşit Ülker söz alarak daha ayrıntılı bir izahat yapar³⁹.

³⁶ Tutanaklarda bu şekilde geçen ifadedir.

³⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, 22. Birleşim.

³⁸ “Nispi seçim sistemi yerine, başka bir sistemi kabul etmek daha uygun olur. Bazı memleketlerde yüzde 3 gibi, yüzde 5 gibi barajlar var. O barajlar, küçük toplulukların, etkinliği az olan toplulukların bir parti olarak araya girip seçimi az da olsa dejenere etmemeleri için konmuştur; buna cevaz vardır, ama bizde denemiş olduğumuz yüzde 10'luk bir baraj, maalesef kötü netice vermiştir. Biliyorsunuz, partiler arasındaki oy taksimi adil olmamıştır, yani temsil adil olmamıştır; alınan oy nispetinde temsil olmamıştır. ... Getirilen nedir? Getirilen bundan büsbütün farklı bir şeydir. Yani baraja razı olduk, barajın ötesinde bir şeydir. Yüzde 10 baraj. Bir defa nispi seçimde, D'Hondt sistemi zaten büyük partilere avantaj sağlar, yüzde 5 avantaj sağlar. Bunu bir baraj kabul edin. İkincisi, yüzde 10 getiriyoruz, yüzde 10 oy alamayan partiler seçime giremez, bu da bir baraj; ama bunun da ötesinde bir şey istiyoruz. Yüzde 10'nu geçse bile, geçen partilerin aldıkları oyların onda birini tenzil edeceğim, hiç hesaba katmayacağım, üst tarafını hesaba katacağım ve temsil tevziini böyle yürüteceğim. Arkadaşlar, bu seçim sistemini gülünç hale getirmedi, karikatürize etmedi, dünyanın hiçbir yerinde bu türlü bir seçim olamaz. Buna hür seçim diyemezsiniz ve demokrasi diyemezsiniz” diyerek sert bir şekilde eleştirmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, 22. Birleşim).

³⁹ “Seçim bölgesinde alınan yüzde 10 yok edildikten sonra, (imha kelimesini kullandılar) onun üstüne taşan partilerin veya bağımsız adayların sayısı hesaplanacak. Yani, orada 30 bin diye bir sayının çıktığını kabul edelim, 30 bin sayılmayacak; eğer bir parti 30 001 oy almışsa, D'Hondt sistemi için sıraya konulurken, o parti, yani 30 001 oy almış olan parti, bir oy almış olarak gösterilecek” diyen Ülker Anayasa Mahkemesi'nin 1968'de barajlı D'Hondt sistemine getirilenden çok daha hafif bir

Çanakkale Milletvekili Onural Şeref Bozkurt söz alarak, Milletvekili Genel Seçiminde öngörülen yüzde onluk barajla üzerinde görüşülen Mahalli İdareler Yasasının 23. maddeyle getirilmek istenen barajı arasında önemli farklılıklar olduğunu söylemiştir. Bozkurt 23. maddeyle getirilen barajın basında "indirimli baraj sistemi" olarak nitelendirildiğini ifade ederek geçerli oyların geçersiz sayılmayacağına dikkat çeker⁴⁰.

Teklifin 2. maddesinde olduğu gibi çok sayıda önerge verilir. Önergelerde, onda birlik baraj uygulamak esasına göre düzenlenmiş bulunan 23. maddesinde değişiklik yapılması ve maddenin a fıkrasında yazılı "Geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayı, bütün partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılır. Bu çıkarmadan sonra geriye oyu kalmayan siyasî partiler ve bağımsız adaylar üye tahsisinde hesaba katılmaz" hükmünün madde metninden tamamen çıkarılması talep edilir. Önergelerde milli iradeyi temelinden sarsacağı ve Anayasa'ya aykırılığına vurgu yapılır. Önergelerin tamamı kabul edilmez⁴¹.

Sonuç olarak tartışmaların ardından düzenleme 18 Ocak 1984 yılında TBMM'de kabul edilmiştir. Kanun numarası değişen ve 2972 Sayılı Kanun olarak adlandırılan Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun aynı gün Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Geçerli oylar üzerinden getirilen "Onda bir oyların hesaba katılmayacağı" sıra dışı sistem Mahalli İdareler Genel Seçimlerinde kullanılmıştır.

barajı iptal ettiğini hatırlatarak Anayasa Mahkemesinden döneceğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, 22. Birleşim).

⁴⁰ "Bu sistem bir oy imhasıdır. Sayın Cumhurbaşkanı da geri gönderme gerekçelerinde buna özenle dikkat etmiş, vurgulamışlar, ifade buyurmuşlardır" sözleriyle iade metninde yer alan "geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayının, partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılması eşitlik ilkesine, gerçekleşmiş iradeye ve kanunlara göre geçerli sayılmış oyların ayrı bir düzenleme ile geçersiz sayılması sonucunu ortaya çıkaracaktır" ifadelerini kullanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, 22. Birleşim).

⁴¹ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, 22. Birleşim.

2.7. Anayasa Mahkemesine Yapılan İtiraz

2972 Sayılı Kanun, TBMM’de kabul edilmesi ile birlikte aynı gün 18/1/1984 tarih ve 18285 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun, ana muhalefet Partisi olan Halkçı Parti tarafından Anayasa Mahkemesine taşınır. Yapılması planlanan yerel seçimlere az süre kalmasından dolayı Anayasa Mahkemesi tarafından esastan görüşülmeye başlanan başvuruda 23. maddede yer almaktadır. Onda birlik barajın Anayasaya aykırı olduğu ve iptali talep edilmiştir⁴². Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvuruda TBMM sürecinde ortaya atılan gerekçeler ile benzerlik gösterdiğinden ayrıntılara girilmemiştir.

Anayasa’ya aykırılık iddiasında; yerel seçimlerde “Yönetimde istikrar”ın ve barajın gereksizliği, “Oy imhası”nın seçme ve seçilme hakkını zedelediği, seçimlerin serbestliğine yasal fakat meşru olmayan müdahale, eşitlik, adalet, demokratik hukuk devleti ve sınırlamada kamu yararı bulunmadığı argümanları yer alır⁴³. Anayasa Mahkemesi tarafından 13’e 2 oy çokluğu ile kanunun 2. ve 23. maddelerinde yer alan onda birlik baraj uygulamasının Anayasa’ya aykırı olmadığı kararı verilir.

Anayasa Mahkemesinin Anayasaya uygun bulduğu söz konusu kanun hükmü halen yürürlüktedir. Bu durum yerel seçimlerde demokrasi beklentisini düşüren bir sonuca yol açmaktadır⁴⁴. Diğer taraftan, geçen zaman içinde onda birlik barajın geçerli oyların hesaba katılmaması yoluyla yapılmasına ilişkin kabul edilebilir bir gerekçe ortaya konulamamıştır. “Hesaba katılmaz” ifadesinin kullanımının tartışmaya çok açık olmasına rağmen tartışılmaması da dikkat çekicidir.

⁴² Anayasa Mahkemesi, 1 Mart 1984 Tarih ve E. 1984/1 K. 1984/2 Sayılı Kararı.

⁴³ Abdullah Sezer, *Demokrasi Teorisi ve Pratiğinde Seçim Barajları*, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2014, s. 234.

⁴⁴ Sultan Tahmazoğlu Uzeltürk, “Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri”, *Anayasa Yargısı*, S. 23, 2006, s.237-278.

3. ONDA BİRLİK BARAJA İLİŞKİN ELEŞTİRİLER

Literatürde 2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Kanunu'nun 23. maddesinde yer alan onda birlik baraj uygulamasına ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

Hikmet Sami Türk⁴⁵, onda birlik baraj uygulamasını kesme baraj olarak nitelendirmekte ve milletvekili genel seçimlerinde ülke çapında uygulanan %10 barajdan biraz farklı bir baraj getirilmiş olduğunu ifade etmektedir⁴⁶. Her partinin oyundan seçim çevresindeki toplam geçerli oyların %10'unun düştüğünü ve durumun daha çok, küçük partilerin aleyhine etkili bir biçimde işleyen bir sonuç ortaya çıkardığına dikkat çekmektedir. Fayda ya da yönetilebilirlik ve temsilde adalet olmak üzere seçim hukukunun iki temel ilkesi olduğunu belirten Türk, her seçimin amacının, seçmenler arasında bir anket yapmak değil onların oylarıyla belirlenen organlara kimlerin seçildiğini ortaya çıkarmak olduğunu ifade etmektedir⁴⁷. Milletvekili seçimlerindeki ülke barajı ile il genel meclisi ve belediye meclisi seçimlerindeki %10 barajının yönetimde istikrar ilkesiyle açıklandığına ifade eden Türk, barajın %5'e çekilmesiyle makul bir orana geleceğini söylemektedir. İlginçtir Türk, Türkiye'de nispi temsil sisteminden geriye dönüş olamayacağını iddia etmekte ve "Halkımız bunu benimsemiştir. Halkımız, farklı siyasal görüşlerin başta parlamento olmak üzere, il genel meclisi, belediye meclisi gibi kamusal organlarda adil temsilini istemektedir. Dolayısıyla nispi

⁴⁵ Prof. Dr. Hikmet Sami Türk röportaj olarak yayınlanan bu çalışmada seçimlerin nispi temsil sistemiyle yapılmasına rağmen baraj getirildiğine dikkat çekmektedir. "Türkiye'de belediye başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde çoğunluk sistemi uygulanıyor. Buna karşılık belediye meclisleri ve il genel meclisleri seçimlerinde nispi temsil sisteminin d'Hondt yöntemine göre hesaplanan türü uygulanıyor. D'Hondt sistemi, milletvekili seçimlerinde de uygulanıyor. Ama yerel yönetimler seçimleri, % 10 oranında kesme barajlı olarak yapılıyor. Bunun milletvekili seçimlerinde uygulanan % 10 oranındaki ülke barajından farkı ise, her seçim çevresindeki geçerli oylar toplamının % 10'un her partinin oyundan ayrı ayrı düşülmesidir. Oysa milletvekili seçimlerindeki % 10'luk ülke barajı, sadece milletvekili çıkarabilmek için bir önkoşul niteliğindedir. Belediye meclisleri ve il genel meclisleri seçimlerinde ise her partinin oylarından seçim çevresindeki toplam geçerli oyların % 10'u düştükten sonra kalan oylar üzerinden d'Hondt sistemine göre hesap yapılmaktadır. Bu ise, daha çok, küçük partilerin aleyhine bir sonuç veriyor. Dolayısıyla bu, büyük partilerin lehine işleyen bir sistemdir." (Tekin Avaner, "Prof. Dr. Hikmet Sami Türk ile Röportaj: Hukuk ve Siyaset Temelinde Yerel Seçimler, Yerel Seçim Sistemi ve Mart 2009 Seçimleri Üzerine Değerlendirmeler", *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, Cilt 4, Sayı 9, 2009, s.34).

⁴⁶ *Ibid*, s.34.

⁴⁷ *Ibid*, s.36.

temsil sisteminden dönüş olamaz. %10 barajın yüksekliği tartışma konusudur; bunun %5 gibi makul bir düzeye indirilmesi temenni edilir. Bu, farklı siyasal görüşlerin temsili olanağını daha çok artırabilir” demektedir⁴⁸.

Arikboğa⁴⁹, ilçe belediye meclis üyeliği seçimlerinde temsil adaletinden uzaklaştıran yöntemlerin olduğunu ve bunun büyükşehir belediye meclislerini de olumsuz etkilediğine dikkat çekmektedir. Arikboğa, belediye meclislerinde kontenjan adaylığı ile birlikte çıkarmalı onda birlik barajı okus pokus yöntemi olarak tanımlamaktadır. Bu yöntemle oy dağılımı ile sandalye dağılımı arasında büyük partilerin lehine, küçük partilerin aleyhine sonuçlar oluştuğunu belirten Arikboğa; “bu sistemin dayandığı mantık, yönetimde istikrarı sağlayacak şekilde, ilçe belediye başkanlarının arkasında mecliste bir çoğunluk oluşturmaktır. Ancak bu yöntemlerin etkileri, sadece ilçe belediyeleriyle sınırlı değildir. Çünkü onda birlik barajdaki çıkarmalı hesaplama yöntemi, partilerin oy oranlarını değiştirir, bu da d’Hondt yönteminde, adayların ilçe belediye meclisine seçiliş sıralarını değiştirebilir. Bu husus, ilçe belediye meclis üyesinin bunun büyükşehir belediye meclisine gidip gidememesini etkiler” demektedir. Benzer şekilde bu duruma dikkat çeken Güler’de⁵⁰, başta çıkarmalı onda birlik baraj ifadesiyle, mevcut yerel seçim mevzuatının getirdiği argümanların büyükşehir belediye meclisinin kaynağı olan büyükşehir ilçe belediyesinin oluşumu ile ilgili bir takım aşkın/eksik temsil sorunlarına sebep olduğunu ifade etmektedir.

Literatürde konuya değinen araştırmacılardan bazıları seçim sonuçları üzerinden değerlendirmeler yapmışlardır. Akcagündü⁵¹ onda birlik barajı “Barajlı d’Hondt sistemi” olarak adlandırmakta ve uygulamanın yerel temsili olumsuz yönde etkilediği ve temsilde adaletsizliğe neden olduğunu ifade etmektedir. Akcagündüz, Türkiye’nin pek çok ilindeki

⁴⁸ *Ibid*, s.41.

⁴⁹ Erbay Arikboğa, “Büyükşehir Belediye Meclislerindeki Temsil Adaletsizliğinin Coğrafi ve Siyasi Görünümleri”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Eylül 2014, s.35-61.

⁵⁰ Fatih Güler, “Büyükşehir Belediye Meclisi Üyeliği Seçim Sisteminin Sebep Olduğu Sorunlar”, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, , Cilt: 8, Sayı: 1, 2023s.155-184.

⁵¹ Emre Akcagündüz, “Yerel Yönetimlerde Seçim Sistemlerinin Demokratik Temsil Üzerine Etkisi: İstanbul Adalar ve Sultanbeyli Belediye Meclisleri Üzerine İnceleme”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, Sayı 1, 2021, s.340.

belediye meclisinde seçim sisteminden kaynaklı temsilde adaletsizlik yaşandığına dikkat çekerek çalışmasında İstanbul Sultanbeyli ve Adalar ilçeleri belediye meclislerinin oluşumu inceleyerek örneklendirmektedir. 2972 sayılı Kanun'un ilgili maddesinde belirtilen onda birlik barajlı d'hondt sisteminin kaldırılıp yerine barajsız d'Hondt sisteminin getirilmesini önermekte ve barajsız d'Hondt sisteminin atılan her oyun mecliste temsil edilmesine imkân vereceğini, atılan her oyun özellikle yerel meclislerde karşılık görmesini sağlayacağını vurgulamaktadır⁵².

Türkiye'de genel seçimlerde seçim barajının yüzde ondan, yüzde yediye indirilmesinin demokrasi açısından son derece önemli ve olumlu bir gelişme olarak gören Erol ve Kayan⁵³, demokrasinin önemini için ülke düzeyinde ne ise yerel düzeyde de aynı demektir. Genel seçimlerde uygulanan yüzde yedi barajının yerel seçimlerde de uygulanması için gerekli düzenlemenin yapılması gerektiğini söyleyen Erol ve Kayan; "Uygulanan yüzde on seçim barajıyla özellikle küçük partilerin mecliste temsil edilmesi engellenerek istikrarın sağlanması amaçlansa da bu uygulamanın uzun yıllardır temsilde adalet ilkesine zarar veren bir mekanizma olduğu söylenebilir" demektedir⁵⁴. Yerel seçimlerde seçim barajının yüzde yediye düşürülmesinin, yerel yönetimlerdeki katılımı da doğrudan etkileyebileceğine dikkat çeken Erol ve Kayan, yapılacak yeni düzenlemeyle birlikte özellikle il genel meclisi ve belediye meclisi üyelerinin seçim sisteminde önemli değişiklikler meydana gelebileceğini öne sürer. "Seçim barajının yerel seçimlerde de yüzde yediye düşürülmesi, yerel yönetimlerde özellikle temsilde adalet ilkesini olumlu etkileyebilecektir. Nitekim hem il genel meclisleri hem de belediye meclisleri yerel katılımın en önemli aktörlerinin başında gelmektedir. İl genel meclislerinde ve belediye meclislerinde farklı temsilcilerin olması ve katılım oranının yüksek olması, yerel demokrasi açısından da son derece önem arz etmektedir"⁵⁵.

⁵² *Ibid*, s.355.

⁵³ Veynel Erol ve Ahmet Kayan, "Türkiye'de Seçim Barajının Düşürülmesinin Yerel Yönetimlerde Katılıma Etkisi", *Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 25, 2023, s.341.

⁵⁴ *Ibid*, s.341.

⁵⁵ *Ibid*, s.342.

Onda birlik baraj sistemi ile seçim çevresindeki geçerli oyların onda birinin altında oy alan siyasi parti ya da bağımsız adayın belediye meclisine aday gönderemediğini belirten Oktay⁵⁶ bu durumun barajı geçemeyen siyasal partinin ya da bağımsız adaya oy veren kişilerin belediye meclisinde temsil edilememesine neden olduğuna dikkat çekmektedir. Oktay, barajı geçtiği halde düşük oy alan siyasi partilerin daha az, çoğunluğu elde eden partinin daha fazla üye çıkarmasının sağlanmasıyla belediye başkanının arkasında güçlü bir iktidar ile yürütme ve meclisin uyumluluğunun hedeflendiğini söylemektedir. Demir’de onda birlik baraj uygulaması ile belediye başkanının aldığı kararların meclis tarafından engellenme olasılığını azaltılıp yönetimin etkin şekilde gerçekleştirilmesinin amaçlandığını ancak bu durumun da küçük partilerin temsil edilememesine neden olarak yerel demokrasinin önüne geçtiğine dikkat çekmektedir⁵⁷.

4. ONDA BİRLİK BARAJ İLE HESABA KATILMAYAN OYLAR

Adaletli temsil açısından önemli bir ölçüt, seçime katıldıkları halde parlamentoda temsil edilemeyen siyasi partilerin oylarının düzeyidir. Özellikle ülke barajlı sistemlerde barajın altında kalan siyasi partilere oy veren önemli sayıdaki seçmen parlamentoda temsil edilememektedir. Türkiye’de 2002 yılında yapılan genel seçimde, TBMM’de temsil edilemeyen seçmenlerin toplam seçmen içindeki payının %45,3 düzeyine kadar çıkmış olması, konunun önemini göstermektedir⁵⁸. Adaletli temsil açısından bu ölçüt doğrultusunda il genel meclisleri ve belediye meclisleri için düşük olması daha elzemdir. Hesaba katılmayan oyların yüzdesi arttıkça temsilde adaletin azalacağını söylenebilir.

⁵⁶ Tarkan Oktay, Yerel Yönetim Reformu Sonrasında Türkiye’de Belediye Meclisleri, Demirkaya, Yüksel (Der.), Türkiye’de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu, (Ankara: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı), 2016, s.364.

⁵⁷ Ahsen M. Demir, “Türkiye’de Belediye Meclis Üyelerinin Temsilde Adalet Bakımından Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 78, Sayı 2, 2023, s.322.

⁵⁸ Erol Tuncer, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, *Anayasa Yargısı*, Sayı 22, 2006, s.168.

2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun en son uygulandığı Mahalli İdareler Genel Seçimleri 31 Mart 2024 tarihinde yapılmıştır. 51 ilde 1282 il genel meclisi üyeliği için seçim yapılırken, 81 ilde 15548'i ilçe belediye meclisi ve 3129'u belde belediyesi meclis üyeliği olmak üzere toplam 18677 meclis üyeliği için adaylar yarışmıştır⁵⁹.

Türkiye'de 40 yıldır uygulanan 2972 Sayılı Kanun'un 23. maddesi gereği yapılan hesaplamadan kaynaklı her seçimde ve her seçim bölgesinde oylar geçersiz sayılmakta ve temsilde adalet sağlanamamaktadır. Bu çalışma kapsamında en son yapılan 2024 yılı Mahalli İdareler Genel Seçimleri tercih edilmiş ve 2 il genel meclisi üyeliği ile 1 belediye meclis üyeliği üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalarda belediye meclis üyeliği tespitinde yaşanan temsil sorunlarına yer verildiğinden tekrara girilmemiştir. Burdur ve Isparta ili Eğirdir ilçesi il genel meclisi seçimleri örnek olarak alınmıştır.

Isparta İl Genel Meclisi için Eğirdir ilçesini temsilen seçilecek üye sayısı 3'tür. 31 Mart 2024 tarihinde yapılan seçim sonuçlarına göre geçerli oy sayısı 19684 olmuştur. Geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayı 1968,4'tür. Bu sayı partilerin aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılır. Tablo 1'de görüldüğü üzere bu 19684 oyun 17217'si il genel meclisi üyelerinin belirlenmesinde dikkate alınmış 2467 geçerli oy hesaba katılmamıştır. Geçerli olduğu halde hesaba katılmayan oy oranı %14 gibi azımsanmayacak bir oran olarak ortaya çıkmıştır.

⁵⁹ Yüksek Seçim Kurulu 31 Mart 2024 Seçim Sonuçları. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu> (Son Erişim Tarihi: 04.07.2024)

Tablo 1: Isparta ili Eğirdir İlçesi İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları

Siyasi Parti	Aldığı Oy	Hesaba Katılan Oy
MHP	6362	4394
AK Parti	5712	3744
CHP	2969	1001
DP	2174	206
Diğer Partiler (Çıkarmadan sonra oyu kalmayan partiler)	2467	0
Toplam	19684	17217

Afyonkarahisar İl Genel Meclisi için merkez ilçeyi temsilen seçilecek üye sayısı 7'dir. 31 Mart 2024 tarihinde yapılan seçim sonuçlarına göre geçerli oy sayısı 178739 olmuştur. Geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayı 17873,9'dur. Bu sayı partilerin aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılır. Tablo 2'de görüldüğü üzere 178739 oyun sadece 100869'u il genel meclisi üyelerinin belirlenmesinde dikkate alınmış 77870 geçerli oy hesaba katılmamıştır. Geçerli olduğu halde hesaba katılmayan oy oranı %43 gibi çok yüksek bir oran olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 2: Afyon ili Merkez İlçe İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları

Siyasi Parti	Aldığı Oy	Hesaba Katılan Oy
CHP	62914	45041
AK Parti	59862	41989
MHP	31262	13839
Diğer Partiler (Çıkarmadan sonra oyu kalmayan partiler)	24701	0
Toplam	178739	100869

2972 Sayılı Kanun'da öngörülen onda birlik baraj uygulaması neticesinde seçimde kullanılmış geçerli oyların meclis üyelerinin hesabında dikkate alınmaması büyük oranlara ulaşabilmektedir. Onda birlik baraj uygulaması üye sayısının az olduğu seçim bölgelerinde partilerin çıkardığı üye sayısını fazla etkilemez iken sayının artması, üye çıkarabilecek sayıya yakın partiler açısından dezavantaj oluşturmakta ve üye seçilememektedir. Burdur ili Gölhisar ilçesinde Gölhisar Belediye Meclis üyeliğinde bu duruma örnek bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Gölhisar Belediye Meclisi nüfusa göre 11 üyeden oluşmakta ve bir üye kontenjandan seçilmek üzere ayrılmaktadır.

31 Mart 2024 tarihinde yapılan seçim sonuçlarına göre Gölhisar Belediyesi meclis üyeliği için geçerli oy sayısı 9400 olmuştur. Geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayı 940'tır. Bu sayı partilerin aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılır. Tablo 3'te görüldüğü üzere 9400 oyun 5837'si belediye meclisi üyelerinin belirlenmesinde dikkate alınmış 3563 geçerli oy hesaba katılmamıştır. Geçerli olduğu halde hesaba katılmayan oy oranı %37 gibi çok yüksek bir oran olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 3: Burdur ili Gölhisar Belediye Meclisi Seçim Sonuçları

Siyasi Parti	Aldığı Oy	Hesaba Katılan Oy
AK Parti	3988	3048
MHP	3569	2629
CHP	1100	160
Diğer Partiler (Çıkarmadan sonra oyu kalmayan partiler)	743	0
Toplam	9400	5837

Gölhisar Belediyesi meclis üyeliği için geçerli oylardan yapılan onda birlik çıkarmanın ardından kalan oylarla yapılan hesaplama neticesinde AK Parti 5, MHP 5 meclis üyeliğine sahip olmaktadır.

Onda birlik çıkarmanın yapılmadığı bir hesaplamada ise AK Parti 5, MHP 4, CHP 1 meclis üyesi kazanmaktadır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Temsili demokrasinin somut uygulaması olan seçimler ve seçimlere ilişkin sistemler bu yolla göreve gelecek temsilcilerin belirlenmesi açısından büyük önem taşır. Bu anlamda seçim sistemlerine ilişkin tercihler her zaman ülkelerin siyasi hayatlarında önem arz eden konuların başında gelmiştir. Özellikle Türkiye gibi demokrasinin konsolide olmaya çalıştığı ülkelerde uygun bir seçim sisteminin bulunması zaman almıştır. Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçilmesiyle çeşitli seçim sistemleri denenmiş, nihayetinde orantılı temsil sisteminde karar kılınmıştır. Orantılı temsil ile birlikte Türkiye’de seçimlerde kullanılan oyların sayımında ise d’Hondt sistemi kullanılmıştır. Orantılı temsil sistemine, baraj ve seçim çevresi uygulaması gibi iki önemli eklenti yapılarak sistemin, Türkiye’deki siyasi yapıya daha elverişli hale gelmesi amaçlanmıştır⁶⁰.

Türkiye’de farklı dönemlerde farklı seçim sistemleri uygulanmış ve hemen hemen her düzeyde yapılan seçimlerin öncesinde ve sonrasında hem seçim sistemlerine yönelik hem de seçim sonuçlarına yönelik önemli tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalar hiç şüphesiz hem genel seçimler için hem de yerel seçimler için geçerlidir. Bu tartışmaların ortadan kaldırılması, demokrasinin ve katılımın gelişmesi açısından önem arz etmektedir. Günümüzde yerel yönetimler, demokrasinin en önemli birimleri olarak karşımıza çıkmaktadır⁶¹. Genellikle seçim sürecinde, Türkiye’de uygulanan seçim sistemi özellikle yüzde onluk seçim barajıyla birlikte sık sık gündeme gelir. Seçim barajının yüksekliği tüm çevreler tarafından kabul edilmesine rağmen seçim barajının düşürülmesi noktasında ciddi girişimlerin çoğu zaman

⁶⁰ Kübra Gümüş ve Sargut, B. D. Demir, “Türkiye’deki Seçim Sisteminin Siyasi Parti İttifaklarına Etkisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 2024, s.336.

⁶¹ Veysel Erol ve Ahmet Kayan, “Türkiye’de Seçim Barajının Düşürülmesinin Yerel Yönetimlerde Katılma Etkisi”, *Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 25, 2023, s.343.

sonuçsuz kalır⁶². İstisna olarak, 6 Nisan 2022 tarihli ve 31801 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Milletvekili Seçimi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte, %10 olan seçim barajı %7’ye düşürülmüştür⁶³. Ancak 2972 sayılı Kanun’da bulunan ve çifte baraj olarak nitelendirilebilecek sistem 40 yıldır yerinde kalmıştır.

2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun ilk uygulandığı Mahalli İdareler Genel Seçimleri⁶⁴, 25 Mart 1984’te yapılmıştır. Son uygulandığı seçimler ise 31 Mart 2024 tarihinde yapılan seçimler olmuştur. Kanunun gerekçesinde yer verilen, “Ancak seçime girme kolaylığı nedeniyle çok parti ve fazla adette bağımsızın iştiraki ile düzensiz ve anarşik ortam yaratmamak için de onda bir indirimli baraj esası getirilmiştir” ifadesi ile başlayan ve tartışmaları etraflıca komisyon ve genel kurulda devam eden geçerli oyların hesaba katılmadığı sistem Anayasa Mahkemesi kararı ile son bulmuştur. Anayasa Mahkemesi “Onda birlik baraj getiren” maddeye yapılan itirazı reddederek Anayasa’ya uygun olduğu kararını vermiştir. Geçen yıllar içerisinde yapılan seçimlerde bu sistem kullanılarak belediyelerin meclis üyeleri ve il genel meclis üyeleri belirlenerek görev yapmışlardır.

Serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılan bir seçimde geçerli olmayan oyların hesaba katılmamasının olağan olduğu kadar, geçerli oyların hesaba katılmaması olağan dışıdır. Mahalli idarelerin temsilcilerinin belirlendiği seçimlerde hesaba katılmaması ise daha da vahimdir. Çalışmada örnek olarak seçilen il genel meclisi ve belediye meclisi seçimlerinde, geçerli olduğu halde hesaba katılmayan oyların oranının oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Bu kadar yüksek oranların yönetimde istikrar gerekçesi ile izah edilemeyeceği açıktır. Seçim çevresinde kullanılan geçerli oy toplamından onda birlik sayının çıkarılmasını düzenleyen hükümde yer alan “Hesaba katılmaz” ifadesi

⁶² Abdülkadir Yıldız, “Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Milletvekili Seçim Sistemine İlişkin Bir Öneri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, 2018, s.117.

⁶³ Turan Şener ve Ülkü Nezihe Eren, “Türkiye’de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2022, s.64.

⁶⁴ <https://www.ysk.gov.tr/tr/mahalli-idareler-genel-secimleri-arsivi/2650>, Son Erişim Tarihi: 26.05.2024

hukuki olmanın ötesinde farklı açılardan da farklı çalışmalara konu olabilecek niteliktedir.

Seçmen tarafından kullanılan her oyun yerel yönetim organlarının oluşmasına ve adil bir yöntemle temsil sürecine yansması gerekir. Yapılacak kanuni düzenlemelerde bu önemli hususun dikkate alınması sürecin doğru işlemesine katkı sunacaktır. Sonuç olarak, yönetim süreçlerinin sağlıklı işlemesi yönetim kademelerinin oluşması ile doğrudan ilgilidir. 40 yıl önce dönemin koşullarına göre ağır tartışmalar eşliğinde çıkarılan bu kanunun değiştirilmesi gerektiği açıktır. Halkın tercihlerinin yerel meclislerin oluşumunda tam etkili olabildiği, temsilde adaleti sağlayacak seçim sistemlerinin uygulanması yerelde katılımı ve seçimlere olan güvenini arttıracaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Akcagündüz, Emre, “Yerel Yönetimlerde Seçim Sistemlerinin Demokratik Temsil Üzerine Etkisi: İstanbul Adalar ve Sultanbeyli Belediye Meclisleri Üzerine İnceleme”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, Sayı 1, 2021, s.341-358.
- Arıkboğa, Erbay, “Büyükşehir Belediye Meclislerindeki Temsil Adaletsizliğinin Coğrafi ve Siyasi Görünümleri”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Eylül 2014, s.35-61.
- Avaner, Tekin, “Prof. Dr. Hikmet Sami Türk ile Röportaj: Hukuk ve Siyaset Temelinde Yerel Seçimler, Yerel Seçim Sistemi ve Mart 2009 Seçimleri Üzerine Değerlendirmeler”, *MEMLEKET Siyaset Yönetim*, Cilt 4, Sayı 9, 2009/9, s.33-54.
- Çavuşoğlu, Hüseyin, “1983 Genel Seçimleri ve Anavatan Partisi”, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* Cilt 8, Sayı 1, 2022, s.77-86.
- Demir, M. Ahsen, “Türkiye’de Belediye Meclis Üyelerinin Temsilde Adalet Bakımından Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 78, Sayı 2, 2023, s.311-332.
- Erol, Veysel ve Kayan, Ahmet, “Türkiye’de Seçim Barajının Düşürülmesinin Yerel Yönetimlerde Katılıma Etkisi”, *Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 25, 2023, s.327-345.
- Güler, Fatih, “Büyükşehir Belediye Meclisi Üyeliği Seçim Sisteminin Sebep Olduğu Sorunlar”, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2023, s.155-184.
- Günel, Erdoğan, *Türkiye’de Siyasal Partiler ve Güncel Siyaset*, Ankara, Bilim Adamı Yayınları, 2006.
- Gümüş, Kübra ve Sargut, B. D. Demir, “Türkiye’deki Seçim Sisteminin Siyasi Parti İttifaklarına Etkisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 2024, s.322-342

- Oktay, Tarkan, Yerel Yönetim Reformu Sonrasında Türkiye’de Belediye Meclisleri, Demirkaya, Yüksel (Der.), *Türkiye’de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu*, (Ankara: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı), 2016, s.355-385.
- Şener, Turan ve Eren, Ülkü Nezihe, “Türkiye’de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Haziran 2022, s.45-68.
- Sezer, Abdullah, *Demokrasi Teorisi ve Pratiğinde Seçim Barajları*, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2014.
- TBMM’de Yasama Süreci, Tanıtım Kitapları Serisi: 7, TBMM Basımevi, 2005.
- Tuncer, Erol, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, *Anayasa Yargısı*, Sayı 22, 2006, s.167-182
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 17, 1. Yasama Yılı: 1, Cilt 1, Birleşim: 18, 5/1/1984.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 17, 1. Yasama Yılı: 1, Cilt 1, Birleşim: 21, 12/1/1984.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 17, 1. Yasama Yılı: 1, Cilt 1, Birleşim: 22, 17/1/1984.
- Toprak, Zerrin, *Yerel Yönetimler*, Ankara, Nobel Yayınevi, 2021.
- Uzeltürk, Sultan Tahmazoğlu, “Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri”, *Anayasa Yargısı*, Sayı 23, 2006, s.237-278.
- Yalınzoğlu, Yasemin, “Hepsini Yakala Partisi Bağlamında Anavatan Partisi’ne Yönelik Bir Analiz”, *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Şubat 2017, s.67-77.
- Yıldız, Abdülkadir, “Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Milletvekili Seçim Sistemine İlişkin Bir Öneri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, 2018, s.113-153.
- Yüksek Seçim Kurulu Seçim Sonuçları, <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>

Seçim Hukuku ve Demokrasi¹

Electoral law and democracy

Doktorant Cüneyt Telsaç

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-4133-4846- cuneyttelsac@gmail.com

ÖZET

Seçim hukuku ve demokrasi arasındaki bağlantı oldukça güçlüdür çünkü seçimler, demokrasinin temel özelliklerinden biridir. Demokrasilerde, belirli aralıklarla serbest ve adil seçimler düzenlenmesi beklenir ve seçimlerin sonuçları, halkın iradesinin yansımasıdır. Seçimler, halkın temsilcilerini seçmesine izin verir ve seçim hukuku, bu seçimlerin yapılması, sonuçlarının tespiti ve itiraz yollarının belirlenmesinde kullanılan kurallar ve yöntemlerin bütünüdür. Seçimlerin adil ve serbest yapılması, demokratik bir toplumun işleyişi için hayati önem taşır. Seçim hukuku, seçimlerin adil ve şeffaf bir şekilde yürütülmesini ve herkesin eşit bir şekilde oy kullanabilmesini sağlamaya çalışır. Seçimlerin düzenlenmesinin dışında; adayların seçim kampanyaları, seçmen kaydı, oy verme yöntemleri ve sonuçların gözden geçirilmesi gibi konuları da kapsar. Tüm bu faktörler, demokrasinin temel prensiplerinden olan katılımçılık, hesap verebilirlik ve şeffaflıkla bağlantılıdır. Seçim hukuku ve demokrasi arasındaki bağlantı, seçimlerin demokrasinin temel özelliklerinden biri olduğu ve bu seçimlerin adil, şeffaf ve serbest bir şekilde yürütülmesinin, demokrasinin sağlıklı işleyişi için hayati önem taşıdığı gerçeğidir. Bu makale geniş literatür taraması, gözlem ve beyin fırtınası yöntemlerini kullanarak; seçim hukuku ilkelerinin demokrasi ile olan yakın ilişkisinin detaylı bir değerlendirilmesini yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçim hukuku, Demokrasi, Katılım, Meşruiyet, Tarafsızlık.

¹ Makale Geliş Tarihi :19.06.2024
Revizyon Tarihi :15.08.2024
Kabul Tarihi :25.08.2024

ABSTRACT

The connection between electoral law and democracy is quite strong because elections are one of the fundamental features of democracy. In democracies, free and fair elections are expected to be held at regular intervals, and the results of the elections are a reflection of the will of the people. Elections allow the people to choose their representatives, and election law is the set of rules and methods used in holding these elections, determining their results and determining the means of objection. Fair and free elections are vital for the functioning of a democratic society. Electoral law tries to ensure that elections are conducted fairly and transparently and that everyone can vote equally. Apart from organizing elections; it also includes topics such as candidates' election campaigns, voter registration, voting methods and review of results. All these factors are linked to participation, accountability and transparency, which are the basic principles of democracy. The connection between electoral law and democracy is that elections are one of the fundamental features of democracy and that the fair, transparent and free conduct of these elections is vital for the healthy functioning of democracy. This article uses extensive literature review, observation and brainstorming methods, it makes a detailed evaluation of the close relationship between election law principles and democracy.

Key Words: Electoral law, Democracy, Participation, Legitimacy, Impartiality.

1. GİRİŞ

Oldukça klasik bir konu olarak görülen seçim hukuku, gerçek yaşamda toplumların kaderlerinin belirlendiği en önemli yasal düzenlemelerden biridir. Seçimler tarih boyunca sayısız kitlelerin kaderini şekillendiren yaşamsal bir faaliyet olmuştur. Seçim hukuku ve demokrasi arasındaki bağlantı, demokratik bir toplumun modern bir şekilde işleyişini sağlamak için oldukça önemlidir. Seçimler demokrasinin en önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Zira seçimler, belirli aralıklarla yapılır ve bu sayede halkın temsilcilerinin seçilmesi ve halkın iradesinin yönetime yansması sağlanır.

Demokrasinin temel özelliklerinden biri olan katılımcılık, seçimlerin adil ve şeffaf bir şekilde yapılmasına bağlıdır. Seçim hukuku; seçimlerin yapılışı, seçim kampanyaları, oy verme süreci ve sonuçların gözden geçirilmesi gibi birçok konuyu kapsar. Demokratik bir düzlemde tüm bunlar, seçimlerin adil ve serbest bir şekilde yapılabilmesi için belirlenen kurallar ve yöntemlerdir. Seçim hukukunun bir diğer önemli özelliği, seçimlerin sonuçlarının şeffaf bir şekilde ilan edilmesidir. Seçim sonuçlarının güvenilirliği, demokratik sürecin sağlıklı işleyişi için son derece önemlidir. Seçim hukuku, oy verme, sayım ve kayıt süreçlerinde belirli yöntemleri belirlemek için tasarlanmıştır. Bu yöntemler, herkesin eşit bir şekilde oy kullanabilmesini ve oy sonuçlarının doğru bir şekilde hesaplanabilmesini temin ederek hak eden tarafın meşru ve demokratik kazançlarını muhafaza eder. Seçim hukuku ve demokrasi arasındaki bağlantı, seçimlerin demokrasinin temel özelliklerinden biri olduğu ve seçimlerin adil, şeffaf ve serbest bir şekilde yapılması için belirlenen kurallar ve yöntemlerin demokratik ilkeler ışığında yapılabilmesidir. Seçimlerin düzenlenmesi, seçmenlerin ve adayların katılımcılığı ve seçim sonuçlarının şeffaf biçimde açıklanması, demokrasinin temel ilkeleri olan katılımcılık, hesap verebilirlik ve şeffaflık ile doğrudan bağlantılıdır. Seçim hukuku, bu ilkeleri korumak için gerekli olan düzenlemeleri ve kontrolleri sağlayarak, demokratik bir toplumun işleyişini güvence altına almaktadır. Öte yandan demokrasi, seçim hukukunun daha katılımcı ve şeffaf olmasına ortam hazırlamaktadır. Birbiriyle iç içe olan bu hayati kavramlar, toplumsal

farkındalık oluşturmak açısından önemlidir. Makale bu önem doğrultusunda, seçim hukuku ilkelerinin demokrasi ile olan yakın ilişkisini detaylı bir şekilde incelemektedir.

2. DEMOKRASİ

Demokrasi, günümüz dünyasında en yaygın ve kabul gören yönetim sistemlerinden biridir. Kelime anlamı olarak, demokrasi “halkın yönetimi” anlamına gelmekte ve iktidarın kaynağının halk olduğu bir yönetim şekline işaret etmektedir². Demokrasinin temelinde, insanların eşit haklara sahip olduğu, özgürce düşüncelerini ifade edebildiği, seçimlerle iktidara gelenlerin halkın çıkarlarını gözettiği bir sistem yer alır³. Tarih boyunca pek çok toplumda farklı yönetim sistemleri denenmiştir. Günümüz dünyası açısından en yaygın olanları arasında demokrasi, diktatörlük, monarşi ve otoriter rejimler yer almaktadır. Demokrasi, yönetimde halkın rolüne değer verir ve kararların alınmasında halkın katılımını önemser⁴. Bu nedenle birçok insan için demokrasi, özgürlüklerin ve hakların garanti altına alındığı, eşitlik ve adaletin sağlandığı bir yönetim biçimi olarak kabul edilir⁵. Demokrasinin temel özellikleri arasında, seçimlerle işbaşına gelen yöneticilerin halka hesap vermesi, hukukun üstünlüğüne saygı duyulması, halkın özgürce düşüncelerini ifade etmesi ve bir araya gelip örgütlenmesi gibi unsurlar yer alır⁶. Demokratik sistemlerde, vatandaşlar temel hak ve özgürlüklerine saygı duyulmasını beklerler ve herkesin yasaların önünde eşit olduğuna inanırlar⁷.

² Graeme Duncan ve Steven Lukes, “The New Democracy”, *Political Studies*, Cilt 11, Sayı 2, 1963, s. 156-177; Philippe C. Schmitter ve Terry L. Karl, “What Democracy is... and is not”, *Journal of Democracy*, Cilt 2, Sayı 3, 1991, s. 75-88; Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, New York, Harper, 1950

³ Leonardo Morlino, “What is a ‘Good’ Democracy?”, *Democratization*, Cilt 11, Sayı 5, 2004, s. 10-32; Svante Ersson ve Jan Erik Lane, *Democracy: A Comparative Approach*, Routledge, 2013.

⁴ Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics*. Yale University Press, 2008; Carole Pateman, *Participation and Democratic Theory*, Cambridge University Press, 1970.

⁵ Gerardo L. Munck, “What is Democracy? A Reconceptualization Of The Quality Democracy”, *Democratization*, Cilt 23, Sayı 1, 2016, s. 1-26.

⁶ Deana E. Neubauer, “Some Conditions of Democracy”, *American Political Science Review*, Cilt 61, Sayı 4, 1967, s. 1002-1009.

⁷ Alf Ross, *Why Democracy*. Harvard University Press, 1952.

Demokratik sistemlerde, kararların alınmasında halkın katılımı ve temsil edilmesi söz konusudur. Bu nedenle seçimler, demokrasinin en temel öğelerinden biridir⁸. Seçimler sırasında halk, oy kullanarak kendi temsilcilerini belirlerler ve bu temsilciler, halkın çıkarlarını korumak ve yönetmek için çalışırlar⁹. Ayrıca demokrasilerde, farklı siyasi partilerin varlığına ve rekabetine izin verilir. Böylece, halk farklı siyasi görüşleri dinleyerek, kendileri için en iyi olanı seçebilirler. Demokrasi, yapısından kaynaklı olarak bazı zorluklarla da karşı karşıya kalabilir. Örneğin, halkın iradesinin tam anlamıyla yansıtılmadığı durumlar, yolsuzluk, siyasi güç mücadeleleri ve halkın eğitimsizliği gibi sorunlar, demokrasilerin işleyişini olumsuz yönde etkileyebilir. Ancak bu tür zorluklara rağmen, demokrasi halkın çıkarlarına en uygun yönetim şeklidir ve çoğunlukla insana ve özgürlüklere saygı duyan ülkelerde uygulamada başarılı sonuçlar yaratmıştır.

Demokrasi halkın temsil edildiği, özgürce düşüncelerin ifade edildiği, seçimlerle işbaşına gelen yöneticilerin etik değerlere saygı duydukları, hukukun üstünlüğüne inandıkları bir yönetim şeklidir¹⁰. Bu nedenle, demokrasi, insanların haklarının korunması ve özgürce düşüncelerini ifade edebilmeleri için gerekli olan ortamı sağlar. Ayrıca, demokrasilerde hükümetlerin faaliyetleri daha fazla denetlenebilir ve hesap verebilir olurlar, bu da halkın güvenliği ve temel ihtiyaçlarının daha iyi karşılanmasına yardımcı olur¹¹. Demokrasinin önemi, dünya genelinde kabul gören bir olamazsa olmaz haline gelmiştir. Birçok ülke, demokratik yönetim sistemlerini benimsemişlerdir ve bu sistemler; halkın katılımı, düşüncelerin özgürce ifade edilmesi, yasalarda eşitliğin sağlanması gibi önemli unsurları içermektedir¹².

⁸ Pateman, *op. cit.*; Shcharansky, Natan ve Dermer, Ron, *The Case For Democracy*, Public Affairs, 2004.

⁹ Yascha Mounk, *The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is In Danger And How To Save It*, Harvard University Press, 2018; Nancy, Jean L., *The Truth of Democracy*, Fordham Univ. Press, 2010.

¹⁰ Jürgen Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Translated by William Rehg. Cambridge, Mass., MIT Press, 1996; John R. Hibbing ve Elizabeth Theiss-Morse, *Stealth Democracy: Americans' Beliefs About How Government Should Work*, Cambridge University Press, 2002; Rogers Smith, *Civic Ideals*, New Haven: Yale University Press, 1997

¹¹ Ian Shapiro, *The State of Democratic Theory*, Princeton, Princeton University Press, 2003; Bruce Bueno de Mesquita ve George W. Downs, "Development and Democracy", *Foreign Affairs*, Cilt 84, Sayı 5, 2005, s. 77-86.

¹² Larry Diamond ve Leonardo Morlino, "The Quality Of Democracy: An Overview", *Journal of Democracy*, Cilt 15, Sayı 4, 2004, s. 20-31; David Stasavage, *The Decline and Rise of Democracy*, Princeton: Princeton University Press, 2020.

Ancak, demokrasilerin işleyişi için halkın bilinçli olarak yönetim ve karar mekanizmalarına katılımı büyük önem taşır. Eğitimli, bilinçli, düşüncelerini özgürce ifade edebilen insanların varlığı, demokrasinin doğru ve sağlıklı bir şekilde çalışmasını sağlar. Sonuç olarak, demokrasi dünya genelinde kabul gören ve halkın haklarını koruyan, temsilciler vasıtasıyla yönetimi sağlayan, halkın katılımı ve siyasi rekabetçiliğe izin veren bir sistemdir. Demokrasiler, bazı zorluklarla karşılaşabilir ancak, insana saygı, özgürlükler ve hukukun üstünlüğüne dayanan değerleri sayesinde insanlar için güvenli bir yaşam ortamı sağlar¹³.

3. SEÇİM HUKUKU

Seçim hukuku, seçimlerin yapılması, sonuçlarının tespiti ve itiraz yollarının belirlenmesinde kullanılan kuralların ve yöntemlerin bütünüdür¹⁴. Seçim hukuku genellikle bir ülkenin yasama organında yasalaşmış kanunlar, yargı kararları ve seçim kurulları tarafından belirlenmiş yönetmelikler ve prosedürlerden oluşur. Seçim hukuku, seçimlerin adil, şeffaf ve serbest bir şekilde yapılabilmesini ve sonuçlarının doğru bir şekilde hesaplanmasını sağlar¹⁵.

Seçimlerin düzenlenmesi, seçmenlerin ve adayların katılımı ve seçim sonuçlarının şeffaf biçimde açıklanması, seçim hukukunun temel ilkeleri arasında yer alır. Bu ilkelere uyan bir seçim hukuku, demokrasinin işleyişini sağlar¹⁶. Seçimlerde eşitlik, tarafsızlık, adil yargılanma hakkı, özgürce oy kullanabilme hakkı, oy sayımının doğru

¹³ Benjamin Barber, *Strong Democracy*, Berkeley, University of California Press, 1984; Cornelius Castoriadis, "Democracy As Procedure And Democracy As Regime", *Constellations*, Cilt 4, Sayı 1, 1997, s. 1-18; Iris M. Young, *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

¹⁴ James A. Gardner, "Election Law and Democratic Theory". *University at Buffalo School of Law Legal Studies Research Paper No. 2022-001*, 2022.

¹⁵ Richard Briffault, "Election Law Localism and Democracy", *NCL Rev.*, Cilt 100, s. 1421-1468; G. Bingham Powell Jr ve Georg S.Vanberg, "Election Laws, Disproportionality And Median Correspondence: Implications For Two Visions Of Democracy", *British Journal of Political Science*, Cilt 30, Sayı 3, 2020, s. 383-411.

¹⁶ Burt Neuborne, "Making the Law Safe for Democracy: A Review of the Law of Democracy Etc", *Michigan Law Review*, Cilt 97, Sayı 6, 1998, s. 1578-1595; Michael S. Kang, *To Here from Theory in Election Law*, Princeton University Press, 2008.

bir şekilde yapılması ve sonuçların şeffaf bir şekilde açıklanması da seçim hukukunun önemli ilkelerindedir¹⁷.

Seçim hukuku, seçimlerin düzenlenmesinden sonuçlarının açıklanmasına kadar birçok konuyu kapsar. Seçim hukukunun konuları arasında seçmen kaydı, adayların kaydı, oy verme, oy sayımı ve sonuçların resmi olarak açıklanması gibi konular yer alır. Seçmen kaydı, seçmenlerin kim olduğunu belirlemek için kullanılan bir süreçtir¹⁸. Kayıtların doğru bir şekilde yapılması, seçimlerin daha adil ve doğru bir şekilde yapılmasını sağlar. Adayların kaydı, seçimlere katılmak isteyen adayların belirli koşulları karşılaması ve kaydedilmesi sürecidir. Bu aşamada adaylar, seçime katılmak için gerekli olan belgeleri sunarlar ve adaylık başvuruları genellikle belirli bir süre öncesinde yapılır. Oy verme, seçmenlerin oy kullanmak için sandık başına gitmelerini veya posta yoluyla oylarını vermesini içeren bir süreçtir. Bu süreçte, seçmenlerin oylarının doğru bir şekilde sayılabilmesi için belirli kurallar ve yönergeler vardır. Bunlar arasında oy pusulalarının nasıl kullanılacağı, kimlerin oy kullanabileceği ve nasıl sayılabileceği yer alır. Oy sayımı, seçimlerin sonuçlarını belirlemek için kullanılan bir süreçtir. Seçimlerden sonra, oy pusulaları, oyların sayımı için belirlenmiş kurullar tarafından sayılır. Bu süreçte, kesin sonuçları belirlemek için farklı kurallar ve prosedürler uygulanır. Sonuçları resmi olarak açıklamak, seçim sonuçlarının nihai şekilde açıklanmasıdır. Bu süreçte, çeşitli seçim kurulları tarafından yapılan resmi açıklamalar, seçmenler ve kamuoyu için sonuçların açıklanması ve doğru bir şekilde kaydedilmesi için belirli bir düzenlemeye tabi tutulur. Seçim hukukunun diğer bir konusu da seçimlerin gerektiği gibi yönetilmesidir. Bu, adaylar ve faaliyetlerindeki bazı sınırlamalar gibi konuları içerir¹⁹.

¹⁷ James A. Gardner ve G. Uriel Charles, *Election Law In The American Political System*, Aspen Publishing, 3. Baskı, 2023; Anand B. Kafaltiya, *Democracy and Election Laws*, Deep and Deep Publications, 2003.

¹⁸ David, Schultz, *Routledge Handbook of Election Law*, Routledge, 2022; Louis, Massicotte, Andre Blais ve Antonie, Yoshinaka, *Establishing The Rules Of The Game: Election Laws In Democracies*, University of Toronto Press, 2004.

¹⁹ Heather K. Gerken, "Lost in the Political Thicket: The Court, Election Law, and the Doctrinal Interregnum", *University of Pennsylvania Law Review*, Cilt 153, 2004, s. 503; G. Bingham, Powell, *Elections as Instruments of Democracy*. New Haven, Yale University Press, 2000; David Schultz, *Election Law And Democratic Theory*, Routledge, 2016; Daniel P. Tokaji, "Leave It to the Lower Courts: On Judicial Intervention in Election Administration", *Ohio State Law Journal*, Cilt 68, 2007, s. 1065-1096.

Seçim hukukunun önemi, demokrasinin temel ilkelerinin uygulanmasına yardımcı olmasıdır. Seçim hukukunun adil, şeffaf ve serbest bir şekilde uygulanması, seçmenlerin oy kullanma haklarını korur ve seçim sonuçlarının doğru bir şekilde belirlenmesini sağlar²⁰. Seçim hukuku, aynı zamanda seçimlerin güvenli, düzenli ve gerekli koşulları karşılayarak yapılmasını sağlayarak seçmen güvenliğini de artırır²¹. Seçimler, bir ülkedeki yönetimin ve yönetime katılanların meşruiyeti için son derece önemlidir. Bu nedenle, seçim hukuku, seçmen güvenliğini ve seçim sonuçlarının doğru bir şekilde belirlenmesini sağlayarak demokrasinin temel ilkelerini destekler²². Seçim hukuku, aşağıdaki hususları kapsar:

Seçim Sistemleri: Seçimlerin nasıl yapılacağına ilişkin yöntemler ve kurallar bütünü örneğin, çoğunluk sistemi, nisbi temsil sistemi gibi.

Seçim Bölgeleri: Seçim bölgelerinin nasıl belirleneceği ve sınırlarının nasıl çizileceği konularını kapsar.

Adaylık: Kimin, nasıl ve hangi şartlar altında seçimlerde aday olabileceği hususlarını düzenler.

Seçim Kampanyaları: Siyasal kampanyaların finansmanı, kampanya süresi, propaganda yöntemleri ve medya kullanımı gibi konuların düzenlenmesini esas alır.

Oylama ve Sayım: Oy verme süreci, oyların sayımı ve sonuçların tespiti gibi konuları düzenler.

Denetim ve Yaptırımlar: Seçimlerin denetimi, seçim suçları ve ihlalleri ile ilgili yaptırım ve uygulamaları kapsar.

²⁰ James A. Gardner, "The Dignity of Voters – A Dissent", *University of Miami Law Review*, Cilt 64, 2010, s.435-463.

²¹ Edward B. Foley, "Due Process, Fair Play, and Excessive Partisanship: A New Principle for Judicial Review of Election Laws", *The University of Chicago Law Review*, Cilt 84, Sayı 2, 2017, s. 655-756; Joshua S. Sellers, "Election Law And White Identity Politics", *Fordham Law Review*, Cilt 87, Sayı 4, 2018, s. 1515-1576.

²² Chambers C. Goodman, "The Devolution of Democratic Citizenship", *Cornell Journal of Law and Public Policy*, Cilt 30, Sayı 4, 2021, s.671-713; Pipa, Norris, Rihard W. Frank ve Ferran M. Coma, *Contentious Elections*, New York, Routledge, 2015.

İtiraz ve Şikâyetler: Seçim sonuçlarına itiraz ve şikâyet yolları gibi konuların hangi merciye yapılacağı ve nasıl değerlendirileceği esaslarını düzenler.

Seçim hukuku, seçimlerin demokratik meşruiyetini sağlamak için kritik bir işlev görür. Bu hukuk dalı, seçmenlerin, adayların ve siyasi partilerin haklarını korurken aynı zamanda yasa dışı müdahaleleri ve hileleri önlemeyi amaçlar.

Sonuç olarak, seçim hukuku demokrasinin işleyişini sağlamaya yardımcı olan önemli bir disiplindir. Adil, şeffaf ve serbest seçimlerin yapılması, seçim sonuçlarının doğru bir şekilde belirlenmesi, seçmen güvenliğinin sağlanması ve demokratik prensiplerin işleyişi için gerekli koşulların yaratılması açısından seçim hukukunun önemi büyüktür²³. Bununla birlikte, seçim hukuku tüm dünyada hukuk sistemleri, seçim teknolojileri ve sosyal düzenlerin farklılıkları nedeniyle farklılıklar gösterebilir. Örneğin, bazı ülkelerde seçimler birkaç gün sürebilirken, diğerlerinde sadece birkaç saat sürebilir. Bazı ülkelerde oy pusulası seçmenler tarafından doldurulurken, diğerlerinde elektronik oylama cihazları kullanılır. Ancak, seçim hukuku, belirli çerçeveler ve prensipler altında, adil, şeffaf ve serbest seçimlerin yapılmasını sağlamak için birçok ülkede benzer kurallar ve prosedürler içermektedir. Sonuç olarak, seçim hukuku, seçimlerin demokratik temelleri için hayati önem taşıyan, adil, şeffaf ve serbest seçimlerin yapılmasını sağlayan bir disiplindir. Seçim hukuku kurallarının uygulanması, demokrasinin işleyişini güvence altına alırken, aynı zamanda seçmen güvenliğini de artırır²⁴.

²³ James A. Gardner, "Election Law As Applied Democratic Theory", *Louis ULJ*, Cilt 56, 2011, s.689-699; Richard Hasen, *The Supreme Court And Election Law: Judging Equality From Baker v. Carr to Bush v. Gore*. NYU Press, 2003.

²⁴ Steven F. Huefner, "Just How Settled Are the Legal Principles that Control Election Disputes?", Cilt 8, Sayı 3, *Election Law Journal*, 2009, s. 233-237; Alexander, Keyssar, *The Right to Vote: The Contested History of Democracy in the United States*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 2000; Edward B. Foley, "Election Law and the Roberts Court", *Ohio State Law Journal*, Cilt 68, Sayı 3, 2007, s.733-742.

3.1. Seçim Hukuku İlkeleri

Seçim hukuku ilkeleri, demokratik bir toplumun seçim sürecinin adil, açık, şeffaf ve özgür bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak için oluşturulmuştur²⁵. Bazı temel seçim hukuku ilkeleri şunlardır²⁶.

Eşitlik İlkesi: Tüm siyasi partilerin ve adayların eşit şekilde muamele görmesi gerektiği anlamına gelir. Seçim sürecinde, hiçbir parti veya aday diğerlerine göre ayrıcalıklı davranmamalıdır. Eşitlik ilkesi, adil bir seçim sürecinin sağlanmasına yardımcı olur.

Gizlilik İlkesi: Oy kullanma işlemi özel ve gizli olmalıdır. Seçmenlerin tercihlerinin gizli kalması, baskı veya tehdit altında kalmadan özgürce oy kullanmalarını sağlar.

Açıklık İlkesi: Seçim sürecinin bütün aşamaları açık ve şeffaf olmalıdır. Siyasi partiler, seçim kurulları ve adaylar seçim sürecindeki her adımda gözlemci olarak yer alabilirler. Bu sayede, seçim sürecinin şeffaf ve adil olduğu tüm taraflarca kabul edilir.

²⁵ Richard L. Hasen, "Introduction: Developments in Election Law", *Loyola Los Angeles Law Review*, Cilt 42, Sayı 3, 2008, s. 565; Steven Huefner ve Edward B.Foley, "The Judicialization of Politics: The Challenge of the ALI Principles of Election Law Project", *Brooklyn Law Review*, Cilt 79, Sayı 2, 2014, s. 551- 578.

²⁶ Keysar, *op. cit.*; Hasen, *The Supreme, op. cit.*; Gardner, *Election Law, op. cit.*; Joshua A. Douglas, "The Procedure of Election Law in Federal Courts", *Utah Law Review*, Cilt 2011, Sayı 2, 2011, s.443-488; Edward B. Foley, "Due Process, Fair Play, and Excessive Partisanship: A New Principle for Judicial Review of Election Laws", *The University of Chicago Law Review*, Cilt 84, Sayı 2, 2017, s. 655-756; Bob Watt, *UK Election Law: A Critical Examination*, Routledge-Cavendish, 2020; John H. Young, *International Election Principles: Democracy & The Rule Of Law*, American Bar Association, 12. Baskı, 2009; Nicholas Stephanopoulos, "Elections and Alignment", *Columbia Law Review*, Cilt 114, 2014, s. 283-366; David Schleicher, "The Boundary Problem and the Changing Case Against Deference in Election Law Cases: Lessons from Local Government Law", *Election Law Journal*, Cilt 15, Sayı 3, 2016, s. 247-262; Jörgen Hermansson, "The Election System", in Editors: Jon Pierre, *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, 2016, s.103-114; John C. Nagle, "The Appearance of Election Law", *J. Legis.*, Cilt 31, 2004, s. 37-44; Jonathan Misk, "Standardizing the Principles of International Election Observation", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Cilt 43, Sayı 3, 2010, s. 763-821; Louis Massicotte, Andre Blais ve Antonie, Yoshinaka, *Establishing The Rules Of The Game: Election Laws In Democracies*, University of Toronto Press, 2004.

Tarafsızlık İlkesi: Seçim hukuku ayrıca seçim kurullarının tarafsız kalmasını ve tüm partilerin eşit şartlarda muamele görmesini sağlar.

Güvenilirlik İlkesi: Seçim sonuçları güvenilir olmalıdır. Seçim sonuçlarının belirlenmesi için kullanılan teknoloji ve prosedürler, sonuçların güvenilir olmasını sağlamalıdır.

Katılım İlkesi: Tüm seçmenlerin seçim sürecine katılma hakkı vardır. Bu ilke, seçmen kayıtlarının doğru bir şekilde tutulmasını ve seçmenlerin oy kullanmak için gereken tüm bilgilere sahip olmasını gerektirir. Ayrıca, seçmenlerin engelsiz bir şekilde oy kullanmalarını sağlamak için gerekli önlemler de alınmalıdır.

Meşruiyet İlkesi: Seçim sonuçlarına toplumun geniş kesimlerince kabul edilebilirlik kazandırmak için meşruiyet ilkesi de önemlidir. Seçimlerin adil ve şeffaf bir şekilde yapılması, seçmenlerin iradesinin yasal yollarla ifade edilmesi ve sonuçların doğru belirlenmesine izin verilmesi bu ilkenin gerçekleşmesiyle sağlanır.

Düzenli ve Dönemsel Seçimler İlkesi: Seçimlerin belirli aralıklarla, düzenli olarak yapılmasını ve her seçimin belirli yasal süreler dahilinde gerçekleşmesini garanti eder.

Hukuki Denetim İlkesi: Seçim sürecinde yapılan işlemlerin ve alınan kararların yargısal denetime tabi olması gerektiğini belirtir. Bu, hukuka aykırı eylem ve işlemlerin düzeltilmesini sağlar.

Bu ilkelere uyulması, seçim sonuçlarının doğru ve adil bir şekilde belirlenmesini sağlar ve seçim sonucuna geniş bir katılım ve kabul sağlayıp, toplumda demokratik sürece olan güveni artırır. Bunların yansira seçim hukuku, seçme ve seçilme hakları üzerine kurulu olan demokrasinin, güçler ayrılığı, özgürlük, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi temel değerleri de güvence altına alır²⁷.

²⁷ Hasen, *Introduction, op. cit.*; Schultz, *Election Law, op cit.*; James A. Gardner, *Comparative Election Law*, Edward Elgar Publishing, 2022.

3.1.1. Eşitlik İlkesi

Eşitlik ilkesi, seçimlerde her seçmenin oy hakkının eşit olduğunu ve her adayın da seçmenler tarafından eşit şekilde değerlendirildiğini belirtir. Her yetişkin vatandaşın, hiçbir ayırım gözetmeksizin, seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olması ilkesi genel oy hakkı şeklinde ifade edilir. Bu, seçme ve seçilme hakkının evrenselliğini ifade eder²⁸. Bu ilke, seçimlerin adil ve demokratik bir şekilde yürütülmesinde önemli bir rol oynar. Bu ilke, çeşitli yasal düzenlemeler aracılığıyla sağlanır. Seçim kuralları, kampanya finansmanı sınırlandırmaları, oy kullanma yeri ve saatleri konusunda düzenlemeler, adayların adil ve eşit şekilde temsil edilmesini sağlayabilir. Seçim düzenlemeleri, tüm vatandaşların seçim sürecine kolayca erişimini ve katılımını sağlamalıdır. Bu, fiziksel ve sosyal engellerin ortadan kaldırılmasını da içerir²⁹. Ayrıca, eşitlik ilkesi vatandaşların seçmen olarak kabul edilme ve bu suretle oy kullanma haklarının eşit şekilde uygulanmasını da içermektedir. Seçim hukuku, vatandaşların oy kullanma hakkına ve adayların seçmenler tarafından eşit şekilde değerlendirilmesine ilişkin hükümler içeren yasal düzenlemelerle bu ilkeyi destekler³⁰.

Seçim hukuku, ülkelerin anayasaları, seçim kanunları ve ilgili diğer yasal düzenlemeler aracılığıyla belirlenir. Bu hukuk, seçimlerin adil, dürüst ve eşit şekilde yürütülmesi için çeşitli kurallar ve düzenlemeler içerir³¹. Her ülkenin seçim hukuku farklı olabilir, ancak çoğu demokratik ülkede seçim hukuku eşitlik ilkesine dayanır. Bu ilke, vatandaşların oy kullanma haklarının eşit ve adayların da seçmenler tarafından eşit şekilde değerlendirildiğini garanti eder³².

²⁸ Ronald Dworkin, "What Is Equality-Part 4: Political Equality", *USFL Review*, Cilt 22, 1987, s. 1-30; Adam Przeworski, *Why Bother With Elections*. John Wiley & Sons, 2018;

²⁹ Schultz, *Routledge, op. cit.*; Guy S. Goodwin-Gill, *Free and Fair Elections*, Inter-Parliamentary Union, 2006.

³⁰ Jonathan W. Still, "Political Equality And Election Systems", *Ethics*, Cilt 91, Sayı 3, 1981, s.375-394; Edward B. Foley, "Equal-Dollars-Per-Voter: A Constitutional Principle Of Campaign Finance", *Colum. Law Review*, Cilt 94, 1994, s.1204-1206

³¹ Drude Dahlerup, "Electoral Gender Quotas: Between Equality Of Opportunity And Equality Of Result", *Representation*, Cilt 43, Sayı 2, 2007, s. 73-92; Richard H. Pildes, "Elections", *NYU School of Law, Public Law Research Paper No. 12-63*, 2012.

³² Marion Just, "A Theme Of Equality In Campaigns And Elections", *PS: Political Science & Politics*, Cilt 38, Sayı 1, 2005, s.57-65; Dennis F. Thompson, *Just*

3.1.1.1.Eşitlik ilkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Eşitlik ilkesi, demokrasinin en temel prensiplerinden biridir ve herhangi bir ayrımcılık, ayrıcalık, ya da önyargı olmaksızın tüm bireylerin siyasi sistemde eşit şekilde temsil edilmesini gerektirir. Bu nedenle seçimlerin adil ve eşit koşullarda yapılması, demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için hayati önem taşır. Adil seçimler, en başta oylama sürecinde eşitlik ilkesinin uygulanmasını gerektirir. Her seçmenin oy kullanma hakkı bulunmalı ve her oy eşit ağırlığa sahip olmalıdır. Bu nedenle, seçim sistemi genellikle her seçmenin tek bir oy kullanmasına ve seçimlerin açık, şeffaf ve denetlenebilir bir şekilde yapılmasına dayanır. Ayrıca, adil seçimler için adayların eşitlik ilkesine uygun olarak seçilme hakkı bulunmalıdır. Adaylar arasında belirli bir siyasi veya mali güce sahip olmayanlar bile, oy verme hakkı olan her seçmenden eşit şekilde destek alabilmelidir. Bu nedenle kampanya harcamaları, adayların eşit şekilde yarışabilmesi için belirli sınırlar dâhilinde tutulmaktadır. Dolayısıyla, eşitlik ilkesi, demokrasinin temel taşlarından biridir ve seçimlerin adil ve eşit şartlarda yapılması, demokrasinin sağlıklı ve sürdürülebilir olması için önemlidir. Eşitlik ilkesi, demokrasinin yalnızca seçim sürecinde değil, aynı zamanda siyasi yaşamın her alanında uygulanması gereken bir ilkedir.

3.1.2. Gizlilik İlkesi

Seçim hukuku açısından gizlilik ilkesi, seçmenlerin oy kullanırken tercihlerini açıklamak zorunda olmadıkları anlamına gelir. Bu ilke, her seçmenin oyunu gizli tutma hakkına sahip olduğunu ve seçmenlerin oy tercihlerini kimseye açıklamak zorunda olmadıklarına işaret eder. Gizlilik ilkesi, seçimlerin bağımsızlığına ve dürüstlüğüne katkıda

Elections: Creating A Fair Electoral Process In The United States, University of Chicago Press, 2002.

bulunur. Bu ilke, seçmenleri baskı altında tutmaktan veya tehdit etmekten kaçındığı için seçimlerin özgürce yapılmasını sağlar. Seçmenlerin oylarının gizliliğini korumak için seçimlerde pek çok tedbir alınır. Örneğin, seçmenlerin oy kullanırken oylarını vermek için bir perde arkasına geçmeleri sağlanır. Ayrıca, oyların sayımı sırasında, hangi seçmenin hangi adaya oy verdiği bilgisi gizli tutulur. Gizlilik ilkesi ayrıca, seçmenlerin oy kullanırken tercihlerini etkileyecek herhangi bir dış etkiden korunmalarını sağlar. Bu nedenle, seçim bölgeleri ve oy kullanım merkezleri, seçim günü yeterli güvenlik önlemlerinin alındığı bir ortamda açık tutulur. Bu sayede, seçmenlerin tercihlerinin açıklanmaması ve oylarının gizliliği korunarak seçim sonuçlarının dürüst ve adil bir şekilde belirlenmesi amaçlanır. Teknoloji, çeşitli sorunları çözmek için insan yaşamının bir parçası haline gelirken, elektronik oylama, topluma kendi seçimiyle aday seçme hakkını özgürce ve kolayca kutlama konusunda büyük fayda sunmaktadır. Fakat avantajlarına rağmen, sadece seçim sırasında değil, öncesi ve sonrasında da seçmenin mahremiyetinin korunması gibi büyük riskleri, zorlukları ve tehditleri barındırıyor. Bu açıdan gizlilik ilkesinin korunması için ek tedbirler alınması gerekmektedir³³.

Seçim hukuku açısından gizlilik ilkesi, verilerin gizliliğinin korunmasını gerektirir. Seçmenlerin özel oy tercihleri ile ilgili verilerin, diğer seçmenler veya üçüncü taraflarla paylaşılmamasını sağlayan yasal düzenlemeler oluşturulur. Aynı zamanda, oy tercihleri bilgisinin doğru bir şekilde kaydedilmesi ve muhafaza edilmesi için yasal düzenlemeler de mevcuttur. Seçim yapma sürecinde tutulan bütün veriler, usulsüzlükler ya da hileler durumunda gerekli soruşturmaların yapılması için kullanılabilir³⁴.

³³ Herb Deutsch, "Public Opinion's Influence on Voting System Technology", *Computer*, Cilt 38, Sayı 3, 2005, s. 93-95; Colin Bennett, "The Politics Of Privacy And The Privacy Of Politics: Parties, Elections And Voter Surveillance In Western Democracies", *First Monday*, Cilt 18, Sayı 8, 2013; Colin Bennett, "Data Driven Elections and Political Parties in Canada: Privacy Implications, Privacy Policies and Privacy Obligations", *Canadian Journal of Law and Information Technology*, *Forthcoming*, Cilt 16, Sayı 2, 2018, s. 195-226; Elizabeth F. Judge, ve Michael Pal, "Voter Privacy And Big-Data Elections", *Osgoode Hall Law Journal*, Cilt 58, Sayı 1, 2021, s. 1-55.

³⁴ Josh Benaloh ve Dwight Tuinstra, "Receipt-Free Secret-Ballot Elections", *Proceedings Of The Twenty-Sixth Annual Acm Symposium On Theory Of Computing*, 1994, s. 544-553; Ronald Cramer, et al., "Multi-Authority Secret-Ballot Elections With Linear Work", *International Conference on the Theory and Applications of Cryptographic Techniques*, 1996, s. 72-83; Tarmo Kalvet, "Management of Technology: The Case of e-Voting in Estonia", *IEEE International Conference on*

3.1.2.1. Gizlilik İlkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Seçimlerin adil, geçerli ve güvenilir olması, demokrasi açısından önemlidir. Bunun için ise, seçimlerin gizli ve özgür geçmesi gerekmektedir. Gizlilik ilkesi, seçmenlerin korku, baskı veya dış etkenlerin etkisi altında kalmadan, özgürce ve bağımsız bir şekilde oy kullanmalarını sağlar. Bu nedenle, demokratik bir seçim sürecinin sağlıklı ve adil işleyebilmesi için, seçmenlerin oy tercihlerinin gizli tutulması şarttır. Gizlilik ilkesi, seçimlerin meşruiyetini sağlar ve oy kullanma sürecinin adil geçtiğine dair güveni artırır. Seçmenlerin oylarının açık bir şekilde ortaya çıkarılmaması, herhangi bir baskı veya tehdidin altında seçmenlerin kararlarının değiştirilmesinin önüne geçer. Böylece, seçmenlerin özgür ve adil bir şekilde oylarını kullanabilmeleri, demokrasinin temel prensiplerinden biri olan halkın egemenliğinin gerçekleştirilmesini mümkün kılar. Ayrıca gizlilik ilkesi, her seçmenin eşit koşullarda oy kullanmasının anahtarıdır. Eğer seçimlerde oy tercihleri açık bir şekilde ortaya çıkarılsa, seçmenlerin siyasi ya da sosyal görüşleri nedeniyle hedef haline gelmeleri korkusu, belirli grupların oylarının bastırılmasına veya istenmeyen bir şiddet sarmalına neden olabilir. Ancak, gizlilik ilkesi sayesinde her seçmenin oyları eşit bir şekilde önemli hale gelir ve seçim sonuçları daha adil bir şekilde belirlenir. Sonuç olarak, gizlilik ilkesi, demokrasinin sağlıklı ve adil işleyebilmesi için olmazsa olmaz bir prensiptir ve seçmenlerin tercihlerini açıklamamaları sayesinde her seçmenin siyasi bir baskıya maruz kalmadan, özgürce ve bağımsız bir şekilde seçim yapabilmesini sağlar. Ayrıca, seçmenlerin gizlilik hakkı sayesinde, seçim sonuçlarının tutarlı ve güvenilir olması daha sağlam hale gelir. Gizlilik

Computer Technology and Development, 2009, s. 512-515; Wen S. Juang, ve Chin L. Lei, "A Collision-Free Secret Ballot Protocol For Computerized General Elections", *Computers & Security*, Cilt 15, Sayı 4, 1996, s. 339-348.

ilkesi, demokrasinin temel prensiplerinden biridir ve adil, özgür ve demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesinde hayati bir öneme sahiptir.

3.1.3. Açıklık İlkesi

Seçim süreçlerinin ve sonuçlarının şeffaf ve açık bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ifade eder. Bu ilke, seçim yönetimleri, adaylar ve seçmenler açısından önemli bir rol oynar. Seçim yönetimleri, seçimlere ilişkin kararları alırken, mümkün olduğunca şeffaf bir şekilde davranarak, seçim kararlarının nasıl alındığı ve hangi kriterlere dayandığı hakkında seçmenleri bilgilendirmelidirler. Adayların, seçim süreci boyunca seçmenlerle doğrudan etkileşimde buldukları politika, vaat ve seçmen sorularına verdikleri cevaplar açısından uygun bir zemin sağlar. Seçmenler ise, adayların ve seçim yönetimlerinin verdikleri bilgileri takip ederek, seçim süreciyle ilgili doğru ve yeterli bilgi edinirler. Ayrıca, açıklık ilkesi, seçim işlemlerinin yönetimi sırasında belgeleme ve raporlama gerekliliği de getirir. Seçim sürecinde kullanılan malzemelerin tarihçesi, kullanılan ekipmanların kalibrasyon raporları ve seçmenlerin oy kullanma durumları gibi çeşitli bilgilerin kaydedilmesi ve raporlanması gereklidir. Bu şekilde, seçim sürecinin bütünlüğü sağlanabilir ve sonuçlar doğru bir şekilde tespit edilebilir³⁵.

Açıklık ilkesi seçim hukuku açısından, seçim süreçlerinin ve sonuçlarının şeffaf ve açık bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ifade eder. Seçimlerin adil bir şekilde yapılmasını sağlamak için tasarlanmıştır ve seçim yönetimleri, adaylar ve seçmenler açısından önemli bir role sahiptir³⁶.

³⁵ Carl W. Dundas, "Transparency In Organizing Elections", *The Round Table*, Cilt 83, Sayı 329, 1994, s.61-75; Jorgen Elklit ve Palle Svensson, "What Makes Elections Free And Fair?" *Journal of Democracy*, Cilt 8, Sayı 3, 1997, s. 32-46; Bernard, Manin, Adam Przeworski ve Susan, Stokes, *Democracy, Accountability, and Representation*, Cambridge University Press, 1999; Joseph E. Stiglitz, "On Liberty, The Right To Know, And Public Discourse: The Role Of Transparency In Public Life", in Editor: Ha-Joon Chang, *The Rebel Within*, s. 1-32.

³⁶ Patrick Merloe, "Human Rights: The Basis For Inclusiveness, Transparency, Accountability And Public Confidence In Elections", *International principles for democratic elections*. Washington, DC: Sandler, Reiff, and Young, 2009; Larry Diamond ve Ramon H., Myers, *Elections And Democracy In Greater China*, Oxford, 2001.

3.1.3.1. Açıklık İlkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Açıklık ilkesi, seçimlerin demokratik bir ülkede adil ve şeffaf bir şekilde yapılması gerektiğine ilişkin önemli bir kavramdır. Demokratik bir ülkede, seçimler, halkın yönetimde etkin bir şekilde yer alabilmesi için en önemli araçlardan biridir. Seçimler, insanların temsilcilerini ve yönetimlerini seçme hakkına sahip olmaları nedeniyle, demokratik bir toplumda açık bir şekilde yapılmalıdır. Ayrıca, seçimlerin şeffaf ve açık bir şekilde yönetilmesi, seçim sonuçlarının meşruiyetini artırır ve halkın güvenini yükseltir. Bu nedenle, açıklık ilkesi, seçim süreçlerinin, adayların ve seçim yönetimlerinin şeffaf bir şekilde açıklanması ve belgelenmesi demokrasi için son derece önemlidir. Seçim sürecinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, seçmenlerin ve adayların düşüncelerini açıkça ifade edebilmeleri, seçmenlerin bilinçli bir şekilde tercihlerini yapabilmeleri ve sonuçlarına güvenebilmeleri demokrasinin temelini oluşturmaktadır.

3.1.4. Tarafsızlık İlkesi

Tarafsızlık ilkesi, seçim sürecinde devletin ve seçim yönetim kurumlarının tarafsızlıkla hareket etmesini ve adil bir seçim ortamı sağlamasını gerektirir. Bu ilke, seçimlerin adaletli bir şekilde yürütülmesini ve seçmenlerin iradelerinin özgürce ifade edilmesini sağlar. Aynı zamanda seçim yönetim kurumlarının, adaylara eşit imkanlar sunması ve herhangi bir adaya veya partiye ayrıcalık tanımaması da bu ilkenin bir gereğidir. Bu ilke, demokratik bir seçim sürecinin temel taşlarından biridir³⁷.

Tarafsızlık ilkesi, öncelikle devletin ve seçim yönetim kurumlarının tarafsızlıkla hareket etmesini gerektirir. Bu ilke, seçimlerin adil bir

³⁷ Przeworski, *op. cit.*; Philip L. Dubois, "Accountability, Independence, And The Selection Of State Judges: The Role Of Popular Judicial Elections", *SMU Law Review*, Cilt 40, Sayı 6, 1987, s. 31-52.

şekilde yürütülmesi ve tüm adayların ve partilerin eşit fırsatlara sahip olması için önemlidir. Tarafsızlık ilkesi, seçim yönetim kurumlarının bağımsız ve tarafsız bir şekilde çalışması gerektiği anlamına gelir. Bu kurumların herhangi bir adaya veya partiye önyargıyla yaklaşmaması ve tüm adaylara ve partilere eşit muamele yapması gerekmektedir. Seçim yönetim kurumlarının tarafsızlık ilkesi doğrultusunda, adayların ve partilerin seçim kampanyalarından yararlanabilecekleri eşit fırsatlar sunmaları da önemlidir. Bu nedenle, seçim hukuku genellikle adayların ve partilerin, televizyon ve radyo yayınlarına, afişlere ve diğer kampanya materyallerine erişmeleri için belirli kısıtlamalar getirmektedir. Tarafsızlık ilkesi aynı zamanda, oy verme işleminin adil bir şekilde yürütülmesi için de gereklidir. Oy verme işlemi sırasında, seçmenlerin özgürce oy kullanmaları ve seçimlerin sonuçlarına ilişkin herhangi bir müdahale olmaksızın sayımların yapılması sağlanmalıdır. Sonuç olarak, tarafsızlık ilkesi, seçimlerin adil ve demokratik bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla devletin ve seçim yönetim kurumlarının tarafsızlıkla hareket etmesini gerektirir³⁸.

Demokratik bir seçim süreci, seçimlerin adil bir şekilde yürütülmesi, tüm adayların ve partilerin eşit imkanlara sahip olması, seçmenlerin özgürce oy kullanabilmesi ve oy sayımının adil bir şekilde yapılması ile karakterize edilir. Tarafsızlık ilkesi bu adil seçim sürecinin temel unsurlarından biridir ve seçim hukuku tarafından sıkı bir şekilde korunmaktadır. Bu ilke, seçim yönetim kurumlarının bağımsız olması ve herhangi bir adaya veya partiye ayrıcalık tanımamasını gerektirir. Bu nedenle, tarafsızlık ilkesi seçimlerin adil ve demokratik bir şekilde yürütülmesini sağlar ve seçmenlerin iradelerinin özgürce ifade edilmesine olanak tanır³⁹.

³⁸ Elklit ve Svensson, *op. cit.*; Cüneyt Telsaç, “Kamu Yönetimi ve Etik”, in Editörler: Bekir Parlak *et al. Kamu Yönetimi ve Etik*, Astana Yayınları, 2023; Gregory H. Fox, “The Right To Political Participation In International Law”, *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, Cilt 86, 1992, s. 249-253; Caroline J., Tolbert, Todd Donovan, ve Shaun Bowler, *Election Law And Rules For Using Initiatives*, 1998.

³⁹ Douglas G. Anglin, “International Election Monitoring: The African Experience”, *African Affairs*, Cilt 97, Sayı 389, 1998, s. 471-495; Richard Briffault, “Public Funding And Democratic Elections”, *U. Pa. L. Rev.*, Cilt 148, 1999, s. 563-590; Cüneyt Telsaç, “(Letter to the Editor) Kadir Caner DOĞAN’ın “Jürgen Habermas’ta Katılım, Demokrasi Ve Meşruiyet Kavramları: Ombudsman Yönetişimi Üzerine Düşünmek” Adlı Makalesine Cevaben”, *Social Sciences Studies Journal*, Cilt 8, Sayı 97, 2022, s. 1405-1408.

3.1.4.1. Tarafsızlık İlkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Seçim hukuku açısından tarafsızlık ilkesinin demokrasi ile ilişkisi oldukça önemlidir. Demokratik seçimler, tüm vatandaşların seçim sürecinde eşit haklara sahip olduğu, adil bir şekilde yürütüldüğü ve sonuçlarına göre hükümetlerin belirlendiği seçimlerdir. Ancak bu adil seçim süreci, tarafsızlık ilkesi olmadan mümkün değildir. Bu nedenle, seçim hukuku açısından tarafsızlık ilkesi, demokratik bir seçim sürecinin temel unsurlarından biridir. Seçim hukuku açısından tarafsızlık ilkesi, devlet ve seçim yönetim kurumlarının tarafsızlıkla hareket etmesini ve adil bir seçim ortamının sağlanmasını gerektirir. Seçimlerin adaletli bir şekilde yürütülmesi ve seçmenlerin iradelerinin serbestçe ifade edilmesi için bu ilke oldukça önemlidir. Ayrıca seçim yönetim kurumlarının, adaylara tarafsız bir şekilde davranması ve herhangi bir adaya veya partiye ayrıcalık tanımaması zorunludur. Demokratik bir seçim sürecinde, seçim yönetim kurumları tarafından adaylara ve partilere eşit imkanlar sunulması gerekmektedir. Bu nedenle seçim hukuku genellikle adayların ve partilerin, televizyon ve radyo yayınlarına, afişlere ve diğer kampanya materyallerine erişimlerinde açık bir şekilde adil davranılmasını gerektirir.

3.1.5. Güvenirlilik İlkesi

Seçim hukuku açısından güvenilirlik ilkesi, seçimlerin adil ve güvenilir bir şekilde yapılması gerektiği ilkesidir. Bu ilke, seçim sürecinde birçok önemli unsuru kapsar. Öncelikle, seçimlerin tüm adaylar ve seçmenler için eşit şartlarda yapılması gerekmektedir⁴⁰. Bu şartların sağlanması için seçim öncesinde belirlenen kurallar ve prosedürlerin taraflar arasında açık bir şekilde paylaşılması ve herkes için erişilebilir olması gerekmektedir. Seçim sürecinde şeffaflık ve dürüstlük esas

⁴⁰ Staffan I. Lindberg, *Democracy and Elections in Africa*, JHU Press, 2006; Susan D. Hyde ve Nikolay Marinov, "Which Elections Can Be Lost?", *Political Analysis*, Cilt 20, Sayı 2, 2012, s. 191-210.

alınarak yürütülmelidir. Seçimlerin sürecinin transparan bir şekilde yönetilmesi ve adaylar, seçmenler ve kamuoyu tarafından tüm aşamaları görülebilir olması, bu ilkenin uygulanmasında son derece önemlidir⁴¹. Bu nedenle, seçimlerde oy verme işlemleri, oy sayımı, sonuçların ilanı ve itirazlarının değerlendirilmesi süreçleri açık ve şeffaf bir şekilde yürütülmelidir. Oy verme işlemi de güvenilirlik ilkesinin en önemli unsurlarından biridir. Oy verme işlemi gizli, özgür ve adil bir şekilde yapılmalıdır. Seçmenlerin, kaydettikleri oyun gizliliği korunmalı, bir başkası tarafından bu bilginin öğrenilmesine izin verilmemeli ve herhangi bir şekilde zorlanmamalıdır. Ayrıca, seçmenlerin oy verme işlemi sırasında herhangi bir baskı veya işlemi engelleyecek herhangi bir faktörden uzak tutulması gerekmektedir⁴².

Güvenirlilik ilkesi, seçim hukuku kapsamında yapılan düzenlemeler ile sağlanır. Seçim hukukundaki bu düzenlemeler, seçim sürecinin adil ve güvenilir olmasını sağlayacak şekilde tasarlanır. Güvenirlilik ilkesi, seçmenlerin ve adayların seçim sonuçlarına güvenmeleri ve seçimlerin meşru bir sonuç doğurmasını hedefler. Bunun için seçim sürecinde gerekli olan kuralların ve önlemlerin alınması gerekmektedir. Seçimlerin güvenilirliği tehlikeye girerse, demokratik değerler de tehlikeye girebilir ve toplumsal uzlaşma bozulabilir. Bu nedenle, seçim hukuku alanında yapılacak her düzenleme, güvenilirlik ilkesinin korunmasını hedeflemelidir⁴³.

⁴¹ Tolbert, *op. cit.*; Cüneyt Telsaç, “Yerel Yönetimlerde Özerkleşmenin Seçim Sürecine Etkileri”, in Editör: Fatih Güler, *Türkiye’de Yerel Seçimler*, Nobel Yayınları, 2023; Gulliermo A O'Donnell, “Horizontal Accountability In New Democracies”, *Journal of Democracy*, Cilt 9, Sayı 3, 1998, s. 112-126;

⁴² Thomas M. Franck, “The Emerging Right To Democratic Governance”, *American Journal of International Law*, Cilt 86, Sayı 1, 1992, s. 46-91; Richard R. Lau ve David P. Redlawsk, *How Voters Decide: Information Processing In Election Campaigns*, Cambridge University Press, 2006.

⁴³ Reuven Y. Hazan ve Gideon Rahat, *Democracy Within Parties: Candidate Selection Methods And Their Political Consequences*, OUP Oxford, 2010; Alberto Simpser, *Why Governments And Parties Manipulate Elections: Theory, Practice and Implications*, Cambridge University Press, 2013;

3.1.5.1. Güvenirlik İlkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Güvenirlik ilkesi, demokrasi ile yakından ilişkilidir. Demokrasi, seçimler yoluyla halkın kendi kendini yönetmesini sağlayan bir sistemdir. Bu nedenle, seçimlerin adil, özgür ve güvenilir bir şekilde yapılması, demokratik bir toplumun temel unsurlarından biridir. Güvenirlik ilkesinin demokrasi ile ilişkisi, seçimlerin demokratik bir süreç olarak kabul edilmesi, seçimlerin doğru sonuçlar vermesi ve halkın iradesinin tam olarak yansıtılması ile ilgilidir. Demokrasinin en önemli özelliklerinden biri, seçimler yoluyla halkın kendi kendini yönetmesi esasıdır. Seçimlerin güvenilirliği olmadan, halkın iradesi tam olarak yansıtılamaz ve demokratik süreçler sağlıklı ilerleyemez. Güvenirlik ilkesi, aynı zamanda demokratik bir toplumda adaletin temin edilmesini de sağlar. Seçimlerin adil ve güvenilir bir şekilde yapılması, tüm adayların eşit şartlarda yarıştığı ve seçim sonuçlarının doğru bir şekilde ortaya çıktığı anlamına gelir. Bu da demokratik bir toplumda adalet duygusunun güçlenmesine ve demokratik değerlerin korunmasına yardımcı olur.

Güvenirlik ilkesi, seçimlerin adil ve güvenilir bir şekilde yapılmasıyla ilgilidir ve bu da demokrasinin işleyişini ve halkın iradesinin tam olarak yansıtılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Seçimler güvenilir olduğunda, halkın iradesinin tam olarak yansıtıldığı ve demokratik süreçlerin işlevselliğinin korunduğu düşünülür. Bu nedenle, güvenilirlik ilkesi, demokrasinin korunması ve güçlendirilmesi için hayati önem taşır. Seçimlerin güvenilirliği, demokrasinin adaletli bir şekilde işlemesine de katkıda bulunur. Güvenirlik ilkesi ayrıca, seçimlerin transparan bir şekilde yapılmasını ve seçim kurallarının açık ve tutarlı olmasını da gerektirir. Bu, seçmenlerin ve adayların seçim sürecine güvenmesine ve seçim sonuçlarına saygı göstermesine yardımcı olabilir. Sonuç olarak, güvenilirlik ilkesi, demokratik bir toplumda seçimlerin adil, özgür ve güvenilir bir şekilde yapılması için gereklidir. Güvenilir seçimler, demokratik süreçlerin işleyişine katkıda bulunur, adaletli bir toplumun korunmasına yardımcı olur ve demokratik değerleri yüceltir.

3.1.6. Katılım İlkesi

Katılım ilkesi, demokratik seçimlerde tüm yurttaşların eşit ve özgürce oy kullanma hakkına sahip olmalarını ve seçim sürecine etkin bir şekilde katılabilmelerini sağlamayı amaçlayan bir prensiptir. Bu ilke, seçmenlerin oy kullanma hakkını kısıtlayıcı faktörlerin önlenmesi ve seçmen katılımının artırılması yoluyla gerçekleştirilir. Örneğin, seçim günü için resmi tatil ilan edilmesi ve oy kullanma merkezlerinin erişilebilir olması gibi önlemler, katılım ilkesinin uygulanmasına dair örneklerdir. Bunun yansısı; tüm yurttaşların kayıtlı olması ve seçmen listelerinin doğru bir şekilde tutulması hayati öneme sahiptir⁴⁴. Bu sayede seçmenlerin oy kullanma hakkı engellenmez. Seçim sürecinde adil bir ortamın sağlanması, seçim hileleri ve manipülasyonların engellenmesi, adayların ve partilerin eşit ve adil bir şekilde yarışma şansına sahip olması, önemli diğer bir tedbiri yansıtmaktadır. Seçmenlere oy kullanmak için gerekli olan ortamın sağlanması, seçmenlerin oylarını kolay ve erişilebilir bir şekilde kullanmasını sağlar. Seçmenlerin seçim sürecine aktif katılımı için gerekli bilgi ve eğitimin verilmesi düşünüldüğünden daha etkili sonuçlar doğurmaktadır. Seçmenlerin hangi aday ve partilere oy verebileceği, oy kullanma merkezlerinin yerleri, seçim tarihleri ve diğer seçim sürecine dair bilgilerin verilmesi de hem katılım ilkesinin uygulanması hem de seçim sonuçlarının geçerli olması için önemlidir⁴⁵.

⁴⁴ Fox, op. cit.; Manin, Przeworski ve Stokes, op. cit. ; Vedat Yılmaz ve Cüneyt, Telsaç, “Yerel Yönetimler ve Katılım”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 40, 2021, s. 235-254; Vedat Yılmaz ve Cüneyt, Telsaç, “Etik” in *Yönetim Bilimleri Ansiklopedisi*, Nobel Akademik, 2022.

⁴⁵ Robert Post, “Democracy and Equality”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 603, Sayı 1, 2006, s. 24-36; Pateman, op. cit.; Dieter Nohlen, ve Philip Stöver, *Elections in Europe*, Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG., 2010;

3.1.6.1. Katılım İlkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Katılım ilkesi demokrasiyle yakından ilişkilidir. Demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi ve karar verme süreçlerinde aktif bir şekilde yer almasıdır. Seçimler de demokrasinin önemli bir unsuru olarak kabul edilir ve bu nedenle katılım ilkesi, demokratik seçimlerin gerçekleşmesi için önemli bir ilkedir. Bu ilke, tüm seçmenlerin seçim sürecine eşit katılımını sağlar. Eşit katılım prensibi, halkın iradesinin doğru bir şekilde yansıtılması açısından olmazsa olmazdır. Zira, seçmenlerin doğru bilgilendirilmesi, erişilebilir oy kullanımı ve kayıt dışı seçmenlerin kaydedilmesi gibi önlemler alınarak, seçim sonuçları daha özgür, adil ve demokratik bir şekilde belirlenebilir.

Demokrasiler için katılım esası hayati bir öneme sahiptir. Seçmenlerin demokratik sürece etkin olarak katılımı, temsilci demokrasi prensiplerini güçlendirir ve halkın iradesinin doğru bir şekilde ifade edilmesini sağlar. Ayrıca, seçmenlerin seçim sürecine etkin bir şekilde katılımı, geniş bir demokratik kültür ve toplumsal bilinç yaratılmasına da büyük katkı sağlar. Bu nedenle, katılım ilkesi, temsilci demokrasi modelinin doğru işleyebilmesi için önemlidir. Katılım ilkesi, demokrasinin diğer temel ilkeleri ile de yakından ilişkilidir. Örneğin, adalet, eşitlik ve özgürlük ilkeleri, seçmenlerin oy kullanma hakkına sahip olması, oy verecekleri aday ve partilere eşit şekilde erişebilmeleri ve adil bir seçim süreci geçirebilmeleri önemlidir. Bu nedenle, katılım ilkesi, demokrasinin diğer ilkeleriyle birlikte ele alınmalıdır. Son olarak, katılım ilkesi, sadece seçimlerle sınırlı değildir. Bu ilke, geniş kitlelerin siyasi karar alma süreçlerine katılımını da desteklemelidir. Demokrasinin tüm alanlarında, halkın etkin katılımını teşvik eden politikalar geliştirilmesi, demokratik kültürün daha da güçlenmesine olanak tanır. Böylece, demokrasi daha canlı ve sürdürülebilir hale gelir.

3.1.7. Meşruiyet İlkesi

Seçim hukuku açısından meşruiyet ilkesi, seçimlerin yasalara uygun bir şekilde düzenlenmesi, adil bir şekilde yürütülmesi ve halkın iradesinin doğru bir şekilde yansıtılması gerektiğini ifade eder. Yani seçimlerin güvenilir ve adil bir şekilde yapılması, seçim sonuçlarının hükümetin ve halkın kabul ettiği sonuçlar olması gerektiğini vurgular. Bu ilke doğru bir şekilde uygulandığında, seçim sonuçlarına olan güven artar ve halkın siyasi sisteme olan desteği artar. Ayrıca, adil bir seçim süreci, adayların eşit bir şekilde yarışmasına izin verir ve halkın tüm görüşlerinin temsil edilmesini sağlar. Meşruiyet ilkesine uyulmadığında, seçimlerin sonuçları hakkında şüpheler oluşabilir ve seçim sonuçlarına olan güven azalabilir. Bu da siyasi istikrarsızlığa yol açabilir ve hukukun üstünlüğünü sarsabilir. Sonuç olarak, seçim hukuku açısından meşruiyet ilkesi, güvenilir, adil ve özgür seçimlerin gerçekleştirilmesi için temel bir ilkedir. Bu ilkenin önemi, seçim sonuçlarına olan güveni ve siyasi sisteme olan desteği artırır ve istikrarlı bir demokratik ülke için gereklidir. Meşruiyet ilkesinin korunması için düzenli ve dönemsel seçimler yapılması oldukça önemlidir. Bu sayede, her seçimin belirli yasal süreler dâhilinde gerçekleşmesini garanti eder⁴⁶.

3.1.7.1. Meşruiyet İlkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Meşruiyet ilkesinin demokrasiyle yakın bir ilişkisi vardır. Demokrasi, halkın özgür iradesinin, düzenli ve adil şekilde ifade edilmesini gerektirir. Bu yüzden, seçimlerin güvenilir, adil ve özgür olması,

⁴⁶ Hazan ve Rahat, *op. cit.*; Franck, *op. cit.*; David Van Reybrouck, *Against Elections*, Seven Stories Press, 2018; Vedat Yılmaz, ve Cüneyt Telsaç, “Türkiye’de Yerel Özerklik ve Katılım Tartışmaları”, in Editör: Aziz Belli, Abdullah Aydın ve Ahmet Tunç, *Yerel Yönetimlerde Güncel Gelişmeler Ve Yerel Siyaset Tartışmaları*, Orion Akademik, 3-35, 2022; Guy Hermet, “State-Controlled Elections: A Framework”, in Editors: Guy Hermet, Richard Rose, Alain Rouquié, *Elections Without Choice*, Springer, 1978, s. 1-18.

demokratik bir ülkede halkın yönetimde söz sahibi olmasını sağlayan temel unsurlardan biridir. Meşruiyet ilkesi, seçimlerin yasalara uygun bir şekilde yapılmasını, adil bir şekilde yürütülmesini ve sonuçların halkın iradesine uygun olarak belirlenmesini gerektirir. Bu ilke, demokrasilerde seçmenlerin oy kullanma hakkına saygı duyulmasını, seçimlerin tüm adayların eşit bir şekilde yarışmasına izin vermesini ve adayların seçim öncesi eşit bir şekilde fırsatlar elde etmelerini sağlar. Demokrasilerde meşruiyet ilkesinin uygulanması, seçim sonuçlarına olan güveni ve halkın siyasi sistemlere olan desteğini artırır. Bu da siyasi istikrarı sağlar ve toplumsal barışı teşvik eder. Sonuç olarak, meşruiyet ilkesi, seçimlerin güvenilir, adil ve özgür bir şekilde yapılması için gereken bir ilkedir. Bu ilke, demokrasilerde halkın yönetimde söz sahibi olabilmesi için önemlidir ve siyasi istikrarı ve toplumsal barışı teşvik eder.

3.1.8. Düzenli ve Dönemsel Seçimler İlkesi

Düzenli ve dönemsel seçimler seçim hukuku açısından oldukça önemli bir ilkeyi temsil eder. Bu ilke, seçimlerin belirli ve önceden belirlenmiş zaman aralıklarında gerçekleştirilmesini sağlar. Bu sayede seçmenlerin, hükümet ve temsilcilerinin değişmesine yönelik beklentilerinin karşılanmasını sağlar. Düzenli seçimler, seçilmiş yetkililerin halk tarafından hesap sorulabilir konumda kalmasını temin eder. Temsilciler, belirli periyotlarda yeniden seçilme ihtiyacı duydukları için seçmenlerin taleplerine ve ihtiyaçlarına daha duyarlı hale gelirler. Belirli aralıklarla yapılan seçimler, siyasi belirsizliklerin ve krizlerin önlenmesine yardımcı olur. Seçimlerin ne zaman yapılacağı önceden belli olduğunda, hem halk hem de siyasetçiler için öngörülebilirlik artar⁴⁷. Düzenli seçimler, halkın yönetim süreçlerine düzenli aralıklarla katılımını sağlar. Bu, demokratik katılımı teşvik eder ve vatandaşların kendilerini yönetimde daha doğrudan temsil edebilme duygusunu pekiştirir. Seçimlerin belirli aralıklarla yapılması, yönetime gelen yeni temsilcilerin yasal ve düzenli bir

⁴⁷ Goodwin-Gill, *op. cit.*; Yannick Lécuyer, *The Right To Free Elections*, Council of Europe, 2014; K. S. Musin, International legal regulation of elections. *Bulletin of the Karaganda university Law series*, Cilt 89, Sayı 1, 2018, s. 8-14.

şekilde göreve başlamasını temin eder. Bu süreç, hukuki ve demokratik standartlara uygun olarak gerçekleştirilir. Düzenli seçimler, seçilmiş hükümetlerin ve temsilcilerin meşruiyetini pekiştirir. Seçmenler düzenli aralıklarla tercihlerini yenilediklerinde, ortaya çıkan sonuçlar demokratik olarak daha kabul edilebilir hale gelir. Bu ilke sayesinde, demokratik sistemler üzerinde devamlı bir yenilenme ve tazelenme süreçleri sağlanır ve halkın yönetime olan güveni artar. Düzenli ve dönemsel seçimlerin varlığı, demokrasinin dinamik ve canlı tutulmasını açısından kilit role sahiptir⁴⁸.

3.1.8.1. Düzenli ve Dönemsel Seçimler İlkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Düzenli ve dönemsel seçimler ilkesi, demokratik sistemlerin sürdürülebilirliği ve halkın yönetimde söz sahibi olma hakkının korunması açısından büyük önem taşır. Modern toplumlarda düzenli ve dönemsel seçimler demokrasinin temel taşı olarak kabul edilir. Demokratik rejimlerin işleyişinde kritik bir rol oynar ve halkın yönetimde söz sahibi olma hakkını korur. Bu ilke, seçimlerin belirli aralıklarla ve düzenli olarak gerçekleştirilmesini garanti eder, böylece yönetimlerin sürdürülebilirliği ve meşruiyeti sağlanmış olur. Düzenli aralıklarla yapılan seçimler, vatandaşların yönetimde doğrudan söz sahibi olmasını sağlar. Bu katılım, halkın taleplerinin ve beklentilerinin yönetime taşınmasını kolaylaştırır ve temsiliyetin sürekliliğini sağlar. Düzenli seçimler, seçilmiş temsilcilerin halk tarafından sürekli olarak denetlenebilir olmasını sağlar. Temsilciler, yeniden seçilebilmek için seçmenlere hesap vermek zorundadırlar, bu da daha şeffaf ve sorumlu bir yönetim anlayışını teşvik eder. Seçimlerin belirli ve sabit aralıklarla yapılması, siyasi sürecin öngörülebilir olmasını sağlar. Hem vatandaşlar hem de siyasetçiler seçim süreçlerinin ne zaman ve nasıl gerçekleşeceğini bildiğinden, siyasi istikrar artar ve ani krizlerin önüne geçilir. Düzenli olarak gerçekleştirilen seçimler, hükümetlerin ve temsilcilerin meşruiyetini

⁴⁸ Nohlen ve Stöver, *op. cit.*; John C. Courtney, *Elections*, UBC Press, 2005; Amnon Rubinstein, ve Yaniv Roznai, "The Right to a Genuine Electoral Democracy", *Minnesota Journal of International Law*, Cilt 27, Sayı 1, 2018, s. 143-177.

pekiştirir. Seçimlerin düzenli aralıklarla yapılması, seçilen yetkililerin halkın gerçek iradesini yansıttığına dair güven oluşturur. Belirli aralıklarla yapılan seçimler, siyasi sistemin ve kadroların yenilenmesini sağlar. Bu yenilenme süreci, siyaset sahnesine yeni fikirlerin ve liderlerin girmesine olanak tanır. Demokratik uygulamaların düzenli olarak gerçekleştirilmesi, toplumda demokratik değerlerin ve kültürlerinin güçlenmesine katkıda bulunur. Vatandaşlar, seçimler aracılığıyla demokrasi pratiğini ve katılım bilincini geliştirirler. Düzenli ve dönemsel seçimlerin demokrasinin temel ilkeleriyle uyumu, demokratik bir toplumun sağlıklı işleyişi için gereklidir. Bu ilkelerin etkin bir şekilde uygulandığı ülkelerde, demokratik değerlerin ve normların korunması ve geliştirilmesi daha olasıdır. Ayrıca, seçimler sayesinde farklı siyasi görüşler temsil edilerek çoğulculuk ve siyasi katılımcılık teşvik edilir. Bu da demokratik rejimlerin daha dinamik ve kapsayıcı olmasına imkân tanır.

Düzenli ve dönemsel seçimler, demokrasinin işlerliğini ve sürdürülebilirliğini sağlayan temel mekanizmalardan biridir. Bu ilke, seçmenlere düzenli olarak yönetim üzerinde denetim imkânı tanır, siyasi istikrarı destekler ve temsilcilerin hesap verebilirliğini pekiştirir. Dolayısıyla, demokratik sistemlerin uzun vadede etkin ve adil bir şekilde işlemesi için vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilir.

3.1.9. Hukuki Denetim İlkesi

Bu ilke, seçim sürecinde yapılan işlemlerin ve alınan kararların bağımsız ve tarafsız yargı organları tarafından denetlenmesini ve ihtiyaç halinde düzeltilmesini öngörür. Hukuki denetimin etkin olabilmesi için yargı organlarının bağımsız ve tarafsız olması gereklidir. Yargının bağımsızlığı, siyasi baskılardan ve dış etkilere korunmasını ve tarafsız hareket etmesini sağlar. Seçim sürecini düzenleyen yasa ve yönetmelikler; açık, anlaşılır ve her türlü hukuki belirsizliği ortadan kaldıracak kapasiteye sahip şekilde düzenlenmelidir. Bu sayede, hukuki denetim sürecinde uygulanacak kurallar net ve ileriye dönük öngörülerini destekleyecek şekilde

belirlenmiş olur. Seçim sürecinde yapılan usulsüzlükler, yolsuzluklar veya hukuka aykırı işlemler, yargı organlarınca hızlı ve etkili bir şekilde tespit edilmeli ve giderilmelidir. Bu, seçim sürecine olan güveni artırır. Seçmenlerin, adayların ve siyasi partilerin, seçim sürecinde gözlemledikleri veya şüpheye düştükleri hukuka aykırılıklara karşı yargıya başvurma hakkı olmalıdır. Özellikle itiraz ve şikâyet mekanizmalarının açık ve erişilebilir olması çok önemlidir. Seçim sürecinde ortaya çıkan hukuki sorunlar olabildiğince hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulmalıdır⁴⁹. Uzun süren hukuki süreçler, seçimin meşruiyetine zarar verebilir ve siyasi istikrarsızlığa yol açabilir. Seçim sonuçlarının açıklanması, sayımı ve tasdiki süreçlerinde yargı denetimi, sonuçların şeffaf ve güvenilir bir şekilde belirlenmesini sağlar. Bu, özellikle seçim sonuçlarına itiraz edilmesi durumunda büyük önem arz eder. Yargı organlarının seçim sürecinde aldıkları kararların eşitlik ve adalet ilkelerine uygun olması gerekir. Seçimle ilgili tüm tarafların, hukuki süreçlerde eşit muamele görmesi sağlanmalıdır. Hukuki denetim sürecinde alınan kararlar ve yürütülen işlemler hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi, seçim sürecinin şeffaflığı açısından önemlidir. Bu, halkın seçim süreçlerine olan güvenini pekiştirir. İhtilafların çözümü için sadece mahkemeler değil, bazen seçimle ilgili ihtisaslaşmış tahkim organları da devreye girebilir. Bu tür mekanizmalar, seçimle ilgili öngörülemeyen ve çok özel şikâyetlerin hızlıca ele alınmasına yardımcı olabilir. Hukuki denetim, demokratik sistemlerin temel prensiplerinden biridir ve seçim süreçlerinin adil, şeffaf ve meşru bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlar. Etkin bir hukuki denetim mekanizması, seçimlerdeki olası hukuka aykırılıkların önlenmesi ve düzeltilmesi açısından hayati

⁴⁹ D. Sisk Timothy, *Elections, Electoral Systems and Party Systems*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA, 2017; Azeen Kiani ve Hossein, Sartipi, "Functions Of Election In A Democratic System", *International Research Journal of Interdisciplinary & Multidisciplinary Studies*, Cilt 2, Sayı 9, 2016, s. 20-35; Vedat Yılmaz, ve Cüneyt Telsaç, Authority And Bureaucracy From Weber's Perspective. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 34, 2021, s.42-52.

öneme sahiptir. Bu da seçim sonuçlarına olan güveni artırır ve demokratik sürecin sağlıklı işlemesine katkıda bulunur⁵⁰.

3.1.9.1. Hukuki Denetim İlkesinin Demokrasi Üzerinden Değerlendirilmesi

Hukuki denetim, seçim sürecinde demokrasinin işleyişine önemli katkılarda bulunan temel unsurlardan biridir. Hukuki denetim sayesinde seçimlerin adil, şeffaf ve meşru bir şekilde gerçekleştirildiği garanti altına alınır ve halkın yönetime olan güveni pekiştirilir. Demokrasi ve hukuki denetim arasındaki ilişki, demokratik süreçlerin sağlıklı bir şekilde işlemesini ve siyasi istikrarın korunmasını sağlar. Hukuki denetim, seçim sürecinde adalet ve eşitlik ilkelerinin korunmasını sağlar. Tüm adaylar ve partiler eşit şartlarda yarışır ve seçmenlerin oyları doğru bir şekilde sayılır. Seçim sürecinde yapılan tüm işlemlerin ve alınan kararların hukuk çerçevesinde gerçekleştirildiğini denetler. Hukuka aykırı eylem ve işlemler tespit edilip düzeltilir, bu da seçimlerin meşruiyetini artırır. Hukuki denetim, seçim sürecinin şeffaf bir şekilde yürütülmesini sağlar. Kamuoyunun seçim süreçlerine olan güvenini artırır ve sonuçların kabul edilebilirliğini geliştirir. Seçmenlere, adaylara ve siyasi partilere seçim süreçlerinde karşılaştıkları hukuka aykırılıklar için başvuru mekanizmaları sunar. İtiraz ve şikâyet haklarının olması, yönetim üzerindeki denetimi pekiştirir ve demokratik katılımı teşvik eder. Hukuki denetim, seçimlerin belirli aralıklarla ve düzenli olarak yapılmasını garanti altına alır. Seçimlerin zamanında gerçekleştirilmesi, siyasi istikrarı destekler ve demokratik süreçlerin sürdürülebilirliğini sağlar. Seçim sürecinde görev alan kişi ve kurumlar, yaptıkları işlemlerden hukuki denetim mekanizmaları aracılığıyla hesap verebilir olurlar. Bu durum, şeffaf yönetim ilkesini güçlendirir ve demokratik normların uygulanmasını sağlar. Seçimle ilgili ortaya çıkan anlaşmazlıklar, hukuki denetim aracılığıyla çözülür.

⁵⁰ Nohlen ve Stöver, *op. cit.*; Richard S. Katz, *Democracy and Elections*, Oxford University Press, USA, 1997; Pipa Norris, *Why Elections Fail*, Cambridge University Press, 2015.

Bu sayede siyasi gerginliklerin önüne geçilir ve toplumda huzur ve güven ortamı sağlanır. Hukuki denetim, seçim sürecindeki hataların ve eksikliklerinin düzeltilmesi ve gelecek seçimlerde tekrarlanmaması için gerekli önlemlerin alınmasını sağlar. Bu, seçim süreçlerinin kalitesinin sürekli olarak iyileştirilmesine katkıda bulunur.

Seçim sürecinde hukuki denetim, demokrasinin kalitesini ve sürdürülebilirliğini doğrudan etkiler. Yargı organlarının bağımsız ve tarafsız bir şekilde görev yapması, seçimlerin adil ve şeffaf bir ortamda gerçekleşmesini temin eder. Bu mekanizmalar, halkın seçim sonuçlarına ve dolayısıyla demokratik yönetime olan güvenini pekiştirir. Hukuki denetim, demokratik sistemlerin sağlıklı ve etkili bir şekilde işlemesi için vazgeçilmez bir unsurdur.

4. SONUÇ

Demokrasi ve seçim hukuku birbirine sıkı sıkıya bağlı kavramlardır. Demokrasi, bir ülkede halkın karar alma süreçlerine katılımını ve hükümetin halkın iradesine göre yönetilmesini öngörür. Ancak demokrasinin gerçekleşebilmesi için halkın etkin bir şekilde katılımı ve sesinin duyulması gereklidir. Bir ülkede gerçek demokrasi ancak halkın etkin katılımı ile mümkündür. Bu katılım, çeşitli şekillerde gerçekleşebilir. Seçimler bu açıdan halkın oy kullanarak değerlendirme yapabileceği en önemli etkinliktir. Seçimlere katılım, hükümet politikalarının belirlenmesinde ve yönetilmesinde oldukça önemlidir. Demokrasi, halkın kendi yönetimlerini seçme ve yönetimde söz sahibi olma hakkını ifade eder. Ancak bu hak, halkın etkin bir şekilde katılmadığı bir süreçte gerçekleşemez. Bu nedenle seçimlere katılım, demokrasinin işleyişindeki temel unsurlardan biridir.

Demokratik bir toplumda seçimler, hukukun temelini oluşturan unsurlardan biridir. Seçimler, yasal düzenlemelerle düzenlenmiş adil, açık ve şeffaf bir süreçte yapılmalıdır. Seçimlerin düzenlenmesi ve sonuçların kabul edilmesi, güçlü bir hükümetin ve temsil gücü olan demokratik kurumların meşruiyetini sağlar. Seçimlerin düzenlenmesinde kullanılan prosedürler, siyasi partilerin ve adayların haklarının korunmasını ve yüksek katılım oranı sağlanmasını

amaçlamaktadır. Daha fazla katılım, temsil edilen toplumun daha fazla yansıtılmasını ve sonuçların daha geniş bir kabul görmesini sağlar.

Seçim hukuku, seçime katılan tüm tarafların haklarını ve sorumluluklarını düzenler ve siyasi partilerin ve adayların mağduriyetinin önüne geçmek amacıyla çeşitli önlemler alır. Seçim hukuku; oy pusulası tasarımı, oy verme yerleri, seçim kampanyaları, oy kullanımı gibi birçok konuda yönetmelikler, yasalar ve kurallar içerir. Seçim hukuku sadece adil bir seçim sağlamakla kalmaz, aynı zamanda seçim sonuçlarına da meşruiyet kazandırır. Meşruiyet, bir hükümetin veya liderin sahip olduğu yasal ve yasal olmayan güç kaynaklarının toplum tarafından kabul edilebilirliği anlamına gelir. Bu açıdan, meşruiyetiz bir yönetim, yönetilenlerin hoşnutsuzluğuna neden olabilir ve hükümetin kararlarına karşı direnç oluşabilir. Seçimler, toplumun seçim sonuçlarına genellikle yüksek bir kabul oranı sağladığından, meşruiyetin temel unsuru olan toplumsal kabulün sağlanmasına yardımcı olur. Seçim etkinliğine katılımın kolaylaştırılması ve olası katılım engellerin ortadan kaldırılması da ayrıca önemli bir konudur. Bu bakımından gereken tüm kolaylaştırıcı tedbirler seçim hukuku kapsamında alınmalıdır.

Makalede incelenen veriler ve elde edilen bulgular üzerinden genel bir değerlendirme yapıldığında: Seçim hukuku ilkelerinin, demokratik yönetimlerin meşruiyetinin koruması ve halkın iradesinin tam anlamıyla yansıtılması açısından çok önemli bir role sahip olduğudur. Seçim hukuku, söz konusu ilkelerin uygulanmasını sağlayarak, demokratik süreçlerin adil, eşit ve güvenilir bir şekilde tecelli etmesini sağlar. Seçim sonuçlarına olan güveni artırır ve demokrasinin istikrarını korur. Seçim hukuku, demokratik seçimlerin temel yapı taşlarını oluşturur ve seçim süreçlerinin herhangi bir hile, yolsuzluk veya adaletsizlikten uzak olmasını sağlar.

Araştırmacılara not: Gelecek çalışmalar açısından, seçim hukuku ilkelerinin evrensel etik değerler açısından incelenmesi ve bu değerlerin seçim hukuku tarihinde ne tür bir etki yarattığı konusu oldukça zihin açıcı bir konu olabilir.

BİBLİYOGRAFYA

- Anglin, Douglas G., “International Election Monitoring: The African Experience”, *African Affairs*, Cilt 97, Sayı 389, 1998, s. 471-495.
- Barber, Benjamin, *Strong Democracy*, Berkeley, University of California Press, 1984.
- Benaloh, Josh ve Tuinstra, Dwight, “Receipt-Free Secret-Ballot Elections”, *Proceedings Of The Twenty-Sixth Annual Acm Symposium On Theory Of Computing*, 1994, s. 544-553.
- Bennett, Colin, “The Politics Of Privacy And The Privacy Of Politics: Parties, Elections And Voter Surveillance In Western Democracies”, *First Monday*, Cilt 18, Sayı 8, 2013.
- Bennett, Colin, “Data Driven Elections and Political Parties in Canada: Privacy Implications, Privacy Policies and Privacy Obligations”, *Canadian Journal of Law and Information Technology*, *Forthcoming*, Cilt 16, Sayı 2, 2018, s. 195-226.
- Briffault, Richard, “Public Funding And Democratic Elections”, *U. Pa. L. Rev.*, Cilt 148, 1999, s. 563-590.
- Briffault, Richard, “Election Law Localism and Democracy”, *NCL Rev.*, Cilt 100, s. 1421-1468.
- Bueno de Mesquita, Bruce ve Downs, George W., “Development and Democracy”, *Foreign Affairs*, Cilt 84, Sayı 5, 2005, s. 77-86.
- Castoriadis, Cornelius, “Democracy As Procedure And Democracy As Regime”, *Constellations*, Cilt 4, Sayı 1, 1997, s. 1-18.
- Courtney, John C. *Elections*, UBC Press, 2005.
- Cramer, Ronald, et al., “Multi-Authority Secret-Ballot Elections With Linear Work”, *International Conference on the Theory and Applications of Cryptographic Techniques*, 1996, s. 72-83.
- Dahl, Robert A., *Democracy and Its Critics*. Yale University Press, 2008.

- Dahlerup, Drude, “Electoral Gender Quotas: Between Equality Of Opportunity And Equality Of Result”, *Representation*, Cilt 43, Sayı 2, 2007, s. 73-92.
- Deutsch, Herb, “Public Opinion’s Influence on Voting System Technology”, *Computer*, Cilt 38, Sayı 3, 2005, s. 93-95.
- Diamond, Larry ve Morlino, Leonardo, “The Quality Of Democracy: An Overview”, *Journal of Democracy*, Cilt 15, Sayı 4, 2004, s. 20-31.
- Diamond, Larry ve Myers, Ramon H., *Elections And Democracy In Greater China*, Oxford, 2001.
- Douglas, Joshua A., “The Procedure of Election Law in Federal Courts”, *Utah Law Review*, Cilt 2011, Sayı 2, 2011, s.443-488.
- Dubois, Philip L., “Accountability, Independence, And The Selection Of State Judges: The Role Of Popular Judicial Elections”, *SMU Law Review*, Cilt 40, Sayı 6, 1987, s. 31-52.
- Duncan, Graeme ve Lukes, Steven, “The New Democracy”, *Political Studies*, Cilt 11, Sayı 2, 1963, s. 156-177.
- Dundas, Carl W., “Transparency In Organizing Elections”, *The Round Table*, Cilt 83, Sayı 329, 1994, s.61-75.
- Dworkin, Ronald, “What Is Equality-Part 4: Political Equality”, *USFL Review*, Cilt 22, 1987, s. 1-30.
- Elklit, Jorgen ve Svensson, Palle, “What Makes Elections Free And Fair?” *Journal of Democracy*, Cilt 8, Sayı 3, 1997, s. 32-46.
- Ersson, Svante ve Lane, Jan Erik, *Democracy: A Comparative Approach*, Routledge, 2013.
- Foley, Edward B., “Equal-Dollars-Per-Voter: A Constitutional Principle Of Campaign Finance”, *Colum. Law Review*, Cilt 94, 1994, s.1204-1206.
- Foley, Edward B., “Election Law and the Roberts Court”, *Ohio State Law Journal*, Cilt 68, Sayı 3, 2007, s.733-742
- Foley, Edward B., “Due Process, Fair Play, and Excessive Partisanship: A New Principle for Judicial Review of Election

Laws”, *The University of Chicago Law Review*, Cilt 84, Sayı 2, 2017, s. 655-756.

Fox, Gregory H., “The Right To Political Participation In International Law”, *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, Cilt 86, 1992, s. 249-253.

Franck, Thomas M., “The Emerging Right To Democratic Governance”, *American Journal of International Law*, Cilt 86, Sayı 1, 1992, s. 46-91.

Gardner, James A., “The Dignity of Voters – A Dissent”, *University of Miami Law Review*, Cilt 64, 2010, s.435-463.

Gardner, James A., “Election Law As Applied Democratic Theory”, *Louis ULJ*, Cilt 56, 2011, s.689-699.

Gardner, James A., “Election Law and Democratic Theory”. *University at Buffalo School of Law Legal Studies Research Paper No. 2022-001*, 2022.

Gardner, James A., *Comparative Election Law*, Edward Elgar Publishing, 2022.

Gardner, James A. ve Charles, G. Uriel, *Election Law In The American Political System*, Aspen Publishing, 3. Baskı, 2023.

Gerken, Heather K., “Lost in the Political Thicket: The Court, Election Law, and the Doctrinal Interregnum”, *University of Pennsylvania Law Review*, Cilt 153, 2004, s. 503.

Goodman, Chambers C., “The Devolution of Democratic Citizenship”, *Cornell Journal of Law and Public Policy*, Cilt 30, Sayı 4, 2021, s.671-713.

Goodwin-Gill, Guy S., *Free and Fair Elections*, Inter-Parliamentary Union, 2006.

Habermas, Jürgen, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Translated by William Rehg. Cambridge, Mass., MIT Press, 1996.

Hasen, Richard, *The Supreme Court And Election Law: Judging Equality From Baker v. Carr to Bush v. Gore*. NYU Press, 2003.

- Hasen, Richard L., “Introduction: Developments in Election Law”, *Loyola Los Angeles Law Review*, Cilt 42, Sayı 3, 2008, s. 565.
- Hazan, Reuven Y. ve Rahat, Gideon, *Democracy Within Parties: Candidate Selection Methods And Their Political Consequences*, OUP Oxford, 2010.
- Hermansson, Jorgen, “The Election System”, in Editors: Jon Pierre, *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, 2016, s.103-114.
- Hermet, Guy, “State-Controlled Elections: A Framework”, in Editors: Guy Hermet, Richard Rose, Alain Rouquie, *Elections Without Choice*, Springer, 1978, s. 1-18.
- Hibbing, John R. ve Theiss-Morse, Elizabeth, *Stealth Democracy: Americans' Beliefs About How Government Should Work*, Cambridge University Press, 2002.
- Huefner, Steven F., “Just How Settled Are the Legal Principles that Control Election Disputes?”, Cilt 8, Sayı 3, *Election Law Journal*, 2009, s. 233-237.
- Huefner, Steven ve Foley, Edward B., “The Judicialization of Politics: The Challenge of the ALI Principles of Election Law Project”, *Brooklyn Law Review*, Cilt 79, Sayı 2, 2014, s. 551-578.
- Hyde, Susan D., ve Marinov, Nikolay, “Which Elections Can Be Lost?”, *Political Analysis*, Cilt 20, Sayı 2, 2012, s. 191-210.
- Juang, Wen S. ve Lei, Chin L., “A Collision-Free Secret Ballot Protocol For Computerized General Elections”, *Computers & Security*, Cilt 15, Sayı 4, 1996, s. 339-348.
- Judge, Elizabeth F. ve Pal, Michael, “Voter Privacy And Big-Data Elections”, *Osgoode Hall Law Journal*, Cilt 58, Sayı 1, 2021, s. 1-55
- Just, Marion, “A Theme Of Equality In Campaigns And Elections”, *PS: Political Science & Politics*, Cilt 38, Sayı 1, 2005, s.57-65.

- Kafaliya, Anand B., *Democracy and Election Laws*, Deep and Deep Publications, 2003.
- Kalvet, Tarmo, “Management of Technology: The Case of e-Voting in Estonia”, *IEEE International Conference on Computer Technology and Development*, 2009, s. 512-515.
- Kang, Michael S., *To Here from Theory in Election Law*, Princeton University Press, 2008.
- Katz, Richard S., *Democracy and Elections*, Oxford University Press, USA, 1997.
- Keyssar, Alexander, *The Right to Vote: The Contested History of Democracy in the United States*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 2000.
- Kiani, Azeen ve Sartipi, Hossein, “Functions Of Election In A Democratic System”, *International Research Journal of Interdisciplinary & Multidisciplinary Studies*, Cilt 2, Sayı 9, 2016, s. 20-35.
- Lau, Richard R. ve Redlawsk, David P., *How Voters Decide: Information Processing In Election Campaigns*, Cambridge University Press, 2006.
- Lécuyer, Yannick, *The Right To Free Elections*, Council of Europe, 2014.
- Lindberg, Staffan I., *Democracy and Elections in Africa*, JHU Press, 2006.
- Manin, Bernard, Przeworski, Adam ve Stokes, Susan, *Democracy, Accountability, and Representation*, Cambridge University Press, 1999.
- Massicotte, Louis, Blais, Andre ve Yoshinaka, Antonie, *Establishing The Rules Of The Game: Election Laws In Democracies*, University of Toronto Press, 2004.
- Merloe, Patrick, “Human Rights: The Basis For Inclusiveness, Transparency, Accountability And Public Confidence In Elections”, *International principles for democratic elections*. Washington, DC: Sandler, Reiff, and Young, 2009.

- Misk, Jonathan, “Standardizing the Principles of International Election Observation”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Cilt 43, Sayı 3, 2010, s. 763-821.
- Morlino, Leonardo, “What is a ‘Good’ Democracy?”, *Democratization*, Cilt 11, Sayı 5, 2004, s. 10-32.
- Mounk, Yascha, *The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is In Danger And How To Save It*, Harvard University Press, 2018.
- Munck, Gerardo L., “What is Democracy? A Reconceptualization Of The Quality Democracy”, *Democratization*, Cilt 23, Sayı 1, 2016, s. 1-26.
- Musin, K. S., International legal regulation of elections. *Bulletin of the Karaganda university Law series*, Cilt 89, Sayı 1, 2018, s. 8-14.
- Nagle, John C., “The Appearance of Election Law”. *J. Legis.*, Cilt 31, 2004, s. 37-44.
- Nancy, Jean L., *The Truth of Democracy*, Fordham Univ. Press, 2010.
- Neubauer, Deana E., “Some Conditions of Democracy”, *American Political Science Review*, Cilt 61, Sayı 4, 1967, s. 1002-1009.
- Neuborne, Burt, “Making the Law Safe for Democracy: A Review of the Law of Democracy Etc”, *Michigan Law Review*, Cilt 97, Sayı 6, 1998, s. 1578-1595.
- Nohlen, Dieter ve Stöver, Philip, *Elections in Europe*, Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG., 2010.
- Norris, Pipa, *Why Elections Fail*, Cambridge University Press, 2015.
- Norris, Pipa, Frank, Rihard W., ve Coma, Ferran M., *Contentious Elections*, New York, Routledge, 2015.
- O'Donnell, Gulliermo A., “Horizontal Accountability In New Democracies”, *Journal of Democracy*, Cilt 9, Sayı 3, 1998, s. 112-126.
- Pateman, Carole, *Participation and Democratic Theory*, Cambridge University Press, 1970.

- Pildes, Richard H., “Elections”, *NYU School of Law, Public Law Research Paper No. 12-63*, 2012.
- Post, Robert, “Democracy and Equality”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 603, Sayı 1, 2006, s. 24-36.
- Powell Jr, G. Bingham ve Vanberg, Georg S., “Election Laws, Disproportionality And Median Correspondence: Implications For Two Visions Of Democracy”, *British Journal of Political Science*, Cilt 30, Sayı 3, 2020, s. 383-411.
- Powell, G. Bingham, *Elections as Instruments of Democracy*. New Haven, Yale University Press, 2000.
- Przeworski, Adam, *Why Bother With Elections*. John Wiley & Sons, 2018.
- Ross, Alf, *Why Democracy*. Harvard University Press, 1952.
- Rubinstein, Amnon ve Roznai, Yaniv, “The Right to a Genuine Electoral Democracy”, *Minnesota Journal of International Law*, Cilt 27, Sayı 1, 2018, s. 143-177.
- Schleicher, David, “The Boundary Problem and the Changing Case Against Deference in Election Law Cases: Lessons from Local Government Law”, *Election Law Journal*, Cilt 15, Sayı 3, 2016, s. 247-262.
- Schmitter, Philippe C., ve Karl, Terry L., “What Democracy is... and is not”, *Journal of Democracy*, Cilt 2, Sayı 3, 1991, s. 75-88.
- Schultz, David, *Election Law And Democratic Theory*, Routledge, 2016.
- Schultz, David, *Routledge Handbook of Election Law*, Routledge, 2022.
- Schumpeter, Joseph, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, New York, Harper, 1950
- Sellers, Joshua S., “Election Law And White Identity Politics”, *Fordham Law Review*, Cilt 87, Sayı 4, 2018, s. 1515-1576.

- Shapiro, Ian, *The State of Democratic Theory*, Princeton, Princeton University Press, 2003.
- Shcharansky, Natan ve Dermer, Ron, *The Case For Democracy*, Public Affairs, 2004.
- Simpser, Alberto, *Why Governments And Parties Manipulate Elections: Theory, Practice and Implications*, Cambridge University Press, 2013
- Smith, Rogers, *Civic Ideals*, New Haven: Yale University Press, 1997.
- Stasavage, David, *The Decline and Rise of Democracy*, Princeton: Princeton University Press, 2020.
- Stephanopoulos, Nicholas, “Elections and Alignment”, *Columbia Law Review*, Cilt 114, 2014, s. 283-366.
- Stiglitz, Joseph E., “On Liberty, The Right To Know, And Public Discourse: The Role Of Transparency In Public Life”, in Editor: Ha-Joon Chang, *The Rebel Within*, s. 1-32.
- Still, Jonathan W., “Political Equality And Election Systems”, *Ethics*, Cilt 91, Sayı 3, 1981, s.375-394.
- Telsaç, Cüneyt, “(Letter to the Editor) Kadir Caner DOĞAN’ın “Jürgen Habermas’ta Katılım, Demokrasi Ve Meşruiyet Kavramları: Ombudsman Yönetişimi Üzerine Düşünmek” Adlı Makalesine Cevaben”, *Social Sciences Studies Journal*, Cilt 8, Sayı 97, 2022, s. 1405-1408.
- Telsaç, Cüneyt, “Kamu Yönetimi ve Etik”, in Editörler: Bekir Parlak et al. *Kamu Yönetimi ve Etik*, Astana Yayınları, 2023.
- Telsaç, Cüneyt, “Yerel Yönetimlerde Özerkleşmenin Seçim Sürecine Etkileri”, in Editör: Fatih Güler, *Türkiye’de Yerel Seçimler*, Nobel Yayınları, 2023.
- Thompson, Dennis F., *Just Elections: Creating A Fair Electoral Process In The United States*, University of Chicago Press, 2002.
- Timothy, D. Sisk, *Elections, Electoral Systems and Party Systems*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA, 2017.

- Tokaji, Daniel P., “Leave It to the Lower Courts: On Judicial Intervention in Election Administration”, *Ohio State Law Journal*, Cilt 68, 2007, s. 1065-1096.
- Tolbert, Caroline J., Donovan, Todd ve Bowler, Shaun, *Election Law And Rules For Using Initiatives*, 1998
- Van Reybrouck, David, *Against Elections*, Seven Stories Press, 2018.
- Watt, Bob, *UK Election Law: A Critical Examination*, Routledge-Cavendish, 2020.
- Yılmaz, Vedat ve Telsaç, Cüneyt, “Yerel Yönetimler ve Katılım”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 40, 2021, s. 235-254.
- Yılmaz, Vedat ve Telsaç, Cüneyt, Authority And Bureaucracy From Weber's Perspective. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 34, 2021, s.42-52.
- Yılmaz, Vedat ve Telsaç, Cüneyt, “Etik” in *Yönetim Bilimleri Ansiklopedisi*, Nobel Akademik, 2022.
- Yılmaz, Vedat ve Telsaç, Cüneyt, “Türkiye’de Yerel Özerklik ve Katılım Tartışmaları”, in Editör: Aziz Belli, Abdullah Aydın ve Ahmet Tunç, *Yerel Yönetimlerde Güncel Gelişmeler Ve Yerel Siyaset Tartışmaları*, Orion Akademik, 3-35, 2022.
- Young, Iris M., *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Young, John H., *International Election Principles: Democracy & The Rule Of Law*, American Bar Association, 12. Baskı, 2009.

1950 Seçimlerinin Türk Seçim Hukukuna Etkisi¹

The Effect of 1950 Elections on Turkish Electoral Law

Dr. Öğr. Üyesi Eray GÖÇ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-3534-6645- eraygoc@karatekin.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türk siyasal hayatının önemli dönüm noktalarının birisi olarak kabul edilen çok partili hayata geçiş için kritik öneme sahip olan seçim kanunu ve sonrasını irdelemektir. 1950 seçimleri öncesi mevcut seçim kanununun irdelenmesi ve 1950 seçimlerine giderken değiştirilen seçim kanununun seçim sistemine etkisi üzerinde durulmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde atılmış olan çok partili sistem, cumhuriyetin ilk yıllarında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası ile devam ettirilmeye çalışılsa da Demokrat Parti kuruluncaya kadar tek partili sistem devam etmiştir. Çalışmada sırasıyla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kuruluş ve sonrasında yaşanan gelişmeler dâhilinde kapatılma süreci üzerinde duracak, ardından Serbest Cumhuriyet Fırkasının Türk siyaset tarihindeki yerine değinilecektir. 1950 seçimleri ve bu seçimlerin demokrasi tarihi ve çok partili sisteme etkilerini araştırılacaktır. Türk seçim tarihi açısından son derece önemli bir dönüm noktasını temsil eden 1950 seçimleri, sonraki yılları ciddi manada etkilemiş, bir yandan Türkiye'de hükümetin değişmesine sebep olurken diğer yandan ideolojik manada bir değişim ve dönüşüm sürecine girilmesine sebep olmuştur. Demokrat Partinin seçim zaferi, tek parti iktidarına son vermenin yanında seçim kanunu açısından da önemli bir mesafe alınmasını sağladı. Yöneten ve yönetilen kesimlerin yavaş yavaş el değiştirmesine, sonraki yıllarda tartışmaların odağı haline gelecek darbeler döneminin başlamasına ve sağ-sol çekişmelerinin yaşandığı Türk politik hayatına şahitlik edilecektir. 1950 seçimleri gerek ordu – siyaset arasındaki gerilim, gerekse ordu – halk arasındaki gerilimin temellerinin atıldığı dönem olarak siyaset tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1950 seçimleri, aynı zamanda 1946 seçimlerinde erken seçim kararı alınarak tam anlamda teşkilatlanma imkânı bulamamış Demokrat Partinin aldığı başarı sonrası gerçekleştirilen bir seçimdi ve seçim kanununda değişiklik yapılmış olması bakımından da önemli bir seçimdir. 1950 seçimleri, sonraki yıllara yansımaları ve toplumsal gelişmeleri etkileri bakımından Türk seçim tarihi açısından da kritik bir eşik olarak kabul edilebilir. Çalışma konu hakkında yayımlanmış olan akademik çalışmaların irdelenmesi ile elde edilen bilgilerin değerlendirilmesiyle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok partili sistem, Seçim, Demokrasi, Askeri Darbe.

¹ Makale Geliş Tarihi :13.06.2024
Revizyon Tarihi :05.08.2024
Kabul Tarihi :20.08.2024

ABSTRACT

The aim of this study is to analyse the election law and its aftermath, which is of critical importance for the transition to multi-party life, which is considered as one of the important turning points of Turkish political life. Before the 1950 elections, the existing electoral law was analysed and the effect of the amended electoral law on the electoral system in the run-up to the 1950 elections was emphasised. Although the multi-party system, which was initiated in the last period of the Ottoman Empire, was tried to be continued in the first years of the republic with the Progressive Republican Party and the Free Republican Party, the single-party system continued until the establishment of the Democrat Party. In the study, the establishment of the Terakkiperver Republican Party and the process of its closure within the developments that took place afterwards will be emphasised, and then the place of the Free Republican Party in the history of Turkish politics will be mentioned. The 1950 elections and the effects of these elections on the history of democracy and the multi-party system will be analysed. The 1950 elections, which represented an extremely important turning point in terms of Turkish electoral history, had a serious impact on the following years, and on the one hand led to a change of government in Turkey, and on the other hand led to a process of change and transformation in ideological terms. The electoral victory of the Democrat Party not only brought an end to the one-party rule, but also led to an important step forward in terms of electoral law. Turkish political life would witness the gradual change of hands between the ruling and the ruled, the beginning of the period of coups that would become the centre of debates in the following years, and the right-left conflicts. The 1950 elections were an important turning point in the history of politics as the period in which the foundations of both the tension between the military and politics and the tension between the military and the people were laid. The 1950 elections were also an election held after the success of the Democrat Party, which had not been able to fully organise itself following the decision to hold early elections in the 1946 elections, and it was also an important election in terms of the amendment of the electoral law. The 1950 elections can be regarded as a critical threshold in the history of Turkish elections in terms of its reflections on the following years and its impact on social developments. The study was prepared by analysing the academic studies published on the subject and evaluating the information obtained.

Keywords: Multi-party system, Election, Democracy, Military Coup.

1. GİRİŞ

Demokratikleşmenin önemli adımlarından birisi olan çok partili yaşam ve dolayısıyla seçimler, Türk siyasi hayatı bakımından da tartışmasız son derece kritik bir anlam ifade etmektedir. Toplumların tercih edebilir olması yarışmacı bir demokrasi anlayışı ile mümkündür. Osmanlı devleti 19. Yüzyıla gelindiğinde gerek batılı devletlerin baskısı sonucu, gerekse toplumsal bir takım sorunların giderilmesi adına ciddi değişikliklerin yapılması gerektiğinin farkına varmıştır. Bu değişimlerin geneli toplumsal bölünmenin önüne geçmek ve devleti parçalanmaktan kurtarmak adına, yukarıdan aşağıya bir değişim gerekliliğini ifade etmekteydi. 1876 Kanun-i Esasi bir yerde bu durumun vücut bulmuş hali olarak görülebilir. Bir meclisin kurulması seçimlerin yapılması, toplumun tercihlerini yapma imkânına kavuşturulması aslında adım adım devleti yeni bir kimliğe kavuşturma çabalarının ürünüydü. Ayan Meclisi ve Meclisi Umumi aslında girişilen bu çabanın eseri olarak ifade edilebilir. Bir tarafta padişahın atamış olduğu Ayanlar, diğer tarafta halkın seçmiş olduğu Temsilciler, hem seçim kültürü, hem de demokrasi adına bir dizi çabanın başlangıcı sayılabilir. Talimât-ı Muvakkate ve Beyanname adlı belgeler seçim kanunu anlamında atılan ilk adımlardır. Osmanlı seçim sürecini başlatan akabinde küçük bir takım değişikliklerle 1946 yılına kadar devam eden bu seçim kanunu Osmanlı-Türk demokrasisinin başlangıcı kabul edilebilir. Bu seçim kanununu takip eden süreçte demokrasi ve seçim kültürünün, dolayısıyla çok partili yaşamın egemen kılınması oldukça çetin bir sürecin yaşanması ile mümkün olabilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında girişilen çok partili hayata geçiş çabaları gerek iç gerekse dış faktörlere bağlı olarak kesintiye uğramış, 1946 yılına kadar başarısız çok parti çabalarının ardından, 1950 yılında seçimleri DP'nin kazanması ile yeni bir döneme girilmiştir. Türk demokrasisinin tam anlamıyla yerleşmesi, iktidarın istikrar kazanması seçim hukuku kadar, kesintiye uğramayan çok partili ve çok anlayışlı politik yaşama da bağlıdır. 1950 seçimlerini takip eden süreç Türkiye'de aynı zamanda bir darbeler dönemine de kapı aralamış, darbelerle sık sık kesintiye uğrayan demokrasi kültürünü hâkim kılmak oldukça zor bir sürecin sonunda

gerçekleşmiştir. 1877 seçim kanunu, ardından 1946 yılında yapılan değişiklikler ve 1950 seçim kanunu seçim kültürü ve demokrasi açısından önemli adımlardır. Özellikle nispi seçim sisteminden çoğunlukçu sisteme geçiş aşlında sadece iktidarın el değiştirmesine değil, toplumsal dönüşüme, bürokratik elitlerin değişmesine, politika yapıcılarının ve politikaların değişmesine kadar birçok yeniliğin yaşanmasına sebep olmuştur. Konu bu çerçevede değerlendirildiğinde, 1950 seçimlerini ve seçim kanununu aşlında toplumsal dönüşümün habercisi olarak irdelemek gerekmektedir.

2. OSMANLIDAN CUMHURİYETE SİYASAL PARTİLER

Osmanlı Devleti, 19. Yüzyıla gelindiğinde batıyı birçok alanda takip etmek durumunda kalmıştır. 1876 tarihli Kanun-i Esasi ile ilk siyasi partiler ortaya çıkarken, 1909 yılında yapılan bazı değişiklikler ile yeni partilerin kurulduğu bilinmektedir². İttihat ve Terakki Partisi siyasi tarih açısından son derece önemli bir yere sahiptir. 1889 yılında kurulmuş olan İttihad-ı Osmani Cemiyeti, İttihat ve Terakki Partisi'nin temeli niteliğindedir. 1907 yılında Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşerek 1908 seçimlerine girmiş ve siyasi denetimi ordu ile birlikte ele geçirmiştir. Osmanlı devletinin çöküş ve duraklamasını durdurmak amacıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane öğrencileri İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sukuî, Mehmet Reşit, Hüseyin Ali tarafından kurulmuştur³. İttihat ve Terakki seçim tarihi açısından son derece kritik bir öneme sahiptir. Gerek Osmanlı duraklama ve çöküş sebepleri üzerine gösterilen çaba, gerekse seçim tarihi adına önemli bir figür olarak Türk siyasal hayatını etkilemiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkili olduğu döneme bakıldığında 1908-1918 yılları arası dönemi kapsamakla birlikte, etkisinin günümüz siyasal yapılarına kadar sürdüğü bilinmektedir. İttihat ve Terakki Fırkası Jön Türk hareketinin başarısı olarak kabul edilmekte, Türk siyasal hayatına hürriyet, parlamento ve halka karşı sorumlu yönetim anlayışı

² Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s.70.

³ Urfa Okulu Araştırma Merkezi, "Osmanlı Döneminde Siyasi Partiler", *Şehir Ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, 2017, s.12.

kavramlarını tanıtmaktaydı. Bu cemiyetin kurucularının Kanun-i Esasiyi kabul ettirmeleri bakımında da demokrasi tarihi açısından önemli bir adım attıkları bilinmektedir⁴. İttihat ve Terakki aslında 100 yıl sonra Fransız ihtilalinin Osmanlı topraklarında etkisinin göstergesi olarak da kabul edilebilir. Nitekim İttihad-ı Osmanlı Cemiyeti 1889'da İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alarak Osmanlı devletinde birtakım değişimlerin öncüsü konumuna gelmiştir. İttihatçıların, Meşrutiyetçilerle aynı özelliklere sahip, yurtdışında eğitim almak için giden, yenilikçi, Osmanlı yönetim anlayışında birtakım değişikliklerin yapılması gerekliliğine sıklıkla vurgu yapan, Türklük anlayışını ilke edinmiş olmak gibi bir takım ortak özellikleri bulunmaktaydı⁵. Son dönem Osmanlı gençlik hareketlerinin genel olarak devletin içinde bulunduğu çöküş durumuna reçete bulmak çabasında olduğu anlaşılmaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti yurt dışında Paris'te örgütlenmiş olmakla birlikte 1890 sonrası İstanbul'da da teşkilatlanmaya başlamıştır. İstanbul şubesinden sorumlu olarak 1896 yılında darbe yanlısı tutumu ile bilinen Hacı Ahmet Efendi seçilmiştir. Hacı Ahmet Abdülhamit'e karşı darbe yapılması yönünde tutum sergileyen bir kişiydi⁶. Cemiyet yurt dışında faaliyetlerini geniş ölçekli sürdürürken Padişah II. Abdülhamit devlet başkanları eliyle cemiyetin Osmanlı aleyhine faaliyetlerine son vermesi adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Yurt dışında gerek padişah aleyhine gerek sistem adına Osmanlı Devleti açısından muhalif bir cemiyet haline gelen bu grup, zamanla Osmanlı'da birçok değişimin öncüsü olacaktı. Türk seçim tarihinin en dikkat çeken konusu seçimler ve dolayısıyla siyasi partiler olmuştur. Parti kurma konusunda kısa sürede teşkilatlanıp birçok siyasi parti kurma kabiliyeti bulunmaktadır⁷. Osmanlı Devleti'nin son 75 yılında yaklaşık 90 parti kurulmuş olup cemiyet şeklinde teşkilatlanmış bu partilerin ilki, 1859 yılında İstanbul'da kurulan Fedailer Cemiyeti, sonuncusu ise 1922 yılında Erzurum'da kurulan

⁴ Satılmış Gökbayır, "Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı1, 2012, s.62.

⁵ Sina Akşin, "İttihat ve Terakki Üzerine", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, 2009, s. 153.

⁶ Taner Aslan, "İttihâd-ı Osmanî'den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne", *Bilig*, Sayı 47, 2008, s.93.

⁷ Niran Cansever ve Hakan Mehmet Kiriş, "Osmanlı Devletinde Son Dönem Siyasal Hareketler, Partileşme ve İdeolojik Arka Plan", 2019, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 35, 2019, s.30.

Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyetidir⁸. Çok partili yaşam geleneğinin kökenlerini bu bağlamda Osmanlıda aramak yerinde olacaktır.

3. CUMHURİYET DÖNEMİ İLK ÇOK PARTİLİ HAYAT DENEMELERİ

Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek çok partili hayata geçiş denemeleri demokratikleşmenin sadece ülke iç dinamiklerine bağlı olmadığını aynı zamanda dış politika sürecinin de demokratikleşme üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Türkiye’de çok partili hayata geçiş denemeleri iç politika kadar dışarıdaki gelişmelere bağlı olarak da ilerleyen bir süreç halinde gelişim göstermiştir. Dünya savaşları demokratikleşme sürecine hazırlanan veya bir şekilde bu süreci hayata geçirmeye çalışan ülkeler açısından olumsuz bir şekilde yansımıştır. Birinci dünya savaşının sona ermesiyle birlikte 1930’lu yıllardan itibaren savaşa katılan ülkelerin hızla silahlanması, Birinci Dünya Savaşı’ndan az hasarlı ayrılmış olan Türkiye’nin mevcut halini koruma çabasına girdiği görülmektedir. Çeşitli dostluk ve saldırmazlık antlaşmalarının imzalanması mevcut durumu koruma çabasının göstergesi olarak yansımaktadır. Bir taraftan siyaseten toparlanma çabasına giren Türkiye, öte yandan ekonomik sorunlarla mücadele içerisine girmiştir. Bunun yanında demokratik hayatın olmazsa olmazı niteliğinde bulunan seçim ve çok partili hayata geçiş önemli bir gündemi oluşturmaktadır⁹. Türkiye’de hem çağın gereği olarak seçim ve demokratik yaşam adına adımlar atılması gerekli görülürken hem de Batı dünyasının Türkiye Cumhuriyeti devleti ve rejimi hakkında sahip olduğu olumsuz fikri yok etmek adına çok partili hayata geçiş gerekli bir yol olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında demokratikleşme çabaları açısından bazı iç meselelerin de zaman içerisinde sorun teşkil ettiğini ve bu sürece olumsuz ortam hazırladığını görmekteyiz. 17 Kasım 1924’te kurulan Terakkiperver

⁸ Fatih Güler, “1924 Anayasası Öncesi Dönem Siyasi Parti Tüzükleri”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 32, 2023, s. 1-15.

⁹ Ferhat İlgen, “Türk Siyasal Hayatında Çok Partili Hayata Geçiş Süreci: İç ve Dış Siyasette Yaşanan Gelişmelerin Genel Değerlendirmesi”, *Journal of Universal History Studies (JUHIS)*, Cilt 3, Sayı 1, 2020, s.130.

Cumhuriyet Fırkası (TCF), genç Cumhuriyetin ilk çok partili hayata geçiş denemesi olması bakımından dikkat çekicidir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Şeyh Said isyanının ardından 5 Haziran 1925 tarihinde İstiklal mahkemesinin kararıyla kapatıldı¹⁰. Türkiye demokrasi tarihi kısa süreli bir geçiş denemesinde böylece başarısız olmuştur. Demokrasiye geçiş çabalarının uzun soluklu olduğu ve günün koşullarında henüz demokratik olgunluğun tam manasıyla yerleşmediği bu serüvenin yaklaşık iki yüz yıllık bir sürece yayıldığı sonraki dönemlerde daha açık bir şekilde görülecektir¹¹. İster halk ister yönetici, bürokrasi, egemen güç sebebi kim olursa olsun görünen o ki, iç dinamiklerin demokratik yaşama geçiş noktasında yeterince kararlı olmadığı TCF'nin kapatılması ile daha açık görülmektedir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını takip eden süreçte ilk ciddi partileşme hareketi 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasıdır¹². Toplumun bu iki çok partili hayata geçiş denemesine ya da demokratikleşme sürecine henüz hazır olmadığı gerekçe gösterilerek iki parti de halkta karşılık bulmasına rağmen uzun soluklu olamamıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkasının (SCF) kuruluş aşamasında toplumda iki önemli sorunun baş gösterdiği görülmektedir. Bunlardan ilki, yapılan inkılapların toplumun bir kesiminde huzursuzluk yaratması, ikincisi ekonomik açıdan sorunların olmasıdır¹³. Atatürk'ün isteği ile toplumsal bunalımların önünü almak, muhalefet geleneğinin yolunu açmak adına 12 Ağustos 1930 kurulan SCF, gerilimli bir siyaset ortamında varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Yoksul halk için sığınacak bir liman görevi görmüş olmakla birlikte sonraki süreçte yaşanan gelişmeler İzmir mitingi ve sonrası, Atatürk'ün kontrollü muhalefet gibi tasarladığı SCF iktidar söylemlerinin dillendirilmesi ile hedef parti haline gelmiş ve kısa süren siyaset serüveni 17 Kasım 1930'da sona ermiştir. Bu gelişmeler

¹⁰ Murat Karataş, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum*, Cilt 11, Sayı 32, 2022, s. 306.

¹¹ Abdülvahap Akıncı, ve Sefa Usta, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Faktörlerin Analizi", 2015, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 17, Sayı 29, 2015, s.42.

¹² Şükran Güray, "Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kısa Bir Değerlendirilmesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 125, Sayı 247, 2020, s.410.

¹³ Olkan Senemoğlu, "Türkiye'nin Demokrasiye Geçişte İkinci Başarısız Girişimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)", *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2016, s.48.

ışığında Türkiye’de cumhuriyet dönemi çok partili yaşama bakıldığında iki ciddi geçiş dönemi gerek dış faktörlere bağlı olarak gerekse de iç faktörlerin etkisiyle başarısız olmuştur. Demokratikleşme çabaları böylece iç ve dış dinamiklerinin uygun olmaması nedeniyle ileri bir tarihe ertelenmiş, sancılı geçen demokrasi kültürünün yerleşmesi ve çok partili hayatın siyasal zemine oturması yaklaşık 20 yıl ertelenmek mecburiyetinde kalmıştır.

4. 1950 SEÇİMLERİ ÖNCESİ SEÇİM KANUNU

7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti’nin (DP) kurulmasını takip eden süreç de tek parti rejiminin devrilmesi DP seçmenlerinin önde gelen sloganı haline dönüşecektir¹⁴. 1947 yılında yapılacak olan seçimler, meclisin 10 Haziran 1946 tarihli toplantısında 21 Temmuz 1946 olarak revize edilmiş ve DP’nin teşkilatlanmasının tam olarak bitirmemesi sağlanmıştır ve DP seçime katılma konusunda dezavantajlı duruma düşmüştür. 63 ilin sadece 34’ünde teşkilatlanabilen DP 1946 seçimlerine bu şartlarda katılma kararı almıştır. 5 Haziran 1946 tarihli seçim kanunundaki değişikliklerle kabul edilen 4918 Sayılı Seçim Kanunu ile Osmanlıdan beri ilk kez tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir¹⁵. Birtakım yenilikçi adımların atılacağı DP’nin kurucu kadrosunun Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’ın CHP’ye muhalefet etmeleri sürecinden de anlaşılmaktadır¹⁶. 1950 milletvekili seçimlerine 16. 02. 1950 tarihinde kabul edilen seçim kanunu ile girilmiş, “Milletvekili seçimi tek derecelidir ve ekseriyet usulüne göre genel eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır” ibaresinin yer aldığı birinci madde ile demokrasi, kişi hakları, seçim güvenliği açısından son derece anlamlı bir adım atılmıştır. Seçim Kanununa yönelik belirlenen içerik maddeleri 16 Şubat 1950 günü 12 Millet Partili muhalif milletvekiline karşı 342 olumlu oy ile onaylanmıştır.

¹⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, İstanbul, Çev: Fethi, A. 5. Baskı, Hil Yayınları, s.89.

¹⁵ Kenan Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 79, 2011, s.29.

¹⁶ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, İstanbul, 8. Baskı, Timaş Yayınları, 2017, s.485.

Kanun 171 madde ve 7 geçici maddeden oluşmuştur¹⁷. Kabul edilen 1950 yılı Milletvekili Seçim Kanunu ile gizli oy açık sayım ilkesi, yargı kontrolü ve beraberinde Yüksek Seçim Kurulu'nun kurulmasına karar verilmiştir. Yeni düzenleme ile "Liste usulü basit çoğunluk" yerine "Aday esaslı blok oy" sistemi getirilmiştir¹⁸. Bu usul ile 1946 seçimlerinden farklı olarak bir kişi iki farklı bölgeden aday olabilmekte, iki yerde seçilmesi durumunda birini seçerek diğerinin vekilliğinin boş kalmasını sağlamaktaydı. 1950 seçimleri öncesi Milletvekilleri Seçim Kanunu demokratik koşullarda, yargı denetiminde serbest seçim yapılmasına olanak sağlayacak şekilde değiştirilmiştir¹⁹. Bu durum seçim sonuçlarında da anlaşılacağı üzere DP'nin lehine bir durum doğurmuştur. Yerel seçimler açısından değerlendirildiğinde 1963 yılına gelinceye kadar uygulanan çoğunluk sistemi 1963 sonrası ilgili kanunlarda yapılan değişikliklerle birlikte nispi temsil sistemine geçilmiştir²⁰. Bu sistem ile amaçlanan her siyasi parti açısından aldıkları oy nispetinde temsilci çıkarmalarını sağlamaktı. Türk siyasi tarihi açısından 1946 seçimleri son derece önemli bir tarihi ifade etmektedir. Cumhuriyet dönemi boyunca bu tarihe gelinceye kadar ilk kez TCF ile çok partili seçim tecrübesi yaşamış olan Türk demokrasisi 1946 seçimlerine girmeden birtakım değişiklikler yaparak seçimlere girmiştir²¹. Özellikle seçim tarihinin değiştirilmesi hususunun da düzenlendiği 1580 sayılı kanunun 31. maddesi seçim takvimini değiştirmiştir. Bu düzenlemelerin dışında 1950 yılı ayrıca iki partinin uzlaşısı ile milletvekili seçim kanunun çıkarılması olmuştur. 5545 sayılı Kanun 1946 sonrası iki partinin üzerinde uzlaşısı sağlayarak çıkarmış olduğu bir kanun olması bakımından dikkat çekicidir. 1950 tarihli seçim kanunu değişiklikleri demokrasi ve uzlaşısı kültürünün hâkim olması adına atılmış önemli bir

¹⁷ Taner Aslan, "İttihâd-ı Osmanî'den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne", *Bilig*, Sayı 47, 2008, s.93.

¹⁸ Yeşim Karadeniz, "Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 2018, s.643.

¹⁹ Ali Çakırbaş, "Demokrat Parti'nin Milletvekili Seçimlerinde Kullandığı Propaganda Çalışmaları ve Propaganda Araçları", *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, Cilt 9, Sayı 21-45, 2022, s.30.

²⁰ Kübra Öztürk, *Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Seçim Sistemi*, Ed: Güler, F. Türkiye'de Yerel Seçimler, Ankara, Nobel Bilimsel Eserler Yay, 2023, s.42.

²¹ Emre Savut, *Demokratikleşme Sürecinde Belediye Meclisi Seçimleri (1946-1950-1955)*, Ed: Güler, F. Türkiye'de Yerel Seçimler, 2023, Nobel Bilimsel Eserler Yay, 2023, s.233.

adım olarak kabul edilebilir²². 1876 tarihli seçim kanununun 1946 yılına kadar küçük değişikliklerle geldiğini ve 1946 yılında değişikliğe uğradığını göz önünde bulundurursak ve Türkiye’de henüz kısa süre önce çok partili yaşama geçildiği gerçeği de dikkate alınırsa bu gelişme ayrıca dikkat çekici görünmektedir. 1946 seçimleri ve seçim kanununda yapılan değişiklikler Türk seçim tarihi açısından olduğu kadar Türk siyaset tarihi açısından da önemli bir ivmeye işaret etmektedir. 1950 seçimleri öncesi yapılan değişiklikler demokrasi tarihinde sonraki yıllarda meydana gelecek gelişmelerin işaretçisi durumundaydı. 1946 seçimleri öncesi başarısızlıkla sonuçlanmış olan çok partili hayata geçiş denemeleri, 1946 yılı itibariyle kesintiye uğramış istikrarlı bir seçim zemini oluşturmanın çabası olarak 1876 kanununda değişiklikler yapılması kaçınılmaz olmuştur. Demokrasinin sonraki yıllarda kesintiye uğramasına rağmen Türk siyaset tarihi açısından seçim kültürünün yerleşmesinin işaret fişeği olarak 1946 seçimleri gösterilebilir. Genç cumhuriyetin yaklaşık çeyrek asırlık çok partili siyaset çabaları karşılığını böylece bulmuştur.

5. 1950 SEÇİMLERİ VE SEÇİM KANUNU

Türkiye demokrasi tarihi 14 Mayıs 1950 tarihinde yönetsel anlamda bir dönüm noktası yaşamıştır, Cumhuriyetin kuruluşundan beri iktidarda olan ve kadrolarıyla devlet yönetimini elinde bulunduran CHP, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin ardından ülke yönetimini sorunsuz bir şekilde DP’ye bırakmıştır²³. Bu tarih demokratikleşme yolunda atılmış büyük bir adım olarak kabul edilebilir. Siyasal kültür bakımından bir dönüm noktası niteliğinde olan 1950 genel seçimleri, hem sonuçları, hem iktidarı beklenenin aksine sorunsuz bir şekilde devralması hem de ilerleyen yıllarda Türkiye siyasetine etkisi bakımından tarihsel bir öneme sahiptir. 1950 seçimleri öncesi iktidar ve muhalefet karşılıklı olarak birbirlerinin şiddet politikalarından

²² Naim Sönmez, “Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2013, s.458.

²³ Çağatay Benhür, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı 17, 2007, s.61.

bahsederek gerilimli bir ortam yaratıyordu. Muhalefet iktidarı yoksulluk ve pahalılık üzerinden eleştirirken, iktidar muhalefeti halktan kopuk adayları vekil göstermekle eleştirmekteydi. Seçimlere beklenenin üzerinde %89,3 katılım olmuş, bununla birlikte seçimlerin huzur ve güven ortamında sonuçlanması memnuniyet yaratmıştı²⁴. 1950 seçimleri 27 yıllık tek parti egemenliğine son verirken, 10 yıllık DP iktidarının başlangıcı olmuştur. Seçime katılan partiler ve aldıkları oy oranları şu şekildedir: Demokrat Parti %55,2. Cumhuriyet Halk Partisi %39,6. Millet Partisi %4,6. Bağımsızlar %0,6.²⁵ Bu sonuçların ortaya çıkmasındaki sebeplerden birisi de yapılan kanuni değişikliklerdir. 1950 tarihli seçim kanunu seçmenin oy verme tercihlerinde de birtakım değişiklikler yapmıştır. Yeni yasaya göre, seçmen, arzusu ile ya boş bir kâğıda seçmek istediği adaylarının isimlerini yazarak verebilir ya da parti ve bağımsız adaya ait oy pusulalarını kullanabilirdi. Basılı oy pusulalarını kullanmak isteyen seçmenler hem bu pusulalarda herhangi bir değişiklik yapmadan oy kullanabildikleri gibi, pusula üzerinde istedikleri adayların isimlerini silerek yerlerine başka adayların isimlerini de yazabilmişlerdir. Bu sebeple aynı anda birden çok partinin adayına yönelik oy vermek ve karma liste oluşturmak mümkün olmuştur²⁶. DP bu seçimde halk arasında temsil kabiliyeti yüksek kişilerin tercih edilmesine sebep olmuştur. 14 Mayıs 1950 seçimleri yurt içinde ve yurt dışında farklı tepkilerle karşılandı, yurt içinde bazı tepkiler İnönü'nün iktidarının son bulmasını şaşkınlıkla ve üzüntüyle karşılarken, başka diğer bir kesim ise tek parti iktidarının bitmesini sevinçle karşılamıştı. Yurt dışında 1950 seçimleri okuma yazma oranı düşük bir toplumun demokratik hakkını kullanarak siyasi iktidarın el değiştirmesini beyaz devrim olarak nitelendirilmiştir²⁷. Uzun yıllar Türk siyasetinde tek parti olarak iktidarını sürdüren CHP, böylece demokratik hak kullanımı ile yapılan seçimler sonunda beyaz devrim denilecek bir

²⁴ Özlem Yıldırım Kırış, "Türk Siyasi Tarihinde 1950 Seçimleri Sürecinde Söylem ve Tartışmalar", *BELGİ*, Sayı 22, 2021, s.417.

²⁵ Pervin Demirci, "1946 ve 1950 Seçimleri: Siyaset, Bürokrasi, Propaganda ve Demokrasiye Geçiş Eğilimleri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2021, s.136.

²⁶ Yeşim Karadeniz, "Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 2018, s.645.

²⁷ Ensar Yılmaz, "1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları", *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 2010, s.41.

hadise ile iktidarı kaybetmiştir. İktidarın sorunsuz el değiştirmesinde İsmet İnönü'nün demokratik tavrının yanında DP'nin halk tabanında geniş yer bulması, yöneticilerinin tecrübeli kişilerden oluşması, Celal Bayar gibi güçlü bir karakterin bulunması gibi sebepler sayılabilir²⁸. Her halükârda siyasi tarih açısından önemli bir adım olan 14 Mayıs, demokratikleşme adımlarının en anlamlı olanı olmakla birlikte, Türk seçim tarihinin önemli dönüm noktalarından birisidir. Değişen seçim kanunundan DP istediğini almıştır. Şöyle ki; bunun göstergesi seçimlerden önce DP'nin 'çoğunluk usulü'ne karşı çıkmamasıdır. Bu konudaki yaygın kanaat, DP'nin 1946 seçimlerinden sonra üzerinde ısrar ile durduğu konuların 'Gizli oy açık sayım esası, yargı denetimi ve çoğunluk usulünün yerine nispi temsil usulünün getirilmesi' idi. Ancak burada görüleceği üzere DP çoğunluk usulüne karşı çıkmamış ve kanun görüşmelerinin sonundaki parti temsilcilerinin izlenimlerine bakıldığında istediğini almış olmasıdır. Bu konuda, DP yöneticilerinin yaklaşan seçimi kendilerinin kazanacakları kanaatine varmış oldukları düşüncesi hâkimdi²⁹. DP'nin çoğunluk sistemine karşı çıkmamasının arkasında 1946 seçimlerini takip eden süreçte kendilerinden ayrılarak Millet Partisini kurmuş olan eski partililerinin meclise güçlü bir şekilde girme ihtimalini düşünerek CHP ile müşterek bir zeminde buluşmayı uygun görmeleri olmuştur.

6. 1950 SEÇİMLERİNİN TÜRK SEÇİM KANUNUNA ETKİSİ

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Cumhuriyetin kurucu kadroları, devletin yönetim ve işleyiş anlamında birtakım yeniliklerin yapılmasını zaruri görmüştür. Devletin batı tarzı yenilikler yapması gerektiğine dair düşünceyi hayatın hemen her alanına yaymayı dönemin şartlarında gerekli görmüşlerdir. Aslında bu doğrultuda atılacak adımların ilk örneklerine 1876 yılında rastlanmaktadır. Kanun-i Esasi'yi hazırlamakla görevlendirilen komisyonun yaptığı ilk icraatlardan birisi seçimlerin yapılarak Meclis-i Umumi'nin

²⁸ Osman Akandere, *Millî Şef Dönemi: Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç Ve Dış Tesirler*, İz Yayıncılık, 1998, s.557.

²⁹ Naim Sönmez, "Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2013, s.460.

toplantısını sağlamaktır. Ayan Meclisi Üyeleri padişahın ataması ile olurken, Meclis-i Umumi'nin üyeleri seçimle belirlenecekti. Henüz bir seçim kanunu yokken Meclis-i Umumi seçimlerinin yapılması kanun hükmünde kararname benzeri bir kararname ile yapılmıştır. Türkiye'de yapılan ilk seçimlerin yasal dayanağı olan Talimât-ı Muvakkate ve Beyanname adlı belgelere bakıldığında ilk seçimlerin şu özellikleri taşıdığı görülmektedir:

- Seçimler anayasaya ve onun çıkarılacağını belirttiği kanuna göre yapılmamıştır. Seçimlerin yapıldığı tarihte seçim kanununu çıkaracak olan meclis henüz oluşturulmamıştır.
- Seçimler Talimât-ı Muvakkate ve Beyanname adlı geçici belgelere dayanılarak yapılmıştır.
- Seçimler genele açık değildir. Seçimlere kadınlar katılmamıştır. Seçme ve seçilme hakkı sadece erkeklere verilmiştir.
- Seçimlere tüm erkek vatandaşların katılımı da sağlanmamıştır. Taşrada sadece idare meclisleri azaları “ikinci seçmen” olarak seçimlere katılmışlardır. İstanbul ve civarında ise 25 yaşını bitirmiş bütün vatandaşlar seçmen olarak kabul edilmemişlerdir. Seçmen olabilmek için “emlâke mutasarrıf olmak” yani mülk sahibi olma şartı aranmıştır. Mülk sahibi olmayanlar seçimlere katılamamışlardır.
- Seçimlerin tek veya çift dereceli olduğu konusu tartışmalıdır. Taşra için çıkarılan Talimât-ı Muvakkate, İdare Meclisleri azalarını ikinci seçmen saymıştır. Oysa ikinci seçmenlerin halk tarafından seçilmesi gerekmektedir. İstanbul ve çevresinde ise ikinci seçmenler halk tarafından seçilerek seçim kurallarına daha çok uyulmuştur. Seçimler basit çoğunluk esasına göre uygulanmıştır. Yani en çok oy alan adaylar kazanmıştır. Oyların eşit olması durumunda ise Kur'a çekilmiştir.
- Seçimlere siyasi partiler katılmamıştır³⁰.

Osmanlı devleti ve Türk seçim tarihi açısından bu geçici seçim Nizamnamesi önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Ayan Meclisi ve Meclis-i Umumi biri seçimle diğeri oylama ile meydana gelmiş meclislerdi, 1877 tarihinden 1946 yılına kadar bazı

³⁰ Seydi Vakkas Toprak, “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, 2013, s.182.

değişikliklerle seçim kanunu tarihindeki yerini almıştır. 1950 seçimlerine gelindiğinde ise DP'nin elde ettiği zaferin tetikleyicisi ticaret ve sanayi burjuvazisi olmuştur. Bunun yanında laiklik yanlısı CHP'nin aksine gelenekçi anlayışı savunanlar da DP'yi desteklemişlerdir. DP'nin 1946 öncesi politik-ekonomik statüsünün yeniden dizayn edileceğine dair vaadi toplum tabanında da karşılık bulmuştu³¹. Özellikle CHP yönetim kadrosunun beklemediği bir seçim sonucu ile hem siyasal hayat açısından, hem de seçim kanunu açısından önemli bir eşik atlanmıştı. 1950 seçimleri öncesinde seçim sistemi konusunda nispi temsil sistemi yerine çoğunlukçu sistemi kabul eden CHP seçimleri kazanacağı yönündeki düşüncesi seçim sonuçları ile birlikte yerini hayal kırıklığına bırakmıştır. Çünkü %55,2 oy ile 416 milletvekili çıkaran Demokrat Parti mecliste %84 oranında temsil hakkı elde etmiş, iktidarı devreden Cumhuriyet Halk Partisi ise, %39,6 oy ile 69 milletvekili çıkarmış, %14 oranında mecliste söz sahibi olmuştur. Ancak 1950 seçimlerinde çoğunlukçu sistem yerine nispi sistem uygulansaydı, mecliste %84 oranında temsil hakkı elde eden Demokrat Parti %58,5 oranıyla 275 milletvekili çıkarabilecek, %14 oranında temsil hakkı elde eden Cumhuriyet Halk Partisi ise, %41 oranıyla 200 milletvekili çıkarabilecekti³². 1950 seçimleri ilk defa iktidarın seçimler yoluyla değişmesi bakımından da anlam ifade etmektedir³³. Bu sonuçların ardından DP hükümeti kurulacak olup 10 yıllık iktidarının temellerini atmış olacaktı, bürokratik elitlerin el değiştirmesi, laiklik karşıtı gelenekçi bir kesimin bu siyasi yarıştan zafer ile ayrılması Türk siyasi tarihi açısından mühim bir başarı olarak kabul edilebilir. Seçim zaferi ülkede liberal politikaları benimseyen DP'nin tutumunun muhalefete bu özgürlükçü ortamı sağlamaması veya sağlamak istememesi bakımından da önemlidir³⁴. Sosyal hayatın her alanında özgürlükçü bir politika benimseyen, önemli ekonomik adımlar atarak toplumu rahatlatan DP, CHP yönetimi konusunda son

³¹ Ensar Yılmaz, "1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları", *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 2010, s.40.

³² Yeşim Karadeniz, "Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 2018, s.645.

³³ Sinan Yıldırım, "1950 Seçimleri ve Propaganda", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 6, 2012, s.152.

³⁴ İsmail Dursunoğlu, *Çok Partili Hayattan 1980'e Demokratik Süreç*, Ed: Dursunoğlu, İ. Türkiye'de Demokrasi Süreç Yapı Tartışmalar, İstanbul, Efe Akademi Yayınları, 2021, s.41.

derece kısıtlayıcı adımlar atmış, CHP'ye yakın bürokratlar ve askeri kadro konusunda görevden uzaklaştırmalar yapmıştır.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

14 Mayıs 1950 seçimleri Türk siyasi tarihi ve seçim süreci açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. İktidarın ilk kez seçimler yoluyla el değiştirmesi Türk toplumunun alışık olduğu bir durum değildi. Seçim öncesi seçim kanununda yapılan değişiklik CHP ve DP'nin planladığı gibi bir sonuç doğurmamıştı. CHP seçimi kaybetmeyi asla düşünmemiş, DP ise kendisinden 1946 seçimleri sonrası ayrılanların meclise güçlü girmesini engellemek istemiştir. İki parti bu sebeplerle seçim kanunu konusunda uzlaşma gerekliliğini savunmuş ve bu doğrultuda adım atmıştır. Seçimler sonrası iktidarın el değiştirme şekli kimsenin beklemediği olumlu biçimde gerçekleşmiş, İnönü'nün DP'ye iktidarı teslim etmeyeceği yönünde oluşmuş genel kanaatin yersiz gereksiz bir endişe olduğu anlaşılmıştır. Halkın çok partili hayata geçişe verdiği tepki seçimlere büyük oranda katılım sağlanması %89.3 dolaylarında, toplumun seçim ve demokrasi pratiği bakımından önem arz etmektedir. İktidarı elde eden DP'nin seçim zaferi sonrası tutumu muhalefeti ve özgürlükleri kısıtlaması sonraki yıllarda eleştiri konusu olmuştur. CHP'nin bürokratik ve askeri etkisini kırmak adına verdiği mücadele, CHP lehine askeri darbe söylemlerini yok etmek amacıyla askeri kadrolar üzerinde önemli değişikliklere gitmesi, bürokratik elitlerini oluşturma çabaları bu seçimleri aslında Türkiye seçim tarihi açısından ve siyaset bilimi açısından birçok şeyin değişeceğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. CHP'nin iktidarı sorunsuz devretmesi seçim kültürü adına olumlu bir adım olmuştur. DP seçimi kazanmasının ardından ülkede özellikle ekonomik anlamda yaşanan rahatlık, liberal ve özgürlükçü politikalar bakımından başarılı olmakla birlikte, muhalefet partisine karşı katı birtakım adımlar atmasıyla yerleşmeye çalışan demokrasi kültürünün tam anlamıyla hakkını verememiş gibi görünmekteydi.

Seçim kanunları seçimlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, demokrasinin hâkim kılınması, istikrarlı iktidarların olabilmesi için

olmazsa olmaz niteliğinde yasal düzenlemelerdir. 1950 sonrası Türk siyasi hayatının istikrara kavuşturulması, darbe dönemlerinin rafa kaldırılması, halk tercihlerinin itibar görmesi uzun soluklu yasal düzenlemelerin yapılmasıyla mümkün olmuştur. Türkiye’de seçim geleneğinin köklerini Osmanlıda aramak, Osmanlı’dan miras kalan bu kültürel yapıyı geliştirmek adına önemli bir adım olacaktır. 1876 tarihli seçim kanunu ile başlayan demokratikleşme adımlarının günün koşullarına göre küçük değişikliklerle devam edeceği bilinmekle birlikte, ana yapının oturtulduğu, Türkiye seçim kültürünün yerleştiği halkın katılım ve tahammülü ile görülebilmektedir. Seçim kanunları halktan ziyade yöneticilerin, asker ve sivil bürokratların kabul ve tahammülü açısından bir yol haritası çizmesi bakımından önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Çev: Fethi, A. İstanbul, Hil Yayınları, 5. Baskı, 2015.
- Akandere, Osman, *Millî Şef Dönemi: Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç Ve Dış Tesirler*, İz Yayıncılık, 1998.
- Akıncı, Abdulvahap, ve Usta, Sefa, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Faktörlerin Analizi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 17, Sayı 29, 2015, s. 41-52.
- Akşin, Sina, “İttihat ve Terakki Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, 1971, s. 153- 182.
- Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Aslan, Taner, “İttihâd-ı Osmanî’den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne”, *Bilig*, Sayı 47, 2008, s. 79 - 120.
- Benhür, Çağatay, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı17, 2007, s.61-75.
- Cansever, Niran, ve Kiriş, Hakan Mehmet, “Osmanlı Devletinde Son Dönem Siyasal Hareketler, Partileşme ve İdeolojik Arka Planı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 35, 2019, s. 29-51.
- Çakırbaş, Ali, *Demokrat Parti’nin Milletvekili Seçimlerinde Kullandığı Propaganda Çalışmaları ve Propaganda Araçları*, XVIII. Türk Tarih Kongresi, (Cilt 9, Sayı 21-45), Ankara, TTK Yayınları, 2022.
- Demirci, Pervin, “1946 ve 1950 Seçimleri: Siyaset, Bürokrasi, Propaganda ve Demokrasiye Geçiş Eğilimleri”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2021, s. 119-142.

- Dursunoğlu, İsmail, *Çok Partili Hayattan 1980'e Demokratik Süreç*, Ed: Dursunoğlu, İ. Türkiye'de Demokrasi Süreç Yapı Tartışmalar, İstanbul, Efe Akademi Yayınları, 2021.
- Gökbayır, Satılmış, "Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2012, s. 61-96.
- Güler, Fatih, "1924 Anayasası Öncesi Dönem Siyasi Parti Tüzükleri", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 32, 2023, s. 1-15.
- Güray, Şükran, "Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kısa Bir Değerlendirilmesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 125, Sayı 247, 2020, s. 405-420.
- İlgen, Ferhat, "Türk Siyasal Hayatında Çok Partili Hayata Geçiş Süreci: İç ve Dış Siyasette Yaşanan Gelişmelerin Genel Değerlendirmesi", *Journal of Universal History Studies (JUHIS)*, Cilt 3, Sayı 1, 2020, s. 126-147.
- Karadeniz, Yeşim, "Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 2018, s. 637-648.
- Karataş, Murat. "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum*, Cilt 11, Sayı 32, 2022, s. 303-323.
- Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, İstanbul, Timaş Yayınları, 8. Baskı, 2017.
- Olgun, Kenan, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 79, 2011, s. 1-36.
- Öztürk, Kübra, *Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Seçim Sistemi*, Ed: Güler, F. Türkiye'de Yerel Seçimler, Ankara, Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, 2023.

- Savut, Emre, *Demokratikleşme Sürecinde Belediye Meclisi Seçimleri (1946-1950-1955)*, Ed: Güler, F. Türkiye’de Yerel Seçimler, Ankara, Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, 2023.
- Senemoğlu, Olkan, “Türkiye’nin Demokrasiye Geçişte İkinci Başarısız Girişimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)”, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2016, s. 44-66.
- Sönmez, Naim, “Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2013, s. 437-461.
- Toprak, Seydi Vakkas, “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, Cilt 26, Sayı 1, 2013, s. 171-192.
- Urfa Okulu Araştırma Merkezi, *Osmanlı Döneminde Siyasi Partiler, Şehir Ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, 2017, s. 34-45.
- Yıldırım Kırış, Özlem, “Türk Siyasi Tarihinde 1950 Seçimleri Sürecinde Söylem ve Tartışmalar”, *BELGİ*, Sayı 22, 2021, s. 399-424.
- Yıldırım, Sinan, “1950 Seçimleri ve Propaganda”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 6, 2012, s. 131-157.
- Yılmaz, Ensar, “1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları”, *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 2010, s. 31-45.

SEÇİM HUKUKU DERGİSİ

Turkish Journal of Election Law

